

ISSN 1311-3321

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Ангел Кънчев“
UNIVERSITY OF RUSE „Angel Kanchev“

Юридически факултет
Law Faculty

СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС’12

СБОРНИК ДОКЛАДОВ
СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ СЕСИИ – СНС’12

PROCEEDINGS
of
the **SCIENTIFIC STUDENT SESSION – SSS’12**

Руса
Ruse
2012

Сборникът включва докладите, изнесени на студентската научна сесия **СНС'12**, организирана и проведена в **Юридическия факултет** на Русенския университет "Ангел Кънчев".

Докладите са отпечатани във вида, предоставен от авторите им.
Доклады опубликованы в виде, предоставленном их авторами.
The papers have been printed as presented by the authors.

ISSN 1311-3321

Copyright ©

- ◆ **СТУДЕНТСКАТА НАУЧНА СЕСИЯ** се организира от **АКАДЕМИЧНОТО РЪКОВОДСТВО** и **СТУДЕНТСКИЯ СЪВЕТ** на **РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ (РУ)** с цел да се предостави възможност на студенти и докторанти да популяризират основните резултати от своята учебно-изследователска работа и да обменят опит.
- ◆ **ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ:**
  - **Съпредседатели:**
проф. д.т.н. Христо Белоев – РЕКТОР на РУ
Александър Стойчев – ПРЕДСЕДАТЕЛ на СС
  - **Научни секретари:**
проф. д-р Ангел Смрикаров –
Заместник-ректор на Русенския университет
ASmrikarov@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 249
Мирослав Петков – Заместник-председател на Студ. съвет
mirko_b88@abv.bg; 082-888 390
  - **Членове:**
    - Факултет „Аграрно индустриален”**
доц. д-р Калоян Стоянов
kes@uni-ruse.bg; 082-888 542
Камен Милушев
kamen.milushev@abv.bg
    - Факултет „Машинно технологичен”**
доц. д-р Стоян Стоянов
sgstoyanov@uni-ruse.bg; 082-888 572
Виктория Карачорова
Vickie_best@abv.bg
    - Факултет „Електротехника, електроника, автоматика”**
доц. д-р Теодор Илиев
tiliev@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 839
Валентин Коларов
soly_@abv.bg
    - Факултет „Транспортен”**
доц. д-р Валентин Иванов
vdivanov@uni-ruse.bg; 082-888 373
Селиме Чолакова
the_green_eyess@abv.bg

Факултет „Бизнес и мениджмънт”

проф. д-р Диана Антонова
dantonova@uni-ruse.bg; 082 888 726
Виктория Гединач
vgedinach@uni-ruse.bg

Факултет „Юридически”

ас. д-р Антонина Димитрова
andimitrova@uni-ruse.bg; 082-888 719
Диляна Пеева
semeremida@dir.bg

Факултет „Природни науки и образование”

доц. д-р Емилия Ангелова
evelikova@uni-ruse.bg; 082/ 888 848
Ина Георгиева
georgievi_92@abv.bg

Факултет „Обществено здраве и здравни грижи”

доц. д-р Стефан Янев
snyanev@uni-ruse.bg; тел. 082-821 883
Александър Атанасов
rseface@abv.bg

Филиал Разград

доц. д-р Цветан Димитров
tz_dimitrov@abv.bg; 0887-631 645
Живка Иванова
ivanova_jivka@abv.bg

Филиал Силистра

гл.ас. Галина Лечева
lina_acad.bg@abv.bg; 0897-912 702
Илияна Михайлова
mihaylova_3009@abv.bg

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1	Развитие на универсалното принудително изпълнение в България .	7
	автор: Делян Маринов	
	научен ръководител: проф. д-р Г. Стефанов	
2	Същност на заложно право при залог по реда на ЗОЗ	12
	автор: Невена Заранкова	
	научен ръководител: проф. д-р С. Тасев	
3	Ограничения на правото на личен живот	16
	автор: Йорида Джафай	
	научен ръководител: проф. д-р Лъчезар Дачев	
4	Характеристика на частното право	20
	автори: Мирослава Йорданова; Евгени Искренов; Жулиета Михайлова; Йозлем Мехмед; Стефан Стефанов	
5	Характеристика на публичното право	25
	автори: Симеон Георгиев; Ганка Маринова; Борислав Николов; Тодор Несторов;	
6	Характеристика на материалното право	32
	автори: Бирсял Вейселова, Виждан Сакаллъ, Есин Бейти, Кристи Търновска, Лейля Зекериева	
7	Характеристика на процесуалното право	43
	автори: Силвена Антонова; Владислав Иванов; Виктория Пенчева; Кристиан Грозданова; Мария Луиза Добрева;	
8	Характеристика на прецедентното право	49
	автори: Ивелина Веселинова Кънева; Мария Евгениева Колева; Димитър Даниелов Владов; Симон Мирославов Симеонов	
9	Характеристика на религиозното право	59
	автори: Деница Начева; Станка Иванова; Тодор Каракашев; Теодор Бонев	
10	Унищожяеми сделки поради недееспособност	70
	автор: Христо Митев	
11	Персонална симулация	74
	автор: Айгюл Ержанова Асанова	
12	Значение на мълчанието в гражданското право	78
	автор: Елвира Димитрова	
13	Взаимодействие между правото на Европейския съюз и вътрешното право на България	81
	автор: Елвира Димитрова	
14	Някои въпроси на договора за дарение	84
	автор: Виктория Младенова	
15	Правни способи за запазване на имуществото на длъжника - упражняване правата на длъжника от кредитора	88
	автор Дилияна Пеева	
16	Правна същност на нотариалните удостоверявания	91
	автор: Дилияна Пеева	
17	Въпроси на административната отговорност на нотариусите	95
	автор: Марчела Помакова	
18	Банкова ипотека	100
	автор: Марчела Помакова	
19	Банкови сделки. Обща характеристика. Видове. Общи условия на банките.	105
	автор: Васил Стефанов Тънгаров	

20	Организация и функциониране на адвокатурата в България	115
	автор: Васил Стефанов Тънгаров	
21	Прилики и разлики в правния режим на Европейското кооперативно дружество и кооперацията	130
	автор: Светлана Битунска	
22	Кооперативен съюз	135
	автор: Стелияна Боянова Димитрова;	
23	Председател на кооперация	137
	автор: Юлия Миткова Николова	
24	Общо събрание на кооперацията	141
	автор: Мерлин Мехмед Юдаев	
25	Обстоятелства, изключващи обществената опасност и противоравността на деянието	144
	автор: Зоран Николов	
26	Смъртно наказание	149
	автор: Николай Николаев	

Развитие на универсалното принудително изпълнение в България

автор: Делян Маринов
научен ръководител: проф. д-р Г. Стефанов

Development of universal enforcement in Bulgaria This article aims to trace the historical development of universal enforcement of the Bulgarian state from its creation until acceptance of current commercial law. There are three periods included: the first period is from creation of the Bulgarian nation to its conquering by the Ottoman Empire. The second period is from liberation of Bulgaria in 1878 to adoption of old commercial law. The third period is from cover the time of revocation of ole commercial law to adoption of current trade law Also there are analysis of key legislation governing the regulation of universal law enforcement – Enforcement of judge people. Old Commercial law and Deree №56 for business activity`

Keywords: enforcement, Bulgaria, commercial law

ВЪВЕДЕНИЕ:

Настоящата статия има за задача да проследи историческото развитие на универсалното принудително изпълнение в Българската държава от нейното създаване до приемането на сега действащия търговски закон. Обхванати са три периода: Първия период е от създаването на Българската държава до покоряването и от Османската империя; втория период включва нормативното уреждане на принудителното изпълнение от освобождаването на България от османско владичество през 1878 г. до отмяната на стария търговски закон и третия период обхваща времето от отмяната на ТЗ (отм.) до приемането на сега действащия търговски закон. Направен е също така анализ на по важните действали нормативни актове, регламентирали уредбата на универсалното принудително изпълнение –Закон за съдене на людете, Стария търговски закон и Указ №56 за стопанска дейност.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Първоначално форми на принудителното изпълнение по старото Българско право били саморазправата и отмъщението. Приетия скоро след покръстването Законъ соудный людъмъ, не само не санкционира, но дори и изрично забранява тези форми на принудително изпълнение. Въпреки изоставянето на саморазправата и отмъщението, тогавашния законодател свързвал отговорността по имуществени задължения не с имуществото, а с личността на длъжника. Личният характер на принудителното изпълнение в старото Българско право се е проявявал в това, че неизправният длъжник е трябвало или да отработи своя дълг или пък, ако последното е невъзможно да бъде превърнат в роб¹.

При това положение старото българско право не е могло да изработи едно оформено производство по универсално принудително изпълнение, напомнящо днешната несъстоятелност. То е почивало върху принципите на индивидуалната езекуция и привилегията на първия действащ кредитор².

Според старото българско право кредиторът, който успее пръв да достигне до отработването, се удовлетворявал преди всички други до пълния размер на вземането си, тъй като един и същ длъжник не може едновременно да отдаде своя труд на различни кредитори. На практика приложението на отработването на дълга в старото българско право било много по-голямо от онова на робството. Към последното се стигало, само когато длъжникът не притежавал достатъчно имущество, за да се

¹ Бобчев, С. „История на Старо-българското право“ С.1910. Авторът отрича съществуването на робството в стара България. Действително липсват преки и изрично постановления в този смисъл, но в редица правни паметници на старобългарското право се съдържа достатъчно указания, че последното е познавало отработването и робството като форма на принудително изпълнение. В този смисъл е и Ганев, В., цит.съч., с. 131

² Ганев, В., Систематичен курс по несъстоятелност. Том първи, С 1926.г, с. 133

откупи или когато отработването поради големия размер на задължението се явявало безпредметно³.

Принудителното изпълнение не изменя своя характер и след като България попада под османско владичество. Принудителното изпълнение на ислямското право е усвоило под влиянието на римското право някои елементи на универсалната екзекуция и санкционира изрично равномерното удовлетворение на кредиторите. До завършено производство по несъстоятелност, наподобяващо днешните производства, обаче не се стигнало. Поради рязката политическа, религиозна и културна обособеност между двата народа, поне първоначално принципите залегнали в османската правна система, не оказват съществено влияние върху българското принудително изпълнение.

За пръв път България усвоява института на несъстоятелността, още през времето, в което, е съставлявала част от Турската империя. Несъстоятелността, санкционирана от тогавашната Турция, е уредена напълно според системата на френското право. На практика турския търговски закон от 1849 г. не представлявал нищо повече от един превод с незначителни формални и редакционни поправки на съответните разпореджания от третата книга на френския закон от 1807 г., коригиран със закона от 1838 г.

Тази организация на несъстоятелността се запазва в България и след нейното освобождение и конституиране като самостоятелна държава. През 1898 г. под влиянието на тогавашното движение за обновяване на законодателството и нуждата от регламентация на новите обществено стопански отношения се приема ТЗ (отм.), в чиято книга втора е уредена несъстоятелността. Последния възприема френската система посредством италианския и румънския закон.

Първоначалната редакция на закона изгражда несъстоятелността като класически способ за универсално принудително изпълнение срещу лица притежаващи търговско качество. Законодателят възприема несъстоятелния търговец като обществено опасен и цели по всички начини да предотврати забавяне или отлагане на плащанията⁴. Имотите на длъжника се възприемали единствено като подлежащи на ликвидация, като задача на синдика е била възможно най-бързо да свика събрание на кредиторите и да осребри имуществото. Самата продажба се извършвала в различен ред в зависимост от това дали се касае за движимо или недвижимо имущество. Продажбата на движими вещи се извършвала по доброволно съгласие или чрез публичен търг, който се извършвал от търговски посредници или от съдия-изпълнител. Способа за продажба се определял от член деловодителя в зависимост от естеството на вещите. Член деловодителя определял, също така времето, през което ще се проведе продажбата, но не по-рано от 10-дневен срок от приключване на протокола за окончателно приемане на вземанията. Ако останело неразпродадено имущество съдът можел да упълномощи синдикът влиза в преговори и да продава изцяло или по части движимите имоти, останали непродадени, както и несъбраните вземания. В този случаи всяка продажба следвало да се утвърди от съда.

Продажбата на недвижими имоти се извършвала от синдика по реда установен за продажба на имущество на малолетни. За извършване на продажбата било необходимо да се даде разрешение на съда. Самата продажба се извършвала нормално чрез публичен търг, но с разрешение на съда продажба е могла да се извърши и чрез доброволно съгласие. Прехвърлянето на собствеността ставало след утвърждаване на извършената продажба от съда и изповядване на сделката между синдика и купувача пред нотариус⁵.

³ Пак там, с. 134

⁴ В Доклад до IX-то Обикновено Нар. Събрание", с който Търговският закон е внесен като законопроект за разглеждане, е изложена следната цел на "отделът за несъстоятелността": "за да се тури край на онова социално зло, което си е намерило място у нас и което съсипва търговията и кредита ни".

⁵ Кацаров, К. Систематичен курс по Българско търговско право, С. 1990.с. 912

Специфичен способ за ликвидация на актива познат на тогавашния търговски закон било продължаването на търговията на несъстоятелния от кредиторите по чл. 753 от ТЗ (отм.). Продължаването на търговията на несъстоятелния от кредиторите по чл. 753 от ТЗ (отм.), следва да се разграничава от продължаването на търговията от синдика по чл. 710 от ТЗ (отм.), което се явява способ за запазване на актива. Продължаването на търговията от кредиторите по чл. 753 от ТЗ (отм.) можело да стане само при граници и при условия точно определени в решението, което се взема от кредиторите. Решението трябвало да се вземе с мнозинство от $\frac{3}{4}$ от кредиторите по глави и по вземания. Операциите от тая продължена търговия се водели от синдика, които бил длъжен да свика събранието на кредиторите най-малко на 6-месеца, за да даде сметка на кредиторите за операциите. При този способ за ликвидация на актива удовлетворяването на кредиторите ставало не от продажбата на активите на длъжника, а получената от продължената търговия на длъжника печалба. Продължаването на търговията, обаче криело не малки рискове за кредиторите дали съгласие за това продължаване. По силата на чл. 754 от ТЗ (отм.). Кредиторите, които са дали съгласие за продължаване на търговията, отговарят лично за задълженията произтичащи от търговската дейност, които не са могли да бъдат удовлетворени от масата на несъстоятелността. Въпреки, че тази отговорност била ограничена в рамките на даденото съгласие, кредиторите се насочвали предимно към продажбата на имуществото на длъжника.

Както се вижда тогавашния търговски закон определя специална процедура по осребряване на имуществото на длъжника, различна разписаната в Закона за гражданското съдопроизводство (отм.) за индивидуалното принудително изпълнение. От друга страна, отчитайки различията в режима на прехвърляне на движимите и недвижимите вещи са предени и различни процедури на продажба за движимите и за недвижимите вещи.

Като цяло тогавашната регламентация на несъстоятелността е твърде сложна, като не осигурява цялостна защита на кредитора, нито дава възможност на несъстоятелния търговец да разсрочи или опрости част от задълженията си и да оздрави предприятието си.

Икономическата криза от 1929 г. , и свързаните с нея масови фалити налагат изработването на Закона за предпазния конкордат от 1932 г. Целта на предпазния конкордат била чрез законови облекчения, главно намаляване на задълженията, да се постигне саниране на търговските предприятия. Обаче не на всички предприятия и не на всяка цена. *Condicio sine qua non* е за търговците, на които е дадена тази възможност да бъдат "почтени и добросъвестни", "бидейки претоварени с дългове вследствие на обективни причини"⁶. В тази насока са и последвалите Закон за закрила на земеделеца стопанин от 1932 г. и Закон за облекчаване на длъжниците и заздравяване на кредита от 1933 г.

Въпреки специалните процедури по разписани в горепосочените закони и последвалите редица изменения и допълнение на ТЗ (отм.), частта касаеща ликвидацията на актива на длъжника, остава без съществени промени.

Този режим съществува в България до 30.06.1951 г. , когато търговският закон, заедно с разпоредбите за предпазния конкордат и несъстоятелността е отменен. С това се слага началото на изграждането на така нареченото социалистическо стопанство в България. С национализирането на предприятията и превръщането им в държавна собственост отпада и необходимостта от законодателно уреждане на несъстоятелността вследствие на установения принцип, че държавно предприятие не може да бъде обявено в несъстоятелност⁷. От отмяната на ТЗ през 1951 г. до 1989 г несъстоятелността не се урежда нормативно. През януари 1989 г. е приет

⁶ Йочев, Е Законодателството в царство България (1879-1944). С.1999

⁷ Вълчев, М Правна уредба на несъстоятелността в България. сп. „Търговско право“ бр. 1/1993 г. с.3

Указ №56 за стопанската дейност, който има за задача да имплантира така наречената фирмена организация във все още доминираната от централното планиране българска икономика. Чрез този нормативен акт се предостави известна инициатива и поне частично се изостави господствалата десетилетия система на планово ръководство на икономиката⁸. Това наложи необходимостта в указа да бъде предвидена и несъстоятелността за изпадналите в неплатежоспособност предприятия. Според УСД в несъстоятелност могат да бъдат обявявани предприятия – държавни, обществени, кооперативни, предприятия на обществени организации и предприятия на гражданите. Формална предпоставка за обявяване на несъстоятелността е състояние на неплатежоспособност. По смисъла на УСД длъжникът е неплатежоспособен, ако повече от 60 дни не изпълнява отделно парично задължение поради липса на парични средства по сметките в обслужващите я банки, които обявяват състоянието на неплатежоспособност. При обявена неплатежоспособност между фирмата и кредиторите ѝ се провежда производство за споразумение, което се ръководи от председателя на банката, при която е образувано производството, или от определен от него служител на банката. Ако не се постигне споразумение председателят на банката, който ръководи производството за споразумение, е длъжен в 3-дневен срок писмено да уведоми окръжния съд, който въз основа на това уведомление или по искане на длъжника, кредиторите или прокурора образува дело за обявяване на несъстоятелност. След установяване на предпоставките съдът се произнася с решение, с което обявява длъжника в несъстоятелност, определя датата на спиране на плащанията и назначава ликвидатор (ликвидатори), който има за задача да изпълни решението на съда. Съгласно чл. 74 ал. 1 от УСД съдът следва отново да призове кредиторите за приемане на споразумение за приключване на несъстоятелността. Ако не се постигне споразумение, съдът разпорежда да се пристъпи към ликвидация на имуществото на длъжника. Осребряването на имуществото на длъжника се извършва от ликвидатора чрез продажба на движимите и недвижимите вещи и вещи права на длъжника по установения за тях ред, а когато няма такъв ред чрез специализирана търговска фирма или на публичен търг. УСД обаче не дава отговор на въпроса дали с под „установен ред за продажба“ следва да се има предвид продажбата по ГПК или общия облигационно правен ред. По конкретен е текста на чл. 80 ал. 1 от УСД съгласно, който при обявяване в несъстоятелност на фирма на гражданин, която не е юридическо лице, функциите на ликвидатор се изпълняват от съдия-изпълнител и се прилагат съответните разпоредби на Гражданския процесуален кодекс. Така на практика е въведен диференциран режим на осребряване на имуществото на длъжника в зависимост дали същия е юридическо лице или не.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Като цяло уредбата на несъстоятелността според УСД е твърде рудиментна и съдържа редица недостатъци характерни за цялото ни законодателство на прехода към пазарна икономика⁹. Въпреки тези свои слабости глава трета от УСД просъществува до 1994 г, когато по силата на § 7 от сега действащия ТЗ е същия е отменен.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Бобчев, С. История на Старо-българското право” С. 1910
- [2] Вълчев, М Правна уредба на несъстоятелността в България. сп. „Търговско право” бр. 1/1993 г.
- [3] Ганев, В Систематичен курс по несъстоятелност. Том първи, С 1926. г,
- [4] Йочев, Е Законодателството в царство България (1879-1944). С. 1999

⁸ Стефанов, Г., Търговска несъстоятелност. В.Търново.2009, с. 14

⁹ Стефанов, Г.,цит.съч, с. 14

[5] Кацаров, К. Систематичен курс по Българско търговско право, С. 1990.

[6] Стефанов, Г. , Търговска несъстоятелност. В. Търново. 2009,

За контакти:

докторант Делян Маринов, Катедра “Гражданскоправни науки”, Юридически факултет, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 0888823262, e-mail: delian82@mail.bg

Същност на заложно право при залог по реда на ЗОЗ

автор: Невена Заранкова

научен ръководител: проф. д-р С. Тасев

SUMMARY::

In legal doctrine, scholars still argue about the nature of registered pledges.

They differ from the classic bet mostly on the fact that they are formal and consensual agreements. Rights and obligations arise for both parties

Keywords: *registered pledge, collateral, dead pledge, creditor, debtor, guaranty, personal counterbond, real collateral*

Увод

В правната теория все още няма единодушие по отношение на същностните характеристики на договорите за особени залози, като вид договор. Той, в някой аспекти разкрива съществени различия в сравнение с класическия договор за особени залог, пример за които са обстоятелствата, че това е консенсуален, строго формален договор, изискващ задължително вписване в особен регистър. Допълнително характеристиката му се усложнява и поради факта, че за разлика от обикновения залог, в този случай реда на права и задължения възникват и за двете страни.

Изложение

На първо място следва да отбележим договорната същност на особения залог. Тя е следствие от изискването за съгласие между страните, насочено към възникване на едно обезпечително право за кредитора.

Простото съгласие обаче не е достатъчно – за да възникнат правните последици на договора е необходимо, сключването му в законоопределена форма.

Една от характерните особености на договора за особен залог е обстоятелството, че за учредяването на такъв тип залози, се изисква спазване на определена форма за действителност на договора, т. е. тя е елемент от фактическия му състав. При залозите по ЗОЗ изрично е установено в чл. 2 от ЗОЗ – договорът за особен залог се сключва в писмена форма. Нормата има императивен характер.

Доколкото няма специални изисквания с оглед особеностите на конкретния залаган обект, е достатъчна обикновената писмена форма. Това е една от съществените разлики между особените залози и класическия залог, който принципно е неформален договор. При него писмена форма ще бъде само за доказване.

Формата може да бъде квалифицирана, в случай че имаме залог дружествен дял или на търговско предприятие, още повече, ако в имуществото му е включен недвижим имот. И в двата случая договорът за залог трябва да бъде сключен писмено, с нотариално заверени подписи.

С подписването на договора сделката се смята за сключена. Не се изисква предаване на предмета. Това е най-важната отличителна черта на залозите учредявани по реда на ЗОЗ, при тях залогодателят има право да запази владението си върху заложения обект. При класическия залог предаването е елемент от фактическия състав на договора. Това обстоятелство превръща особения залог във формален и консенсуален договор.

Когато е налице съгласие на страните може да бъде сключен договор по реда на ЗОЗ и с предаване на обекта, но това е по-скоро изключение. Отделен е въпросът, че в някой ситуации, с оглед особеностите на обекта фактическото му предаване е невъзможно.

В литературата няма единодушие по този въпрос. Редица автори, приемат, че е едностранен или несъвършен двустранен договор, по инерция от класическия реален залог, който е принципно едностранен договор.

В случая обаче и за двете страни възникват задължения и по тази причина следва да приемем, че особенният залог е вид двустранен, консенсуален договор¹⁰. В ЗОЗ изрично са изброени в отделна глава задълженията на залогодателя – да полага грижа на добър търговец е общото и основното му задължение. Следствие от него са останалите – за застраховане, уведомяване, искане на съгласие и др.

Задълженията на заложния кредитор се проявяват най-вече във втората фаза от живота на особенния залог – изпълнението върху заложения обект.

Теоретично винаги може да се стигне до неизпълнение на главното задължение. В такъв случай, за да реализира в пълен обем правата, които му дава заключеният договор за залог, на заложния кредитор се предоставя възможност да пристъпи към изпълнение и да се удовлетвори от заложения обект.

Той е **длъжен** да изпрати съобщение на залогодателя, че пристъпва към изпълнение. Това съобщение има строго формализирано съдържание, посочено в чл. 33 от ЗОЗ. Преди това е длъжен да заяви за вписване в ЦПОЗ, че пристъпва към изпълнение.

Заложният кредитор може да се насочи към продажбата на имуществото едва след като са изтекли две седмици от вписването в ЦПОЗ.

Длъжен е да посочи депозитар, отговарящ на определените изисквания.

Съществуват и редица специфични задължения за заложния кредитор, в случай че заложеният обект е търговско дружество или дял от него.

Договорът е акцесорен. Като всеки договор за залог и залогът по реда на ЗОЗ е обезпечителна сделка. Строго е обвързан с главното вземане. За да е действителен договор е нужно обезпеченото вземане също да е такова. Възникването му, съществуването и изменението е обусловено от съдбата на главното вземане. Ако то се погаси или прехвърли, аналогичното ще се случи и с акцесорния договор. Въпреки акцесорния си характер договорът има и относителна самостоятелност. При частично погасяване на обезпеченото вземане, залогът не се намалява пропорционално, ако вземането е погасено чрез новиране залогът може да се запази като ако е учреден от трето лице, недлъжник, за запазването му е необходимо неговото съгласие. В случай, че обезпеченото вземане се погаси в резултат на изтекла давност, вземането би следвало да придобие характера на естествено право, което не подлежи на принудително изпълнение. Не бива да пропускаме момента, че давността не се прилага служебно и е необходимо преди всичко позоваването на изтекла такава. Ако то липсва давността не може да се приложи. В противен случай би следвало с погасяването на главното вземане да смятаме и учреденото обезпечение за погасено.

Особенният залог обезпечава вземането и всички лихви и неустойки върху него.

Може да се обезпечава и индивидуално, родово, бъдещо вземане, както и условно такава. Особеност тук е, че договорите за залог ще са валидни, действително съществуващи, но към изпълнение би могло да се пристъпи едва след реалното възникване на обезпеченото или обезпеченото вземане и последващото неизпълнение на задължението от страна на длъжника.

Последното не е необходимо, ако се стигне до предсрочна изискуемост, в случай че залогодателят не изпълнява своите задължения по договора за залог.

¹⁰ Стефанов, Г., Търговско право, Абагар 2005 стр. 335

По правило престационните договори съдържат в себе си и основанията си. Договорът за особен залог също следва да бъде качествено като престационен договор, поради факта, че от него възниква субективно имуществено право, каквото е заложното право. От залогодателя може да се търси имуществена отговорност в рамките на заложеното имущество. Все пак тя има ограничен и обезпечителен характер.

В българската научно-правна доктрина преобладава разбирането, че основанието е типичната и непосредствена цел на договорите, като едновременно с това и липсата на кауза е предпоставка за нищожността на договора. При каузалните договори това основание се намира вътре в същността на самия договор, докато при абстрактните остава извън него. Би следвало особените залози, подобно и да останалие обезпечителни договори като ипотеката, поръчителството, класическия залог да се приеме за каузален договор, тъй като тяхното основание е обезпечаването на едно кредиторско вземане и създаване на допълнителна сигурност в негова полза¹¹.

В теорията не е постигнато единодушие относно възмездния характер на обезпечителните договори. От обективна гледна точка водеща предпоставка е всяка страна да получи въз основа на договора имуществено благо, от субективна – наличието на съзнание за еквивалентност на престациите. Като цяло, в случай че реализира обезпечението си, кредиторът не би следвало да се обогати – просто ще погаси вземането си и ще получи дължимото му. Залогодателят няма да обеднее – той ще плати това, което дължи. За третото лице, длъжник по заложния договор пък биха възникнали регресни права, ако изпълни задължението си. У страните липсва намерение за облагодетелстване, а само се цели създаване на допълнителна сигурност, че главното задължение ще бъде изпълнено.¹²¹³

С договора за особен залог определено имущество се обременява с тежест, и дори да поставяме под въпрос вещната и същност, евентуалната възможност за бъдещата му продажба без съгласието на собственика и редицата ограничения и задължения, които му се налагат, са достатъчно основание да приемем, че особенният залог е тежест върху конкретно определеното имущество. Това е достатъчно основание според практиката¹⁴, да приемем, че обременяването на вещь, имущество, съвкупност от такива, вземания, със залог, дори и особен, е действие на разпореждане. Тук, въпреки че нямаме предаване на предмета на залога, не следва да поставяме даденото обстоятелство под въпрос. Аналогично е възприет въпросът и при учредяването на ипотеката, където също не е налице предаване на имота.¹⁵

В случая, когато казваме, че особенният залог договор с оглед личността, визираме основно тази на главния длъжник, а не на страните по обезпечителния договор, които може да не съвпадат с него. Задължено по заложния договор може да бъде трето лице, стига да отговаря на изискванията в чл. 3 от ЗОЗ. То се задължава да отговаря за чуждо задължение, аналогично на поръчителя при договора за поръчителство, поради обстоятелството, че има доверие на главния длъжник, и е убедено, че няма да се стигне до неизпълнение.

Обезпечителният договор се сключва с цел гарантиране на изпълнението на главното задължение. Дава допълнителна сигурност на кредитора с оглед факта, че

¹¹ Марков, М. „Ипотеката“ стр. 190 – 191.

¹² Марков, М. „Ипотеката“, стр. 191- 192.

¹³ Виж В. Ганев Поръчителството възмездна сделка ли е? – Юридически архив, год. 1, с 14 и сл.

¹⁴ Виж ТР 91/1974г. на ОСГК, съгласно което за действие на разпореждане следва да се приеме такъв правен акт, с който носителят на едно право внася някаква промяна в него, като го прехвърля, видоизменя, ограничава и прекратява.

¹⁵ Марков, М. Ипотеката стр. 193.

му се предоставя едно конкретно имущество като обезпечение и освен от цялото длъжниково имущество може да се удовлетвори и от него, но тук ще има предимство пред всеки друг кредитор. При изпълнение върху останалата част от имуществото ще бъде удовлетворен по общия ред в съответствие с чл. 136 от ЗЗД – наравно с хирографарните кредитори.

От друга страна, обстоятелството, че определен имот на длъжника е обременен със залог и върху него може да бъде насочено изпълнение по принудителен ред, подтиква длъжника към доброволно изпълнение на договореното с цел избягването на подобни отрицателни последици.

Заключение

Поради изложените по-горе съображения, следва да характеризираме договора за особен залог като формален, консенсуален, двустранен, акцесорен, обезпечителен, престаионен и с оглед личността договор, който със своите специфични особености съществено се отличава както от класическия договор за залог, така и от договора за търговски залог и това налага задълбоченото му изследване.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Боянов, Г. Вещно право, С. 2004.
- [2] Венедиков, П. , Ипотека, залог, привилегии С. 2000.
- [3] Герджиков, О. Коментар на Търговския закон. Книга първа. С. 1991, с. 104.
- [4] Калайджиев, А. “Облигационно право – обща част”, пето издание, Сиби 2010.
- [5] Кожухаров, А. Облигационно право, общо учение за облигационното отношение. Нова ред. и доп. П. Попов, С. 2002.
- [6] Марков, М. Ипотеката, С. 2008г.
- [8] Стефанов Г. , “Търговско право обща част”, Абагар, 2009.
- [9] Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ бр. 275 от 22. 11. 1950г. , 6 изд. Сиби, 2008.
- [10] Търговски закон, обн. в ДВ бр. 48 от 18 юни 1991, в сила от 01. 07. 1991, изд. 12, Сиби, 2009.
- [11] Закон за особените залози, обн. ДВ бр. 100 от 22. 11. 1996. , в сила от 01. 04. 1997г. , последно изм. изм. ДВ. бр. 101 от 28 Декември 2010г.
- [12] ППВС 7/1973, р. 19/2000г. , 4 г. о. р. 2944/2001г. 2 отд. на ВАС.
- [13] Ганев, В. , Поръчителството възмездна сделка ли е? – Юридически архив, год. 1, с 14 и сл.
- [14] ТР 91/1974г. на ОСГК.

ЗА КОНТАКТИ:

докторант Невена Заранкова, Катедра “Гражданскоправни науки”, Юридически факултет, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел. : 0878244793, e-mail: nikiit@abv.bg

Ограничения на правото на личен живот

автор Йорида Джафай¹⁶

научен ръководител: проф. д-р Л. Дачев

The right to access information held by public bodies, has long been recognized not only as crucial to democracy, accountability and effective participation, but also as a fundamental human right, protected under international and constitutional law. Often this right can be a limit of another fundamental right as the right for respect of private life, which have to be balanced. At the same time is necessary to be defined the most important interest to be protected.

Key words: respect of privacy, right of information, limitation, balances

1. Въведение

В модерния свят въпросът за основните човешки права представлява е сред най-значителните сфери в демократичните общества. Те са предмет на различни изследвани.

В този доклад целим да анализираме правото на уважение на личния живот и правото да се вземе информация в терминологичен и правен смисъл.

Ефективното прилагане на защитата на лични данни обаче, която е нова за българската правна система, зависи както от доброто познаване на регулацията от държавните органи и гражданите, така и от доверието в ефективността на защитните инструменти, активността и съдействието от контролните органи, и доброто взаимодействие между институциите и гражданско общество.

Освен това, имайки предвид случаите, в които се поставяме пред дилемата за балансиране на правото на личен живот и правото да се получи информация, мислим, че те са в колизия едно с другото. Затова целим да анализираме накратко кой е защитеният интерес чрез защитата на правото на информиране и на правото на личен живот и дали съществуват основания, за да се разреши тяхното вмешателство и на каква степен.

Чрез тези направления ще успеем да отговорим и на други въпроси като: Какъв е смисълът на защитата на личен живот; какви права има отделният индивид; какво всъщност прави българската държава, за да гарантира нашата лична неприкосновеност; може ли защитата на личните данни да бъде ограничена в полза на ефективното управление и др.

2. Правото на личен живот

Правото на неприкосновеността на личен живот стои в основата на човешкото достойнство и други ключови ценности, като свободата на словото и на сдружаване. То е изрично прогласено както в международните инструменти за защита на човешките права, така в конституциите на повечето държави. Съгласно чл. 12 от Всеобщата Декларация за Правата на Човека: *"Никой не трябва да бъде подлаган на произволна намеса в личния му живот, семейството, жилището и кореспонденцията, нито на посегателства върху неговата чест и добро име. Всеки човек има право на закрила от закона срещу подобна намеса или посегателства."*

Правото на неприкосновеност на личния живот е прогласено сред списъка на основните човешки права още в Декларацията за човешките права на ООН, Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи¹⁷ както и в

¹⁶ Докторант в ЮФ, Директор на дирекция Правни науки в „Albanian University“- Тирана

¹⁷ ЕКЗПЧОС който влезе в сила на 3 септември 1953г.,чл. 8 *"Всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговата кореспонденция. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената*

Международния пакт за граждански и политически права¹⁸, по които България е страна. Това право намира още защита и в Американската конвенция за човешки права¹⁹, Хартата на основните права в Европейския съюз²⁰.

Правото на личен живот е изрично признато в конституциите на повечето развити държави. Като минимум, тези текстове включват правата за неприкосновеност на дома и тайна на комуникацията. Голяма част от приетите конституции след 1990 г. съдържат специални разпоредби по отношение права на достъп, защитата и контрола върху личните данни. Българската конституция също защитава основните права за личната неприкосновеност, прогласени в чл. 32, 33 и 34 – *неприкосновеност на личния и семейния живот на гражданите, забрана за посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име, забрана за следене, фотографиране, филмиране, записване или подлагане на други подобни действия без знание или въпреки изрично несъгласие на лицето, неприкосновеност на жилището и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения.*

2.1 Защитата на личните данни като част от правото на неприкосновеност на личността

Обхватът на правото на неприкосновеност на личността включва няколко подкатегории:

- *физическа неприкосновеност* – защитата на личността във физически план срещу вмешателски процедури от рода на тестове за медикаменти, експерименти и др. ;

- *неприкосновеност на комуникацията* – сигурност и неприкосновеност на пощата, телефоните, включително електронната поща и другите форми на комуникация;

- *неприкосновеност на личната територия* – поставянето на ограничения за нахлуване в домашна и друга среда.

- *неприкосновеност на личната информация* – определянето на правила, управляващи събирането и предоставянето на лични данни като кредитна информация, медицински експертизи и др.

Последната категория е още известна като защита на личните данни. Тя е обект на специално внимание и регулация в Конвенция № 108 на Съвета на Европа за защита на лицата при автоматизирана обработка на лични данни, както и в основната Директива на Европейския съюз относно защитата на личните данни - Директива 95/46/ЕС за защита на личността срещу обработка на лични данни и за свободно движение на тези данни. Директивата налага задължение на държавите-членки да гарантират законово покритие на лична информация относно европейски

сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите или накръняване."

¹⁸ МПГПП влязъл в сила на 16.12.1966 чл. 17" *Никой не може да бъде обект на своеволно и незаконно вмешателство в личния му живот, семейството му, дома или кореспонденцията му, нито на незаконно накръняване на неговата чест и добро име. Всяко лице има право на законна защита срещу подобно вмешателство"*

¹⁹ Американска конвенция за човешки права приетата на 22.11.1969г., Чл. 13 от същата гласи *„Всеки има право на свобода на мисъл и изразяване. Това право включва свободата да се търси, получава и предава информация и идеи с всички средства, независимо от граници, както устно, така и писмено, чрез печатно издание, като форма на изкуството или по какъвто и да е друг начин по собствен избор"*

²⁰ Харта на основните права на европейския съюз (2007/с 303/01), Член 7 "Всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговите съобщения. Член 8 " Всеки има право на защита на неговите личните данни. Тези данни трябва да бъдат обработвани добросъвестно, за точно определени цели и въз основа на съгласието на заинтересованото лице или по силата на друго предвидено от закона легитимно основание. Всеки има право на достъп до събраните данни, отнасящи се до него, както и правото да изиска поправянето им. Спазването на тези правила подлежи на контрол от независим орган".

граждани, когато тя бива изнасяна и обработвана в държава, извън рамките на Европейския съюз. Държавите-членки на Европейския съюз бяха задължени в срок до 2001 г. да приведат своето национално законодателство в съответствие с разпоредбите на директивата.

България е ратифицирала Конвенция № 108, която влезе в сила за страната от 2003 г. Със същата цел беше приет и Закона за защита на личните данни, т. е. насочен към възприемане на правилата на Директива 95/46/ЕС. В периода на едногодишното прилагане на закона възникнаха редица въпроси свързани със смисъла на гарантиране на тази защита. Целта на тази поредица е да обърне внимание на смисъла на Закона за защита на личните данни, неговото значение за защитата на личния живот както и на начините за ефективни мерки срещу неправомерни вмешателства, както от страна на държавата, така и от други субекти.

Законът се основава на принципите приети в европейското законодателство, с което спомага за движението на личната информация в рамките Европейски съюз при еднакво ниво на защита. Предизвикателство пред България обаче е не толкова само приемането на нужната регулация, но и нейното ефективно прилагане. Реализацията на това право се превърна в един от най-големите въпроси на човешките права в модерната епоха и особено след масовото навлизане на информационните технологии в нашето ежедневие.

3. Ограничения на личния живот в българското право

Присъединяването на България към Европейския съюз поставя аналогично изискване към защитата на личен живот. Смисълът на защитата на личната неприкосновеност, се състои в необходимостта от ефективно гарантиране на свободата на личен живот в бъдеще в условията на информационното общество, но и в отстраняване на минали щети, в следствие нарушаването на правото на личен живот.

Прилагането на нормите за защита на личен живот основно чрез защитата на личните данни е свързано практически със всички сфери на нашия живот – от осигуряването на поверителност на услугите във финансовия и социалния сектор, през директния маркетинг до конфиденциалността на комуникациите. Личните данни представляват информация за физическо лице, която разкрива неговата физическа, психологическа, умствена, семейна, икономическа, културна или обществена идентичност. Данни, които разкриват расов или етнически произход, политически, религиозни или философски убеждения, членство в политически партии, организации, сдружения с религиозни, философски, политически или синдикални цели, както и данни, отнасящи се до здравето или сексуалния живот на съответното физическо лице се определят като чувствителни и законът предвижда тяхното събиране и обработване да става само с изрично писмено съгласие на съответното лице.

Въпреки наличието на законови и други защити нарушаването на правото на личен живот си остава проблем дори в по демократичните държави. Налице са съществени изключения по отношение прилагането на законите, тъй като съществуват нарушения, свързани с контролиране на имуществото на задължените по закона публични лица и тяхното деклариране, наблюдението на комуникациите, правото да се вземе информация по процедури на издаване на документи за самоличност, слагане на видеокамери в публични места и др. Фирмите също често заобикалят законите при събирането и разпространяването на лична информация.

Чрез наблюдението за нарушаването на човешките права се констатира, че се извършват незаконно наблюдение върху комуникациите на политически опоненти, защитници на човешките права, журналисти и синдикалисти²¹. И накрая, при липсата на адекватно прилагане и контрол, самото наличие на закон не е достатъчно да осигури необходимата защита на индивида.

²¹ europe.eu

Затова е необходимо да знаем как можем да осигурим реална защита на правото си на личен живот и какви са заплахите за личната ни неприкосновеност. Още повече, че въпреки действието на закона държавата непрекъснато създава нови и нови регистри – за имотното ни състояние, за здравословното ни състояние, за данъчните ни задължения, за социалните ни осигуровки, за регистрираните фирми, за влоговете ни и т. н. , без да се отчита принципите и нормите за защита на личната ни неприкосновеност.

Когато защитата на други фундаментални права е под въпрос, свободата на информацията отстъпва своето място, а интересите на личната неприкосновеност са най-силните аргументи в полза на прилагането на подобни ограничения. Може ли защитата на личните данни да бъде ограничена в полза на ефективното управление?

Възможно е! Тази панорама представлява тенденцията към гарантирането на правото на информиране с цел вземането на ефективни мерки за борба с корупцията, нарастване на доверието към държавните органи, порастване на прозрачността и за да се предотвратят случаите на злоупотреба с власт.

Тези негативни събития препятстват развитието в страната и общото благосъстояние. Конфронтацията на тези конституционно защитени ценности представлява взаимното пресичане на тези права в многобройни случаи и противопоставянето между обществения интерес за достъп до информацията и индивидуалния интерес за неприкосновеност на лични данни и личния живот. Те стават повод за иницирането на дискусиата за балансиране на принципа на прозрачност при изпълнението на публичните задължения и съответните ограничения свързани с личната неприкосновеност на заемащите обществени постове и информацията за получените от тях

възнаграждения. Определянето на приоритети в резултат на балансирането на тези правни позиции се реализират само чрез ясни критерии и на конституционния принцип за пропорционалност.

С цел пълната защита на основните права на човека като правото на личен живот, чрез осигуряването на пространството в които всеки човек се реализира и правото на информиране с цел осигуряването на икономическите и социалните интереси в обществото, необходимо е да се дава приоритет на правото да се получи и разпространява информация.

Литература

[1] Colin Braham, The Law of Freedom of Information: First Cumulative Supplement, Oxford

[2] Richard Clayton, The Law of Human Rights (Law of Human Right.

[3] Transparency: Freedom of Access to Information and Its Role in Society (Hardcover - 28 Dec 2007).

[4] Etzioni, A. The Limits of Privacy. New York: Basic Books, 1999.

[5] Feldman, D. Secrecy, Dignity or Autonomy? Views of Privacy as a Civil Liberty, 1994.

[6] Fenwick, H. Civil Rights: New Labour, Freedom and the Human Rights Act, 2000

[7] Fenwick, H. Civil Liberties and Human Rights. (3rd ed.) London: Cavendish, 2002..

[8] Wacks, R. The Protection of Privacy. London: Sweet and Maxwell, 1980

За контакт:

Йорида Агрон Джафай, докторант в катедрата публично правни науки на ЮФ, Директор на Дирекция Правни Науки при "Albanian University"- Тирана/ Албания, Тел: 00355/ 67 20 39 204, e-mail: joridaf@yahoo.com

Характеристика на частното право

автори: Мирослава Йорданова; Евгени Искренов; Жулиета Михайлова;
Йозлем Мехмед; Стефан Стефанов

Частното право е понятие от римското право и самостоятелна част от историческото развитие на правото и юридическата теория за него. Римляните създават частното право, което урежда предимно гражданскоправните отношения и определя правата и задълженията на римските граждани. Дели се на две групи - естествено право (норми получават не само хората, но и всички живи същества) и „общо право на народите“ (отнася се само до хората, независимо от тяхната държавна принадлежност). По-късно втората група послужва за основа при формулирането на понятието за международното право. На границата между античност и средновековие император Юстиниан Велики кодифицира нормите на римското частно право в един Корпус юрис цивилис.

По време на Възраждането Западната цивилизация (от XII век насетне посредством университетските школи на глосаторите и постглосаторите) и предимно в т. нар. Стара Европа започва процес на масова рецепция на римското частно право в европейките страни, формирайки на тази основа собствени правни системи. Най-често се застъпва тезата, че Търговското и Гражданското право формират два отделни отрасъла на Частното право. Общото между тях двете е, че уреждат отношения между равнопоставени субекти.

Отраслите на Частното право са: Гражданско право, Вещно право, Облигационно право, Търговско право, Семейно право, Трудово и осигурително право, Гражданско-процесуално право.

I. Предмет на Гражданското право.

Предметът на Гражданското право е свързан е с т. нар. имуществени отношения на хората, които биват два вида:

1) Имуществени отношения - свързани с имуществото и материалните блага на хората (субстанция). Това са всички материални обекти, средства за производство, апарати, включително и паричните отношения.

2) Лични неимуществени отношения - биват две подгрупи:

- Свързана с имуществените отношения - право на авторство.

- Нямащи пряка връзка с имуществените отношения - свързани с личните материални блага (чест, достойнство, деловата репутация, доброто име). Принципите на Гражданското право са:

1) Принцип на плурализма на формите на собственост и неприкосновеност на частната собственост (фиксиран в чл. 17 ал. 4 от конституцията);

2) Принцип на равнопоставеност на субектите;

3) Принцип на автономията;

4) Принцип на добрите нрави;

5) Принцип на диспозитивността на нормите.

Източници на Гражданското право са: конституцията на Република България, законите, международният договор, подзаконовите нормативни актове. Също така се говори и за съдебната практика, добрите нрави, морала.

Субектите на гражданското право са хората. Съществуват две категории субекти - физически лица и юридически лица. Физическите лица се отличават с два вида качества - правоспособност и дееспособност. Юридическите лица представляват едни организирани общности от хора, притежаващи няколко белега: организационно единство, персонален субстрат, имуществена обособеност, юридическа отговорност. Те имат и свое име.

Държавата се явява като субект не с оглед на това, че е юридическо лице. Тя е юридическо образувание и има суверенитета като свое отличително свойство. Носител е на всички права и задължения, с изключение на всички лични преимущества на лицето.

Сделката е основен институт на Гражданското право.

Днес Гражданското право е най-големия отрасъл от Обективното право. Съвременните правни системи са романска и пандектна. Пандектната система е по-нова и съответно по-развита, по-съвършена от гледна точка на правната логика и с оглед практическо удобство при правоприлагането. Тя е като цяло всеобщо наложила се в по-голямата част от законодателствата на европейските страни, включително и като организационна система на българското гражданско право.

Вещното право като система от правни норми има за предмет на регулиране волеви обществени отношения, възникващи във връзка с присвояването на предмети на материалните продукти на човешкия труд. При вещните правоотношения правното регулиране се осъществява с метода на равнопоставеност.

Вещното право се определя като призната, установена и гарантирана от закона възможност на едно лице да упражнява власт върху определена вещ за задоволяване на неговия интерес и да иска всички други лица да се въздържат от въздействие върху същата вещ.

Видовете вещи биват движими и недвижими, потребими и непотребими, делими и неделими, индивидуални и родово определени, главни и принадлежностни. Особена категория вещ са парите.

Правото на собственост може да се определи като призната и гарантирана от закона възможност едно лице да владее, да ползва и да се разпорежда фактически и юридически с определена вещ и да иска всички други лица да се въздържат от въздействие върху нея. Правото на собственост може да е частна (собствеността на гражданите и юридическите лица) и публична (собствеността на държавата и общините).

Видове собственост: дялова и бездялова, делима и неделима.

Характерен за Вещното право е и нотариалният акт, който удостоверява извършването на правна сделка.

Системата на вещните права не е уредена еднократно за неопределен период от време. В миналото българското право е познавало и други ограничени вещни права. Това е било правото на стопанисване и управление по чл. 18 от Конституцията от 1971 г. и правото на кооперативно земеползване според примерния устав на ТКЗС от 1968 г.

III. Предмет на облигационното право

Облигационното право е форма на стокowo - паричните отношения, на възмездната размяна на продуктите на труда. Правната теория определя облигационното отношение като правоотношение между две лица, по силата, на което едното (кредитор) има право да иска от другото (длъжник) едно действие или бездействие, едно поведение, един резултат.

Източници на облигационните отношения са: договoрът, едностранните волеизявления, неправомерно увреждане, неоснователното обогатяване, воденето на чужда работа, семейноправните и наследственоправните отношения.

Неустойката е допълнителна клауза, с която се определя паричната сума, която длъжникът трябва да плати на кредитора като обезщетение за понесените вреди. Неустойките биват договорна и законна, алтернативна и кумулативна.

Видовете облигационни отношения са:

1.) Договор за прехвърляне;
2.) Поръчителство;
3.) Ипотека;

4.) Договор;

5.) Дарение.

Организацията на българското облигационно право е ситуирана и въведена след Освобождението, поради и което е възприета и по-модерната (или най-съвременната за времето си) Пандектна система. Тя поделва гражданското право на два големи дяла, обособени съответно в обща и специална част. Специалната част включва няколко подотрасла, както и облигационното право

IV. Предмет на Търговското право.

Търговското право урежда отношенията, породени в търговията. Предмет на Търговското право са правоотношенията, възникнали при и по повод осъществяване на търговия в пределите и извън територията на България.

Правните източници биват писани (принадлежат към категорията на писаното право) и неписани (търговските обичаи). Източници на Търговското право са всички нормативни актове, но най-много - Търговският закон и обичаите.

Субекти на Търговското право са търговците. Те се делят на три групи - позанятие, по силата на закона, поради устройството на дейността.

Съществуват различни видове дружества (търговско, събирателно, командитно, акционерно) и обединения (консорциум, холдинг, кооперации, борса).

Способите за обезпечаване на изпълнение на дружествата биват: неустойка, поръчителство, залог, търговско право на задържане, задатък.

В България от 1898г. имаме Търговски закон, основно възприет от унгарския търговски закон от 1875г. След 1850г. този закон е отменен, а след 1991 г. имаме нов Търговски закон.

V. Предмет на Семейното право.

Семейното право урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване, както и настойничеството и попечителство. Предмет на регулиране от Семейното право са отношенията между съпруг и съпруга; между родителите и децата, както и между другите роднини по права и съдебна линия; между осиновителите и осиновените, както и между роднините по осиновяване.

Принципите на Семейното право са уредени в Семейния кодекс и в Конституцията. Това са:

-закрила на брака и семейството от държавата и обществото; -равноправие на мъжа и жената;

-доброволност;

-трайност на брачния съюз;

-всестранна защита на децата;

-равенство на родените в брака, извън брака и осиновените; -зачитане на личността на всеки член от семейството; -грижа и подкрепа между членовете на семейството; - моногамия (допустимост само на един редовен брак). По време на Османското робство се наблюдават някои важни изменения свързани с обичайното ни семейно право:

1. Волята на родителите е продължавала да играе важна роля при избора на съпруг/ съпруга, но не е била задължителна.

2. Църквата е уреждала всички въпроси свързани не само с брака, но и с целия семейно - правен институт.

3. Проследявайки историческото развитие на българската държава, вижда се много ясно разширяването на права и свобода на жената в семейството - изравняване на власт на двама родители над децата. Но заедно с това се увеличават и задължения на родителите към децата.

Целият живот на българина е изпълнен с най-разнообразни обичаи и той ревностно ги пази, а това е една от причините, поради които обичайното право остава

да се прилага и след Освобождението, и не се измества от закона. Обичаите и нравите, известни ни от времето на Първото българско царство, а и от преди това, са достигнали до наши дни, макар и не в цялостния си вид, макар и изменени.

VI. Предмет на Трудовото и осигурителното право.

Трудовото правоотношение е това отношение, което възниква на основание на нормите на трудовото право, по силата, на което едната страна (работникът или служителят) предоставя на другата страна (работодателя) работната си сила за изпълнение на работата, за която се е уговорил и да спазва установената трудова дисциплина, а работодателят - да осигури на работника или служителя условия за изпълнение на работата и да му изплаща възнаграждение за извършената работа. В съдържанието на трудовото правоотношение се включват правата и задълженията на страните, установени с трудовото законодателство, колективният трудов договор, определени с юридически факт, от който възниква правоотношението. Правата за едната страна са задължения за другата и обратно.

При наличието на определени юридически факти възникват трудовите правоотношения. Само правомерно осъществените факти са основание за възникване на трудово правоотношение. Юридическите факти са такива факти имат правно значение. С тяхното съществуване трудовите норми свързват възникването, изменението или прекратяването на трудовото право.

Според българското трудово право, трудовата правоспособност на физическите лица настъпва с навършване на 16 - годишна възраст. Забранява се приемането на работа на лица, на възраст под 16 години.

Възникването на Трудовото право е свързано от една страна с необходимостта на работещите от по-добри условия, право на съюзи и организации, както и исканията за по-високи заплати и правните разпоредби, свързани със здравните условия, тези на сигурността и осигуряването на равни възможности, и от друга страна опитите на работодателите да задържат разходите по трудовите заплащания пониски. В този смисъл положението на едно трудово законодателство в определен период от време е резултат от отношенията на тези интереси в дадено общество.

VII. Предмет на Гражданско - процесуалното право.

Гражданското процесуално право е съвкупност от правни норми, които уреждат процесуалните действия на гражданите и съда, процесуалните права и задължения, както и защитните и санкционните последици от тези действия. Като клон на действащото право Гражданското процесуално право регулира тези действия чрез метода на власт и подчинение (съдът налага тези отношения върху гражданите). Макар и противоположно на Гражданското материално право, Гражданското процесуално право се намира в тясна връзка с последното, тъй като урежда правната защита на материално - правните норми. Нормите на гражданския процес разрешават проблеми, породени от материалното гражданско право. От една страна гражданско - процесуалните норми са обусловени от материално - правните норми, които защитават, но от друга страна процесуалните норми също въздействат върху материално - правните норми като им дават защита.

Важно да се отбележи е, че в процеса няма правоотношение между страните, а всяка страна се намира в правоотношение със съда, който служи като "посредник" между тях.

След 9.1X.1944г. започва бързо променяне на Гражданското законодателство. На мястото на едно перфектно действащо, улегнало с годините и с богатата съдебна практика законодателство, съобразено с принципите на френско - италианското законодателство и вижданията на доктрина, се приемат нови закони, до голяма степен заимствани от съветското законодателство, свързани с плановата икономика, с ръководната роля на комунистическата партия, с правилата на социалистическото об-

щежитие, с общонародната собственост, с личната собственост, със забрана на частната собственост и с редица други понятия, заимствани от марксистко-ленинско-сталинската терминология.

Чрез частното право се регулират обществени отношения, които съставляват гражданското общество. Тези отношения получават израза на правни отношения между равнопоставени субекти на правото. В тези отношения правните субекти влизат, за да задоволят своите потребности на основата на автономията на своята воля. Те не са длъжни да участват в тези отношения, те определят тяхното конкретно съдържание - в рамките на правните норми. В този смисъл частното право се отличава от публичното право по метода на правното регулиране. Това е метода на равнопоставеност на субектите. Тази равнопоставеност се противопоставя на свободата на волята на правните субекти.

Частното право е последица от формирането на свободното гражданско общество. От своя страна то гарантира свободата на личността в икономическите, социалните, духовните и политическите отношения. Характера на частното право зависи от националните традиции и специални условия, при които се развива съответната страна.

Използвана литература:

Гражданско право - проф. Филип Рачев, Издателство: УНСС, София; Вещно право - проф. д - р Георги Боянов, ИК „Авалон“, София, 2001 г. ; Облигационно право - Александър Кожухаров, Издателство: Юриспрес; Търговско право - проф. д - р Иван Владимиров, Издателство: Ромина, София, 2001г. ;

Семейно право - проф. Екатерина Матеева, Издателство: Черноризец Храбър; Трудово право - проф. Станислав Коев, Издателство: Черноризец Храбър.

Характеристика на публичното право

автори: Симеон Георгиев ; Ганка Маринова; Борислав Николов; Тодор Несторов;

Увод върху общата характеристика на публичното право

Историята на разграничението на правото на частно и публично, както и разграничението му на обективно и субективно, започва още от времето на римляните. Римското право е в основата на континенталната правна система и оставя отпечатък си и върху нашето право като частен представител на тази система.

Според схващанията на римляните публичното право се свързва с ползата на римската държава, откъдето идва и определението на *jus publicum* като *jus populi*, доколкото според първоначалните схващания на римляните държавата като субект на правото се е идентифицирала с *populus romanus* (римския народ). Съгласно теорията на интереса в публичното право интересите имат публичен характер, а според теорията на империума ако субектите на правоотношението или поне една от тях са носители на империума на държавата, то ще са разположени в публичното право.

В публичното право методът на правно регулиране е императивен (метод на субординацията). Той се характеризира с неравнопоставено положение на правните субекти, те са разположени във вертикална плоскост, при което единият има положението на властнически, а другият има положението на подчинен субект.

Основен принцип в публичното право е принципът на държавата т.е. разрешено е само това, което изрично е посочено в закона.

Конституционно право

I. Предмет на регулиране на конституционното право

Предмет на регулиране на конституционното право са обществените отношения и то най-важните, които възникват при осъществяването на властта в правовата държава, народният суверенитет и реализиране на правата на гражданите в гражданското общество. Специфична особеност на предмета на конституционното право, която го отличава от другите клонове на правото, е регулирането на нормотворческата дейност и на законодателния процес в частност. Именно поради това то заема фундаментално място в правната система на държавата.

Безусловно в основата на обществените отношения, които възникват при осъществяването на държавната власт, стои народният суверенитет. Конституцията провъзгласява, че народът е източник и субект на държавната власт. Народът осъществява народната власт непосредствено, т.е. чрез формите на пряка демокрация или чрез системата на държавните органи.

За конституционното право е присъщ властническият метод за регулиране на обществените отношения, при които единият от субектите на правоотношението владува по отношение на другия субект. Властническият метод на регулиране на конституционното право намира отражение в същността на правните норми на отрасъла, а именно преобладават императивните правни норми и само в отделни случаи нормите биват диспозитивни.

Конституционното право създава организацията на държавата и регламентира осъществяването на държавната власт. То регламентира цялостния процес на нормотворчество и принципите на взаимодействие на държавните органи, като по този начин създава механизмите в осъществяването на държавното управление.

Конституционното право чрез своя специфичен предмет на регулиране се явява основа за формирането на другите отрасли на правото. То е юридически фундамент, върху който се изграждат другите отрасли, тъй като утвърждава принципите, върху които се изграждат устройството на една държава и осъществяването от нея на държавната власт.

Конституционното право в сравнение с другите клонове на правото стои най-близо до политиката, тъй като определя реда и организацията в упражняването на държавната власт и установява нейните граници, като регулира и канализира процесите на формирането на политическата воля. С това нормите на конституционното право, независимо от конкретното си съдържание, винаги имат политическа ориентиран характер, тъй като регламентират правилата за реда и упражняването на политическата власт. Близостта му до политиката, обаче, в никой случай не може да представлява основание да бъде наричано „политическо право“.

Конституционното право е рамково, тъй като осъществяват т.нар. „рамково формиране“. Това означава, че се създава скелетната конструкция на държавния организъм и се предвиждат елементите и обхвата на основните му функции. Чрез рамковия му характер се проявява основната му черта, а именно неговата отвореност към включване в съдържанието му правна уредба на нови отношения, веднага щом тяхното развитие придобива принципно значение за държавното устройство и организация.

II. Източници на конституционното право
Източници на конституционното право са:

1. Конституцията, както с целия си текст, така и с преамбюла си;
2. Законите (Закон за българското гражданство, Закон за съдебната власт и др.;
3. Подзаконовите нормативни актове;
4. Практиката на Конституционния съд (тълкувателни решения по повод искане за тълкуване на конкретна конституционна норма).

III. Принципи на конституционното право

Принципите на конституционното право са основните начала, които определят същността и характера на конституционното право. Те са нормативната база, върху която се изгражда конституционната уредба на обществените отношения. Принципиите на българското конституционно право се регламентират в Конституцията на Република България и следователно, се явяват като принципи на самата Конституция. Те могат да бъдат обособени в две основни групи:

1. Основни принципи - те в най-голяма степен обуславят природата на Конституцията, а оттам и на конституционното право. Всички разпоредби на Конституцията в една или друга степен, пряко или косвено са съобразени с основните принципи.

2. Принципи, които са база на различните правни отрасли или държавната дейност, или стоят в основата на тяхната организация. Те са нормативната база, върху която се изграждат отделните клонове на правото или се регламентира организацията и дейността на отделните държавни органи.

IV. Субекти на конституционноправните отношения

Субекти на конституционноправните отношения са: народът, държавата, избирателният корпус, народните представители, общинските съветници, държавните органи, местните органи на самоуправление, държавните длъжностни лица, обществените организации (политически партии и неполитически организации), граждани и групи от граждани, чужденци или лица без гражданство.

Административно право

Административното право като отделен правен отрасъл представлява съвкупност от правни норми, които регулират обществените отношения, възникващи и развиващи се по повод на осъществяването на изпълнителната дейност на държавата или държавното управление както и правоотношенията, които възникват между органите на държавно управление и гражданите и техните организации, насочени към установяването на различни права, задължения, привилегии и статуси, които ги засягат.

I. Предмет на административното право

Административното право регулира и отношенията, свързани с реализирането на административнонаказателната отговорност на лицата, свързани с правонарушенията, които имат особен характер, свързан с реда на държавното управление чрез налагането на специфичен вид наказания - административни наказания.

Административното право регулира спадащите в сферата на държавното управление обществени отношения с помощта на специфичен за него метод -методът на властването. Този властнически метод като юридическо средство на регулиране се обуславя от самия характер на обществените отношения, спрямо които се прилага. Особеното за тези отношения е, че те разкриват юридическото неравенство на страните, които осъществяват участие в тях: администрацията (административният орган), която осъществява държавновластническите правомощия като участник в такова отношение, се намира в господстващо (доминиращо) положение спрямо останалите участници, които поради това са ѝ подчинени.

II.Източници на административното право

Източници на административното право са Конституцията и законите или както още се наричат административните закони, които доразвиват основните положения на Конституцията Такива са Законът за местно самоуправление и местна администрация, Законът за административното производство, Законът за предложенията, сигналите, жалбите и молбите, Законът за административните нарушения и наказания, Законът за висшето образование и мн. други. Често като източник на административното право служат и закони, с които се ратифицират международни договори, а също и закони, които се отнасят до други отрасли на правото, но заедно с типичните за урежданата от тях материя правни норми (гражданскоправни, трудовоправни, наказателноправни) съдържат и административноправни норми (например законите за собствеността, за авторското право, за патентите). Характерни за административноправната материя са нейните динамика и подвижност, което често налага тя да бъде регулирана от голям брой подзаконовни актове или с отделен издаден кодекс, когато е свързана с обособен дял или цял клон на правната система - напр. Кодексът на труда, Гражданският процесуален кодекс и Наказателният процесуален кодекс. Източник на административното право представляват и постановленията на Министерския съвет, с които се приемат правилници и наредби.

III.Субекти на административното право

Субектите на административното право се разделят на три основни групи, като всяка група субекти участва активно в общественото управление: 1) граждани, 2) организации 3)органи на държавно управление.За ефективното участие на гражданите в държавното управление имат правата с политическо съдържание - изборителното право, правото на подаване на заявления (молби, жалби, предложения) до всички органи в системата на управлението и упражняването на контрол върху тях, правото на изказване на мнения, препоръки, предложения по решаване на обществени и държавни въпроси.

Българското административно право е чуждо на всякаква дискриминация към субектите, всички са подчинени еднакво на законите и участват равноправно според предназначението си и възможностите си в изграждането на съвременното общество. (Административна правосубектност ще има и напр. Министерът на културата и едно държавно предприятие или висше учебно заведение и техните подразделения - факултети, катедри, институти ,бази и т.н., а също и органите, които действат в тях - факултетни и други съвети, стопански комитети и съвети и т.н.)

Финансово право

Финансовото право е самостоятелен отрасъл на правната система, представяващ съвкупност от финансово-правни норми, с които се регулират обществените отношения, възникващи в процеса на финансовата дейност на държавата, относно

отчитане, разпределение, натрупване, разходване и използване на националния доход и контрола върху тази дейност с цел да се наберат и използват необходимите на държавата финансови средства, обособени във финансовото стопанство.

I. Предмет на регулиране на финансовото право

Предмет на регулиране на финансовото право са общественно-икономическите отношения по отчитане на създадения доход, печалба, оборот, услуги и сделки с недвижимото имущество. Те са основата и фактите въз основа на които възникват разпределителните и преразпределителните отношения и контрола върху тази дейност. Тези отношения са и базата за изграждане на финансовата система и нейните компоненти.

Методът на правно регулиране на финансовото право е властнически. Той се обуславя от характера на финансите като особен вид обществени парични отношения и се изразява в съвкупност от начини, средства или пътища, чрез които се извършва правното въздействие върху тези отношения.

II. Основни принципи на финансовото право

Финансовото право е изградено върху основни начала. Те са положения, от които са се ръководили държавните органи при създаването на финансовото законодателство, при изграждането на финансовата система и нейните компоненти и тяхното функциониране. Основни начала на финансовото право са:

1. Принцип на плановото начало
2. Принцип на демократизъм
3. Принцип на законност

III. Източници на финансовото право

От формална гледна точка източниците на финансовото право са юридически актове, съдържащи правни норми, които регулират възникването, развитието и прекратяването на финансовите правоотношения.

Източниците на финансовото право са структурирани в следната йерархия:

1. Конституцията като нормативна основа на финансовото законодателство;
2. Финансовите закони, които съдържат правни норми, регулиращи финансите и финансовата система в цялото им многообразие (Закон за устройството на държавния бюджет; Закон за данък върху добавената стойност; Данъчен процесуален кодекс и т.н.);
3. Подзаконовите нормативни актове - постановления на министерския съвет (напр. тези, които се приемат всяка година във връзка с изпълнението на държавния бюджет), правилници, наредби и инструкции.

IV. Субекти на финансовото право

Потенциалните субекти на финансовите правоотношения са: държавата в лицето на свой орган, физическите лица (граждани, еднолични търговци и др.), юридическите лица (търговски дружества, кооперации и пр.), неперсонифицирани дружества, търговски представителства и клонове на чуждестранни лица.

Наказателно право

I. Предмет на регулиране на наказателното право

Предмет на регулиране от нормите му са обществените отношения, свързани с установяването на престъпленията и налагане на наказания на виновно извършилите ги лица. По този белег наказателното право се отличава от всички останали отрасли на правото.

Наказателното право като отрасъл в системата на българското право представлява съвкупност от правни норми, които определят кои деяния (действия или бездействия) са престъпления и какви наказания, при какви условия могат да се налагат на лицата, които са ги извършили. Нормите на наказателното право имат за

цел да защитават от престъпни посегателства, личността и правата на гражданите, и цялостният установен правов ред.

II. Принципи на наказателното право

Наказателното право се изгражда и действа въз основата на принципи на политическата система на обществото, залегнали в Конституцията, които са намерили конкретизация по-нататък в редица други нейни текстове. Съобразно това основните му принципи са следните:

1. Законност - намира израз в изискванията за законоустановеност на престъпленията, налагане на наказания само въз основа на закона, освобождаване от изтърпяване на наложено наказание само при наличието на посочените в закона предпоставки и в изрично посочените от него случаи и пр.;

2. Демократизъм - изразява се в равенството на всички граждани пред закона, широкото участие на обществеността при осъществяване на наказателната функция на държавата и пр.;

3. Хуманизъм - възможността за освобождаване от наказателна отговорност в предвидените от закона случаи и замяната ѝ с мерки за обществено въздействие, за освобождение от изпълнение на наложени наказания и пр.;

4. Индивидуализиране и съразмерност на наказанието - наказанията са лични и съответстват на извършените престъпления;

5. Законоустановеност на съдилищата - наказания за извършени престъпления могат да се налагат само от установените със закон съдилища.

III. Източници на наказателното право Източници на наказателното право са:

1. Конституцията, която като основен закон е юридическа база на законодателната дейност и на цялото законодателство в т.ч. и наказателното право;

2. Наказателният кодекс, който определя кои общественоопасни деяния са престъпления и какви наказания се налагат за тях, и установява случаите, когато могат да се налагат мерки за обществено въздействие и възпитание;

3. Закони, които съдържат отделни наказателни норми или множество норми, отнасящи се до определена материя и свързани в определена система.

Не могат да се причислят към източниците на наказателното право подзаконните нормативни актове, които се издават с оглед да се изясни съдържанието на залегалите в закона наказателноправни норми.

IV. Система на наказателното право

Обстоятелството, че нашето наказателно право е кодифицирано, определя и неговата система - тя следва системата на Наказателния кодекс. Състои се обща и специална част. Общата част на наказателното право обхваща 11 глави и в нея се разкрива същността на регулираната от него материя, принципите, които се спазват при прилагане на наказателната репресия и пр. Особената част обхваща 14 глави и посочва съставите на престъпленията, които са систематизирани съобразно обекта на престъпното посегателство.

Международно публично право

Прието е и в теорията, и в практиката да се използва съкратеното наименование международно право. Исторически международното публично право произхожда от римското *jus publicum*. Този термин се използва и сега за да се посочи предшественика на днешното международно право, но нито в древен Рим, нито в наши дни това съответства на международното публично право - *jus publicum* се е прилагал към чужденците в Рим и е регулирал както публичноправни, така и частноправни въпроси.

В съвременното право става дума именно за на международното право, Като под това се разбира право, действащо между държави; между нации и народи, които са на път да създадат свои самостоятелни държави; между международни органи-

зации и други образувания или физически лица, които притежават определена международна правосубектност.

I. Предмет на регулиране на международното публично право

Международните отношения са предмет на регулиране от страна на международното право. Тези отношения се характеризират с това, че излизат извън юрисдикцията на отделните държави и засягат интересите и сферата на проявление на две или повече държави, международни и междуправителствени организации и нации и народи, борещи се за независимост.

Предмет на правно регулиране от страна на международното публично право са само същинските международни отношения, т.е. тези в тесен смисъл. В тесен смисъл международни са отношенията, които се създават и развиват само между държави, държавоподобни образувания, междуправителствени организации и народи, борещи се за независимост.

В зависимост от използваните критерии за разграничаване имаме следните групи международни отношения:

1. В зависимост от субектите, между които се развиват отношенията, те биват само между държави или между междуправителствени организации, или между субекти от различни категории, например: между държава и международна организация, между междуправителствена организация и нация или народ, борещ се за независимост и т.н.

2. В зависимост от броя на участниците те могат да бъдат двустранни или многостранни

3. В зависимост от това дали осъществяването на дадени отношения засяга интересите на цялата международна общност или само интересите в рамките на един регион международните отношения се определят като универсални (глобални) или регионални.

II. Основни принципи на международното публично право Като самостоятелна правна система международното публично право представлява съвкупност от принципи и норми. Сърцевината на международното публично право, върху която се изгражда системата на съвременното международно право, са неговите основни принципи. Това са основополагащи, универсални и общопризнати правила за поведение на субектите на международното публично право и представляват критерий за правомерност на всички други негови норми. Те се характеризират с получено международно признание; имат универсален характер; имат взаимосвързаност и зависимост; закрепени са в определени източници на международното право - универсални многостранни международни договори (Устав на ООН) и други многостранни международни актове (Декларация за принципите на международното право относно приятелските отношения и сътрудничеството между държавите в съответствие с устава на ООН)

Според своето съдържание основните принципи се класифицират в три основни групи:

1. Основни принципи за поддържане на мира и международната сигурност: неупотреба на сила или заплаха със сила, териториалната цялост на държавите, неприкосновеност на държавните граници, уреждане на международните спорове с мирни средства, разоръжаване, международноправна отговорност за неспазване нормите на международното право.

2. Основни принципи за международно сътрудничество: суверенно равенство на държавите, ненамеса във вътрешните работи на държавите, равноправно сътрудничество между държавите, добросъвестно изпълнение на поетите международни задължения

3. Основни принципи за защита на правата на народите, нациите и отделните индивиди: равноправие и самоопределение на нациите и народите, зачитане права на човека и неговите основни свободи

III. Източници на международното публично право

Според общата теория на правото „източник на правото“ в същинския смисъл е материалната форма, в която са изразени правните норми, или с други думи казано, материалния носител на правните норми. Тъй като в международното публично право правните норми са резултат от съгласуване на волите на международноправните субекти, следователно източник ще са правните форми, в които се извършва процеса на съгласуване.

Основни източници на международното публично право са международният договор и международният обичай. Договорът и обичаят не се противопоставят в международното публично право и имат равнопоставено значение за процеса на създаване нормите на съвременното международно право.

IV. Субекти на международното публично право

Субектите на международното публично право са различни от тези на вътрешното (национално) право. Относително утвърдени субекти в международноправната теория са:

1. суверенните държави;
2. международните организации;
3. нациите и народите, бореци се за национално освобождение и независимост;
4. някои държавоподобни образувания (Ватикана)

Първите два субекта се определят като първични (суверенни), защото за тях е присъщо качеството суверенитет - държавен и национален. Именно наличието на суверенитет означава, че тяхната правосубектност не е обусловена от нечия воля от каквото и да е международно решение или признание.

Другите два субекта се определят като несuverенни (производни, вторични), защото тяхната правосубектност зависи от волята на суверенните субекти. Те се конституират като самостоятелни образувания с ограничена международна правосубектност от държавите.

Заклучение

Публичното право е неделима част от функционалната система на правото. Въпреки първоначалните схващания на древните римляни, според които то урежда отношенията, свързани с правоспособността на чужденците и някои частноправни отношения, то претърпява особено развитие в новобуржоазните времена след великата френска революция. В днешно време публичното право се идентифицира с интересите на държавата като единство на колективната воля на нейния народ и представлява своеобразен гарант за правното регулиране както на национални, така и на международни отношения между правните субекти.

Литература

1. Златарев, Е. и кол., Основи на правото - книга първа, София, 2007
2. Проф.д-р Иван Дерменджиев; Доц.д-р Димитър Костов; Доц.д-р Дончо Хрусанов - Административно право на Република България ,С,2001
3. Проф. д-р Страшимир Кучев - Финансово право
4. Проф. д-р Благой Видин - Международно публично право 5.Проф. д-р Цeko Торбов - История и теория на правото

Характеристика на материалното право

автори: Бирсял Вейселова, Виждан Сакалпъ, Есин Бейти, Кристи Търновска, Лейля Зекериева

Подразделянето на правото на материално и процесуално има своите дълбоки традиции както в законодателството, така и в правната наука. До скоро в континенталната правна система примат имаше материалното право, а на процесуалното право се гледаше като на нещо второстепенно, като на технология, чието назначение е да обслужва материалното право. В последните години обаче все повече надделява разбирането, че и материалното, и процесуалното право са еднакво значими. Няма основание материалното право да се разглежда като първично и приоритетно, а процесуалното - като вторично и подчинено.

Материалното право е неразривно свързано с процесуалното право. Те могат да бъдат разглеждани като две страни на една правна категория - правната регулация и процесуалните способности за административна и съдебна защита на субективните права по регламентираните обществени отношения.

В материалното право правната норма определя какви са правата и задълженията на правния субект. Процесуалното право определя как ще се реализират тези права и задължения т. е. каква е процедурата.

Материалното право е съвкупност от правни норми, регулиращи обществени отношения между юридическите лица. Материалното право е онази проява на правото, която дава отговор на въпроса, за какви блага и какво поведение те овладява правото. Какво си оправдан да имаш, да се разпореждаш, необезпокояван от другите, какво можеш да претендираш да получиш, какво си свободен да правиш, кои са границите, в които постъпваш според собствената си воля.

Особеният специален смисъл, какъвто само правото влага в нещата, обаче включва и друг момент: каква защита можеш да очакваш за своята личност. Това вече е плоскостта, на която възниква процесуалното право. То води до способността на правото да обвързва със своята мяра и да не допуска отклонение от нея. Ако материалното право има отношение към предметната страна, към онова негово съдържание, което сочи какви блага, в какъв обем и при какви условия си оправдан да имаш, да претендираш да получиш или да бъдеш защитен, процесуалното право има отношение към правните средства, с които се постига защита или се налага възмездие.

Материалното право носи смисъла на специфична власт, която правото ти дава да имаш или да претендираш да получиш качествено и количествено измерени блага и свобода, която също е благо.

Но едва ли би било оправдано да се абсолютизира границата между материалното и процесуалното право. Защото в ранните етапи на правото, например в римското обичайно и преторско право, а и по-късно в правото от типа на common law и прецедентното право, процесуалната форма е носител на правна субстанция. В нея е кодирано правомощието и задължението, така че двете дадености - материално и процесуално право са слети.

Материалното право и процесуалното право са проява на едно и също явление - правото. Всяко от тях носи неговата единна природа. Материалното право обаче се отнася пряко към едни страни от същността на правото, а процесуалното-към други.

Преди да търсим различното, което прави едната даденост материално право, а другата-процесуално право, установяваме, че имат единна същност и общи свойства на „право“. Преди да са различни дадености, те са едносъщностни в природата си на право. Две прояви на едно и също явление. След определенията „ма-

териално" и „процесуално" стои „право" - означение на общата им същност, качество и свойства. Оттук идва тяхната еднаква ценност като носители на правна същност. Всяко противопоставяне, при което едното се представя като собствено право, а другото като помощно средство- технология, е погрешно и затова неприемливо.

Материалното право включва следните правни отрасли:

- конституционно право;
- административно право;
- финансово право;
- гражданско право;
- трудова право;
- наказателно право
- семеино право; -облигационно право; -търговско право; -международно публично право; -международно частно право.

КОНСТИТУЦИОННО ПРАВО

В Република България, както и във всяка държава, съществуват и се прилагат множество правни норми, предназначени да уреждат обществените отношения. В своята съвкупност те образуват правната система на страната. Въпреки тяхното единство, не се и изключва възможността да се извърши съответно разпределение и свързване помежду им на правните норми така, че да се образуват определени квалификационни групи. Те могат да се обособят в различни структурни единици, в зависимост от критерия, който е използван за целта.

Между всички структурни образования и квалификационни групи, най-голямо значение имат правните отрасли, обособяването, на които става въз основа на определени критерии. Те трябва да разкрият специфичните белези на съответните правни норми. Установени са главно два основни белега: - предметът на правно регулиране

- методът за реализиране на правото, а именно властнически или договорен.

Предметът на правно регулиране е основният критерий, а методът за реализиране на правото се използва, като допълнителен критерий за ограничаване на някои правни отрасли.

При обособяването на Конституционното право, като отрасъл на правната система трябва да се излезе от предпоставката, че то има свой обособен предмет на правно уреждане. Това означава, че има определен кръг обществени отношения, които се регулират именно и само от нормите на конституционното право. Нужно е обаче да се разкрият онези обществени отношения, които са предмет на правно уреждане от съществуващите конституционни уредби и да се направят съответни изводи, които да позволят да се определи предметът на Конституционното право. Няма съмнение, че решаването на този въпрос не е лесно, тъй като тези норми са разнообразни и обхващат широк спектър. Но сред това разнообразие се откроява един елемент, който може да бъде ръководещ, а именно политическите институции, които въздействат пряко върху политическия живот.

Значителна група норми уреждат механизмите и формите за осъществяване на държавна власт. реда за избиране и назначаване на държавни органи. Има и такива, които уреждат правното положение на гражданите, техните основни права и задължения и прочие.

Анализът на всички тези и редица други норми дава основание да се обособи самостоятелна класификационна група, която урежда отношения, които се отнасят до основите на политическата власт, възникват пряко при и по повод осъществяването на държавната власт и народния суверинитет.

Не всички правни норми обаче, регулиращи властически обществени отношения, трябва да се отнасят към Конституционното право. За това трябва да се каже, че само правните норми, които уреждат пряко отношенията, свързани с осъществя-

ването на държавната власт и народния суверинитет, образуват Конституционното право.

За Конституционното право е меродавен властническият метод. Това се обуславя и от обстоятелството, че конституционноправните норми поначало са императивни и само в някои случаи имат диспозитивен характер.

Административно право

Административно право като един от основните правни отрасли съдържа правилата за организацията и дейността на държавната администрация, на държавното управление. Въпросите на българското административно право са многобройни, актуални и изключително важни за нормативното и успешно изграждане на обществото и техния отговор е постоянна грижа на административноправната наука и практика. Това е така, защото тези въпроси са свързани с ежедневието на гражданите, на техните организации, на държавните учреждения и предприятия. Няма област на държавната дейност, която повече или по-малко да не зависи от държавната администрация, от нейните органи и служители. И в стопанската, и в социално-културната, и в административната област тъкмо органите на държавно управление имат най-голям дял за организиране и ръководство на начинанията и задачите, свързани със задоволяването на нуждите и интересите на гражданите, на техните организации и на държавата. Оттук идва и голямото значение на административното право като правен отрасъл, който си поставя за цел да регулира обществените отношения в сферата на администрацията, на изпълнителната дейност.

Административното право като действаща система от правни норми, прилага ни в областта на държавното управление, е предмет на изучаване на административноправната наука. Наука за административното право изучава, от една страна, целия комплекс от правни норми, които засягат организацията, структурата и положението на администрацията като важна част на апарата на държавата. Заедно с това, от друга страна, административноправната наука изучава и нормите, които уреждат дейността на държавната администрация в цялата нейна сложност и многообразие.

Финансово право

Финансовото право като отрасъл представлява съвкупност от правни норми, чрез които се регулират процесите по реалното създаване, отчитане и определяне на дохода и печалбата, тяхното разпределение, натрупване, използване и разходване, както и контрола върху тази дейност и предприемане на мерки за въздействие и отговорности. Като съвкупност от финансовоправни норми той се създава от законодателя, има самостоятелно значение в системата на българското право.

Регулираните с финансовоправните норми обществено-икономически отношения са базисни. Същността на отрасъла финансово право се разкрива и чрез обективната необходимост съвременната държава да регулира и ръководи определени процеси в икономиката и обществото във връзка със създаването на финансовото (публичното) стопанство. То представлява публичноправната организирана дейност на държавата за управление, създаване и употреба на стопанските блага, нужни за посрещане на колективните потребности на обществото, което се постига чрез нормите на финансовото право.

Във всички държави, както и в обособените икономически общности, усилено се развива финансовото право като наука. В ЕС възникнаха и се развива сложни финансови и валутни отношения. Това се дължи на специфичното взаимодействие на отрасъла с развитието на икономиката и обществото.

С термина "финансово право" се означава и учебната дисциплина, която се преподава в юридическите и икономическите факултети. С този термин обозначаваме и правното явление. Когато бъде констатирана необходимост от регулиране на

процеси, се създават правила за поведение, с които се регулират различни по своята специфичност отношения. Финансовото право може да бъде разглеждано от политически, социален, исторически и друг аспект. За теорията и практиката важно значение има проблемът за въздействието на финансовото право върху развитието на икономиката и обществото, за възможността да се мобилизират средства в бюджета и да се използват производително.

Решаващо значение за обособяване на отрасъла има предметът на правното регулиране. Методът винаги е произведен. Той зависи от общонационалната значимост на регулираните обществени отношения. С определяне на предмета на правно регулиране се решават въпросите относно: обособяването на финансовото право като самостоятелен отрасъл на правната система; същността и ролята на финансовото право в съвременното развитие на държавата, разграничаването на съотношението между отрасъла финансово право и другите отрасли на правото.

Гражданско право

Гражданското право е най-важният и съществен правен отрасъл на обективното, субективното и позитивното право и правната наука.

Историята на гражданското право се свързва с историята на римското право и понятието за гражданство, чийто правни принципи са възприети в почти всички съвременни законодателства на страните от т. нар. континентална правна система. В римското право за означение на гражданския му отрасъл се използва термина "jus civile".

В по-ново време, терминът гражданско право се изпълва със съдържание с влизането в сила на гражданските кодекси на западноевропейските страни и в частност Френския граждански кодекс (ФГК) от 1804 г. по времето на Наполеон Бонапарт и на Германския граждански законник (ГГЗ) след обединението на Германия при Бисмарк (в сила от 1900 г.).

Днес гражданското право е най-големия отрасъл от обективното право. Съвременните правни системи са романска и пандектна. Пандектната система е по-нова и съответно по-развита, по-съвършена от гледна точка на правната логика и с оглед практическо удобство при правоприлагането. Тя е като цяло всеобщо наложила се в по-голямата част от законодателствата на европейските страни, включително и като организационна система на българското гражданско) право.

Трудово право

В хилядолетната история на правото трудовото право е нов правен отрасъл. То възниква с отделянето от гражданското право на договора за наем на работа, който води началото си от римското право като един от видовете договори за наем - locatio conductio operarum. Възприет от големите европейски кодификации на гражданското законодателство през 19-ти век във Франция, Италия, Белгия и други. Тоzi договор на частното право бързо се обогатява с нови социални аспекти- нормиране и ограничаване на работното време, минимална възраст за постъпване на работа и т. н. От друга страна, през 19-ти и началото на 20-ти век европейските национални законодателства се обособяват публичноправни уредби относно хигиената и безопасността на труда, като част от така нареченото фабрично законодателство. Общата им насоченост е закрилата на наемния труд. От съвкупността на тези частноправни и публичноправни уредби се обособява трудовозащитното законодателство.

За закрилата на наемния труд първите стъпки са направени в Англия през 1802г. От средата на 19-ти век и във Франция, Италия и Германия. Окончателното отделяне на трудовото от гражданското и от административното право се извършва в континентална Европа след края на Първата световна война във Франция, Германия, Италия, Съветска Русия, Белгия. В периода между двете световни войни то се утвърждава като самостоятелен и важен правен отрасъл на правото. В България трудовото законодателство възниква в началото на 20-ти век с приемането на от-

делни закони за закрила на труда-Закона за защита на женския и детския труд-1905г. Закона за инспекторите по труда-1907г. Закона за хигиена и безопасност на труда (1917г.).

Трудовото право има четири значения-като отрасъл на действащото право с предмет на регулиране на трудовите правоотношения; трудовото право като клон на правната наука; трудовото право като учебна дисциплина; трудовото право като субективно трудово право. Всеки правен отрасъл има свой предмет на регулиране.

Това са определен вид обществени отношения, които урежда. Предметът на регулиране отговор на въпроса какво регулира съответния правен отрасъл и върху кои обществени отношения въздейства чрез правната си уредба. Трудовото право регулира обществени отношения свързани с труда. Трудовите правоотношения, предоставяне на работна сила и полагането на труда. Работната сила е съвкупността от умствените и физическите сили и способности на човека. Тя се съдържа в личността на "живия човек".

Неотделима е от него и е неговата способност за труд и неговите възможности за труд. Трудът е форма за изява и използване на работната сила" В самото предоставяне на работната сила е вложена идеята за труда като нейно използване от лицето, комуто е предоставена. И обратното, този, който наема чужда работна сила, я наема, за да разполага с нея и за да я използва в своя полза и в своя полза и в свой интерес. Трудът е единство от неговата обща и обществена природа. Общата природа на труда изразява същността на всеки труд. Характеризира се няколко основни белега: трудът е човешка дейност, никой друг освен човека не може да се труди. Трудът е целесъобразна човешка дейност. Той е проява на на мисловна дейност, воля, въображение и други психически преживявания. Трудът е отношение между човека и природата, в което човекът взема от природата това, което му е необходимо, преработвайки го за свои цели и в свой интерес и за по-нататъшна употреба. Трудът е постоянен процес. Чрез него човек осигурява както съществуването си така и духовното и нравственото си развитие. Втората страна на труда е неговата обществена природа. Тя се характеризира с няколко основни момента:

Съединяването на труда с оръдията и предметите на труда. На преден план тук изпъква трудът като прилагане на работната сила. Трудът като непосредствено прилагане на работна сила е "живият труд" в процеса на осъществяване. Тъкмо тази втора страна на труда е предмет на регулиране на трудовото право. Отношенията, които се създават между хората, които са носители на работната сила и я отдават под наем, и лицата, които я наемат и използват, са трудови. Те включват отношенията, с вързани с постъпването на работа, условията, при които трудът се полага - изпълнението на определена работа, работно време, почивки, отпуски, трудово възнаграждение, безопасни и здравословни условия на труда, прекратяване на отношенията, които се създават при полагането на труда, колективно трудово договаряне, индивидуални и колективни трудови спорове. Тези отношения се организират и обективират в трудовото правоотношение.

То е основната носеща правна конструкция на трудовото право като правен отрасъл. Обществените отношения, непосредствено свързани с трудовете, са разнообразни и разнородни.

Такива са синдикалното сдружаване на работниците и служителите и на работодателите, тристранното сътрудничество, социално-битовото обслужване на работниците и служителите от работодателя, професионалната квалификация, контролът за спазване на трудовото законодателство. При съвременните условия съществено отражение върху труда и трудовите отношения оказват компютризацията и нейната най-нова проява на форма-интернет. Докато машината поема голяма част от физическия труд и усилия на човека, то компютърът поема все по-голям дял от умствения труд на човека. А за интернет като "квантов скок" в развитието на ком-

пютризацията, това важи в още по-голяма степен. И щом като част от умствения труд се поема от компютри, ще се произвежда с по-малко хора. За да се осигури работа на освобождаваните по тази причина работници, необходима е динамична икономическа и социална политика за създаване на нови работни места. През последните 16 година настъпиха дълбоки промени в трудовите отношения в страната. От трудови отношения в условията на централизирана и изцяло одържавена планова икономика в едно тоталитарно общество бавно и неотвратимо те се превърнаха в трудови отношения в условията на пазарна икономика. С оглед на предмета на регулиране на трудовото правонастъпилите промени в трудовите отношения се очертават две главни насоки. Първата се изразява в стесняване на кръга на лицата, чийто труд се регулира от трудовото право. Втората насока е вътрешното обогатяване на предмета на регулиране на трудовото право чрез включването в него на нови аспекти или създаването на нови институти на трудовото право.

Наказателно право

Наказателното право представлява система от правни норми, регулиращи обществените отношения, породени от извършването на престъпления. Тези норми се установяват от държавата и ролята им е да защитават интересите на цялото общество, като тяхното неспазване, води до търсене на наказателна отговорност от извършителя на престъплението. Наказателното право използва най-тежката форма на държавната принуда, а именно наказанието, което представлява принудително засягане на основни лични и имуществени права на извършителя.

Наказателното право като част от действащото право в дадена държава, урежда специфични обществени отношения, свързани с една цяла система забрани. То се разделя на две части: обща и особена.

Наказателното право включва три правни клона (отрасъла) - материално наказателно право, наказателно-процесуално право и наказателно-изпълнително право. В тесен смисъл наказателното право означава само материално наказателно право (англ: substantive law), което е един от клоновете на правото във всяка държава. Нормите на наказателното право очертават най-напред проявите, които се смятат за престъпления. С оглед на това наказателното право се наименува още като право за престъплението: criminalrecht (нем.) droit criminel (фр.) criminal law (англ.) - от латински "crimen" (престъпление). Що се отнася до държавата и правомощията ѝ да наказва, възможностите ѝ са неограничени, но тя не ги използва произволно и неограничено в борбата с престъпността. Наказването за извършени престъпления е възложено на съдебната власт. Нормите на наказателното право предвиждат и наказанията за различните престъпления. Те сочат също така кога наказанията могат да не бъдат наложени или поне да не бъдат изпълнени, като вместо тях се ползват други мерки на въздействие. Наказателното право защитава държавата, обществото и отделната личност не само като забранява под страх от наказание престъпленията, които могат да ги застрашат или увредят, но и като задължава съдебната власт да наказва участниците в тях. В повечето случаи наказателното право насърчава гражданите да защитават сами държавните, обществените, своите или на друго лице интереси. То позволява т. н. самозащита под формата на неизбежна отбрана, на задържане на престъпник, на деяние при крайна необходимост (въведени като правни институти). В някои случаи наказателното право стимулира самия престъпник да предприеме дейност за предотвратяване, ограничаване или възстановяване на вредите от своята престъпна проява. За това наказателното право служи не само за наказване на престъпника, но все повече и за защита на интересите на пострадалия от самото престъпление

Семейно право

Семейното право е клон от единната правна система на Република България. То се отличава от останалите правни клонове по своя предмет, по кръга на обществените отношения, които урежда. Семейното право е този правен клон, който урежда отношенията основани на брак, родство и осиновяване. Чл. 1 от Семейния кодекс определя своя предмет на регулиране така: "Семейният кодекс урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване, както и настойничеството и попечителството." По този начин категорията "семейни отношения" се отличава от останалите частно правни отношения чрез юридическите факти, които пораждат тези правоотношения.

Отношенията, основани на брак, родство и осиновяване, са семейните отношения. По конкретно това са отношенията между съпруга и съпругата; между осиновителите и осиновените, както и между роднините по осиновяване, чиито кръг зависи от типа на осиновяването; между родителите и децата, както и между другите роднини по правна линия.

Семейните отношения се уреждат от правото и се превръщат в семейни правоотношения. На лицата, между които те съществуват, законът възлага права и задължения.

Правното нормиране обаче не е в състояние да обхване семейните отношения в пълния им обем. Такава възможност например липсва при проявлението им като чисто биологически и като чисто емоционални чувства. Правното нормиране не обхваща и отношенията при далечна семейна връзка. В основата на семейните правоотношения е въздигнат бракът.

Той поражда съгласно закона централното ядро от семейни права и задължения. Това са отношенията между съпрузите. Отношенията между тях са първичните семейни отношения.

Раждането на деца, появата на нови членове на семейството, е въздигнато в източник на нова категория семейни права и задължения. Това са отношенията между родителите и децата.

Същевременно наличието на две и повече деца създава семейноправни връзки между самите тях. Това са отношенията между братята и сестрите. Появата на техни собствени деца и следващи потомци разширява кръга на семейните връзки във вертикално и хоризонтално направление. Създават се правоотношения между по-далечни възходящи и низходящи-дядо, баба и внуци, прадядо, прабаба и правнуци. Семейната общност надхвърля рамката на съвместното съжителство и общото домакинство. Понятието семейство придобива по-широко съдържание. Всички тези семейни права и задължения, в основата, на които пряко или непряко лежи фактът на раждането, биологическата връзка, могат да редуцират към една обща категория. Това са права и задължения произтичащи от родството. Семейно-правни връзки, подобни на основаните върху родството, възникват и чрез осиновяването.

То създава по юридически път права и задължения на родители и деца, от които се развива следващата система от семейни връзки. По този начин юридическите факти, с които действащият български семеен закон свързва възникването на семейни правоотношения, са бракът, родството и осиновяването.

Облигационно право

Облигационното право е необходима съставка на гражданското право. То е правна форма на стоко-паричните отношения, на възмездната размяна на продуктите на труда. Облигационното право предполага стоково производство и стоково обръщение. То предпоставя общество, в което действат пазарните отношения. От тази гледна точка облигационното право на Република България като дял от гражданското право регулира имуществените отношения на юридическите лица и гражданите,

възникващи във връзка със стокооборота. Всички тези разнообразни имуществени отношения се обличат в юридическата форма на облигационни отношения.

Правната теория обикновено определя облигационното отношение като правоотношение между две лица по силата, на което едното, наречено кредитор, има право да иска от другото, наречено длъжник, една престация - едно действие или бездействие, едно поведение, един резултат, т. е. осъществяването на един резултат, който удовлетворява един признат кредиторски интерес.

Всяко облигационно отношение включва в съдържанието си едно субективно право за кредитора - то е неговото право на вземане. Удовлетворяването на това свое право кредиторът може да иска само от длъжника. Спрямо него само той има претенция за осъществяването на един резултат. За длъжника облигационното отношение се очертава, като правна необходимост да престоира - да даде или да направи нещо. Това се нарича негово задължение. Длъжникът трябва да извърши това, за което е задължен, за да бъде освободен от задължението си.

Правото на кредитора да иска осъществяването на дължимия резултат - наричаме претенция. Законът разпорежда така, че преследваните от кредитора резултати да не могат да бъдат постигнати по друг начин, освен чрез удовлетворяване на претенцията му. Кредиторската претенция е съпроводена от една правна санкция - отговорността на длъжника. Същият отговаря за дълга с имуществото си, върху което може да се посегне по установения ред, за да се удовлетвори претенцията на кредитора, тази отговорност не само придава правен характер на отношението между длъжник и кредитор, не само го издига в истинско облигационно отношение, но представлява за кредиторската претенция възможно най-ефикасната гаранция.

Търговско право

Наченките на търговското право се откриват още в древността. Като система от обособени правила обаче търговското право възниква на средновековните пазарища и тържища с цел да уреди зараждащите се във феодалната държава нови капиталистически отношения.

Търговското право възниква като обичайно право. Първоначално то е било съсловно право, тъй като е уреждало положението на търговците, а отделните търговски гилдии са приемали свои статuti.

Впоследствие изключително значение за развитието на търговското право има развитието на морската търговия от италианските градове-републики. През този период търговското право се формира като градско право.

За първи път във Франция търговското право става държавно право.

Кодифицирането на търговското право в Германия предшества нейното политическо обединение, тъй като през 1861 г. се приема общ търговски кодекс за всички германски държави. От 1900 г. в Германия едновременно влизат в действие Граждански кодекс и Търговски кодекс.

В Англия съдилищата започнали да прилагат търговските обичаи в качеството им на норми първо само за търговците, а впоследствие - за всички лица. Към 1875 г. съдебната практика приема, че търговското право е включено като част от общото право.

В България се приема Търговски закон през 1897 г., който възприема германските търговско правни разрешения. В края на 1951 г. търговското законодателство изцяло е отменено, като е заменено със социалистическото стопанско законодателство, съответстващо на въведената в страната планова икономика. През 1990 г. започна процесът на възстановяване на търговското право, който приключи към края на миналия век.

Търговското право (ТП) е дял от частното право, представляващо система от норми, които регулират правното положение на търговците и отношенията, в които те влизат в процеса на осъществяване на дейността си.

Търговското право урежда правоспособността, организацията и правната индивидуализация на търговско-правните субекти /търговци/.

Заложени са няколко основни принципа:

1. Принцип на правната самостоятелност и автономия на частноправните субекти
2. Принцип на равенството на частноправните субекти - субектите имат право на еднакви условия за упражняване на правата си
3. Възмездно-еквивалентен характер на търговските отношения - заплащане на стоки и услуги
4. Свобода на конкуренцията и забрана за нелоялна конкуренция

За търговските правоотношения намират приложение специалните норми на търговското право т. е. те имат предимство пред нормите на гражданското право. Нормите на гражданското право намират приложение в търговските правоотношения само когато липсват специални търговско-правни норми, заложени в търговското право. Главни източници на търговското право в българското законодателство са: Конституцията, законите Търговски закон, Закон за защита на конкуренцията, закон за банките и кредитно дело/, Граждански-процесуален кодекс, международни актове, които уреждат търговско-правна материя.

Търговската дейност не е правно понятие. Тя обхваща стокОВОпаричните отношения в обществото. Това са отношения на възмездна размяна на продуктите на труда. Стоковопаричните отношения имат юридическа форма. Тази форма са сделките, чийто основен елемент е волеизявлението на едно или няколко лица насочено към пораждање на определени правни последици.

Международно публично право

Промените, настъпили в международното право за периода от началото на ХIХв. , дават основание да се направи изводът, че става дума за нов тип международно право. Промените в международното право се обуславят на обективни фактори.

На първо място сред тях е научно-техническият прогрес. Неговото въздействие се изразява във възникването на нови отрасли на международното право. Промените водят до възникване на нови, глобални проблеми, които засягат човечеството. Тяхното решаване изисква съгласуваните усилия за всички страни и именно международното право е инструментът за преустройството на международните отношения.

Втори фактор е важната роля на т. нар. развиващи се страни от третия свят. Появяват се голям брой нови независими държави. Тези страни са обединени по общи интереси и представляват влиятелна група.

Същността на международното право се определя като право на мирното съвместно съществуване, което предполага временна търпимост към противоположни социални ценности. Непосредствен резултат е засилването на регионалните тенденции в международното право.

Основните промени се свеждат най-вече до субектите на международното право и тяхната отговорност.

Първо, утвърждават се международните организации като важен фактор в международните отношения и като нови субекти с ограничена правосубектност. Появяват се и други нови субекти - нации и народи, борещи се за национална независимост.

Второ, изменят се характерът и формите на международната отговорност. Реализира се и същевременно се разширява международната наказателна отговорност на индивидите за международни престъпления.

Международният договор се превръща в предпочитан и най-често използван източник на международното право. Появяват се нови дялове на международното право - международно икономическо право, право на международните организации, международно трудово право, международноправна защита на правата на човека и др.

Международното публично право представлява самостоятелна система от правни норми. Разделя се на отрасли - дипломатическо право, право на договорите, морско право, въздушно право и т. н.

Прието е да се използва съкратеното наименование международно право. Исторически то произхожда от римското *jus gentium*. По-късно се въвежда терминът междудържавно право, който е по-точен, защото отразява по-адекватно ролята на държавата като основен субект на правото. Тежестта от определениято междудържавно към международно се променя под влияние на Великата френска революция.

В съвременното право става дума именно за международно право, като под това се разбира право, действащо между държави; между нации и народи, които са на път да създадат свои самостоятелни държави; между международни организации и други образувания или физически лица, които притежават определена международна правосубектност.

Гражданското, трудовото, търговското, семейното и право, които гражданският процес брани, могат да бъдат заедно обозначени като материално право. МП и ГП стоят по между си в отношения на взаимна зависимост. МП зависи от ГП поради връзката между право и държавна принуда. Зависимостта на ГП от МП и защитното въздействие на ГП спрямо МП са ярка илюстрация на вътрешната диалектика на правото.

Единството, което МП и ГП образуват, е функционално. Вътре в неговите рамки те запазват своето самостоятелно битие като отделни клонове на правото и като обособени, различни едно от друго конкретни правоотношения, които се намират по между си в дълбоко взаимодействие и зависимост. Материалното право обуславя ГП, който от своя страна обратно въздейства върху материалното право чрез защитата, която му дава.

Проява на зависимостта на ГП от режима на материално-правните отношения представлява приспособяването на ГП към усложненията на гражданските правоотношения.

Втората съставка на функционалната връзка между МП и ГП е зависимостта на МП от ГП. Тази зависимост е нормативна и социологична. Нормативната зависимост на МП от ГП се дължи на зависимостта на правото от държавната принуда. Социологическата зависимост на МП от ГП като институция се състои в зависимостта на ефикасността на гражданския правен ред от ефикасността на ГП. Тази зависимост се дължи на превантивното въздействие на ГП.

Зависимостта между накърненото субективно МП и конкретния ГП е също взаимна. Тя се изразява в Нормативната обусловеност на конкретния ГП от нуждаещото се от защита МП и в защитното, възстановяващо въздействие на ГП спрямо него.

Нормативната обусловеност на конкретния ГП от накърненото МП се проявява различно при различните способности за защита. Най-ярка тя е при изпълнителния процес. Не така ярка е обусловеността на обезпечителния процес от нуждаещото се от обезпечаване МП.

Международно частно право

Гражданските правоотношения с международен елемент имат специфичен характер, който се обуславя именно от наличността на такъв елемент. Тяхното уреждане се извършва, като се държи сметка за специфичния им характер.

Обстоятелството, че едно гражданско правоотношения навлиза в сферата на проявление на суверенитета на две или повече държави, дава на всяка от тях осно-

вание да претендира за пълното или частното право регламентирани на това обществено отношение. За никоя друга държава - държава извън този кръг - подобно основание не възниква.

Наличността на основание да претендира за пълното или частното право регламентирани не едно гражданско правоотношение с международен елемент не означава непременно, че всяка от тези държави възнамерява да се занимава с правната уредба на това обществено отношение. Всъщност държавата сама преценява в какъв обхват да развива своята нормативна уредба на гражданските правоотношения с международен елемент, които я засягат. Не е изключено в отделните случаи държавата да се дезинтересира от правната регламентация на определена категория граждански отношения с международен елемент, които пряко се отнасят да нея. Най-често държавите охотно проявяват готовност да дадат правна уредба на съответното обществено отношение с международен елемент. Всяка държава притежава в своята правна система необходимите за целта норми.

Гражданските правоотношения с международен елемент възникват и се развиват в условията на сътрудничеството на държавите. В организирането на това сътрудничество, включително с изработването на проектите за международни договори относно граждански правоотношения с международен елемент, участват международни и хиляди неправителствени международни организации.

За създаването и развитието на правната уредба на гражданските отношения с международен елемент, които я засягат, всяка държава по своя преценка прибягва до способите на своето национално право или до способите, които и предлага международното право.

Независимо от националните или международния им произход, които уреждат гражданските правоотношения с международен елемент, интересувачи отделната държава, влизат в националното и право. Тези норми получават ефективно и напълно ценно действие само в атмосферата на националната правна система на държавата, която ги е създала.

Международното частно право е съвкупност от правни норми на отделната държава, които уреждат имуществените и свързаните с тях лични (граждански) правоотношения с международен елемент, интересувачи тази държава.

Литература:

- Международно публично право - Благой Видин
- Международно частно право - Иван Владимиров
- Облигационно право - Александър Кожухаров
- Семейно право - Лиляна Ненова
- Трудово право - Васил Мръчков
- Административно право - Иван Дерменджиев, Димитър Костов, Дончо Хрусанов

нов

Теория на правото - Михайлина Михайлова

Финансово право - проф. Страшимир Кучев

Процесуално право - Живко Сталев

Наказателно право - Иван Ненов

Търговско право - Георги Стефанов

Характеристика на процесуално право

автори: Силвена Антонова; Владислав Иванов; Виктория Пенчева;
Кристин Грозданова; Мария Луиза Добрева;

Структура на правото

Правото е единно по своите измерения, но също така то се разделя на относително автономни и в същото време органически свързани помежду си елементи, които си взаимодействат и взаимопроникват.

Йерархичната структура на правото се предопределя както от разнообразието на регулираните от него обществени отношения, така и от различните средства и способи за правно регулиране.

Като израз на вътрешната противоречивост на правото, основните негови структури се проявяват като двойки дадености - частно и публично право, материално и процесуално право, вътрешно и международно право.

Материално и процесуално право

Подразделянето на правото на материално и процесуално се осмисля по различен начин в различните етапи на правната еволюция. Доскоро в континенталната правна система примат имаше материалното право, а на процесуалното право се гледаше като на нещо второстепенно, обслужващо материалното право. В последните години обаче се утвърждава разбирането, че и материалното, и процесуалното право са еднакво значими.

Материалното и процесуалното право разкриват една съществена особеност на самото право - способността му да служи като защита на личната свобода. Именно тази черта определя единната им същност. Правната същност на материалното и процесуално право се определя и от това, че и двете дадености имат нормативна природа.

Материалното право определя вида, характера и значимостта на благата, които правото определя като правно значими, какво е тяхното място в механизма на правно регулиране. То дава отговор и на въпроса какво правно поведение следва да реализират правните субекти по повод на тези блага.

Процесуалното право ясно и категорично трябва да отговори каква защита следва да се очаква от правото, за да могат да се реализират признатите от него блага. То придава сила на материалното право чрез способността си да прави важими позициите на субектите един към друг с оглед реализацията на закрепените в него правнозначими блага. По този начин, ако материалното право има отношение към предметната страна, то процесуалното право има отношение главно към правните средства и способи, посредством които ще се защитят тези блага.

Процесуалното право е вътрешен механизъм за самозащита на правото. Така, ако материалното право е „пряк носител на социалния смисъл, който носи правото като оправдана позиция да имаш, да претендираш да получиш и да се разпореждаш с блага, то процесуалното право изразява пряко способността на правото да важи и да обвързва онези, за които се отнася неговата нормативна мяра. То осигурява правовост на реда и начините за налагане на правно възмездие, така че провинилият се да понесе според провинението, а неговата личност и достойнство да бъдат защитени от произвол". Затова процесуалното право има място преди всичко в условията на конфликтна ситуация и най-ефективно се реализира в съдебното правораздаване. То се задейства и при случаи, когато нарушена е не нормата, а правата или задълженията.

Материалното право може да бъде публично и частно, а процесуалното е винаги публично. То олицетворява държавния империум, принудителната сила на сан-

кционните процесуални последици. В тях се корени непрекословността на тяхното изпълнение както от длъжностните лица и държавните органи, така и от физическите лица - субекти на правото. Следователно неизменен участник в процесуалните отношения е държавата. И то в ролята на арбитър, който отсъжда кому принадлежи материалното субективно право.

Материалното и процесуално право лежат върху различни нормативни актове. Материалноправната норма е такава, ако има за свои адресати граждани или юридически лица и урежда техните взаимоотношения като равнопоставени един спрямо друг субекти. Процесуалната норма е такава, ако има за свои адресати орган, облечен с държавна власт, да даде защита и да наложи санкция, и лица, заинтересувани от защитата и санкцията, като урежда техните действия и взаимоотношения в производството, подготвящо защитата, както и самата защита. Материалноправните и процесуални норми се различават и с оглед: императивния или диспозитивния им характер; действието им във времето; действието им в пространството.

Видове процесуално право

В зависимост от характера на конфликта процесуалното право се дели на наказателно процесуално, гражданско процесуално и административно процесуално.

Първото е призвано да разрешава конфликти, породени от наличието на един юридически факт, който се квалифицира като престъпление и цели наказването на извършителя на това престъпление. Второто разрешава конфликти, породени от съществуването на юридически факт, който се дефинира като неизпълнение на диспозитивната на гражданскоправната материална норма. И в двата случая имаме две страни в процеса - една, която се стреми да докаже въпросния факт, и друга, която притежава правото да отрича наличието му.

Наказателно процесуално право

Наказателнопроцесуалното право представлява система от правни норми, които регулират наказателнопроцесуалната дейност на държавните органи, представителите на обществеността и гражданите, както и свързаните с тази дейност правоотношения с оглед да се осъществи задачата на наказателния процес.

Наказателният процес е дейност на съответните държавни органи, представители на обществеността и граждани, която има за предмет разглеждането и решаването на наказателни дела и която се развива по строго установен от закона ред, основан върху принципите на демократизма и хуманизма. Наказателнопроцесуалната дейност не е еднократна, а продължителна, която преминава през различни стадии, които могат да бъдат обединени в две фази - досъдебна фаза (предварително производство) и съдебна фаза (съдебно производство). Наказателнопроцесуално право установява не само пътя, по който единствено може да се осъществи държавната наказателна принуда, но и други мерки на държавна принуда. Това са така наречените мерки на процесуална принуда, повечето, от които нямат репресивен характер, а са насочени само към осигуряване на определени условия, без които няма гаранции, че ще се осъществи задачата на наказателния процес (мерки за неотклонение на обвиняемия, отстраняване на обвиняемия от длъжност и т. н.).

Основен източник на наказателнопроцесуалното право е Конституцията, а главен източник - НПК.

Наказателнопроцесуалното право се намира във връзка с всички други клонове на правото. Такава е връзката между наказателнопроцесуалното право и конституционното право на Република България. Наказателнопроцесуалното право се изгражда изцяло върху основата на нормите на конституционното право и редица положения в наказателнопроцесуалното право са въздигнати в конституционни норми и следователно съставляват част от конституционното право. Например - норми, които се отнасят до задачите на съдилищата и прокуратурата.

Особено тясна е връзката между наказателнопроцесуалното право и гражданскопроцесуалното право. Тя се обуславя от това, че и двата клона на правото регламентират дейността на съда по осъществяването на правосъдието, а също така притежават редица общи институти и положения. Връзката между наказателнопроцесуалното право и гражданскопроцесуалното право се определя и от предвидената в НПК възможност да се предяви граждански иск в наказателния процес за вредите, причинени от престъплението.

Неразривна е връзката между наказателнопроцесуалното и наказателното право. Без наказателнопроцесуалното право наказателното право не може да се приложи на практика. Наказателнопроцесуалното право и наказателното право имат една и съща обща задача - да укрепят законността чрез средствата на наказателна репресия.

Действие на наказателнопроцесуалното право по предмет, време, място и лица:

- 1) Действие по предмет - НПК намира приложение при
- 2) разглеждането и решаването на наказателни дела или при извършване на отделни действия по тази категория дела.
- 3) Действие по време - вадат общите правила за действието по време на законите в нашата страна. Те влизат незабавно в действие, предвид на което всички действия по висящите процеси в бъдеще трябва да са съобразени с тях. Новите наказателнопроцесуални норми нямат "обратно действие".
- 4) Действие по място - наказателнопроцесуалното право намира място навсякъде, където действат органите на нашето наказателно производство.
- 5) Действие относно лица - наказателнопроцесуалното право се прилага спрямо всички, които се явяват пред органите на наказателното производство без разлика на народност, произход, религия, пол, раса, образование, обществено и материално положение.

Гражданско процесуално право

Гражданското процесуално право е клон от действащото право. То е съвкупност от правни норми, които уреждат:

- а) процесуалните действия, образуващи гражданския процес като производство;
- б) процесуалните права и задължения, образуващи гражданския процес като правоотношение;
- в) защитните и санкционни правни последици, в които гражданският процес се състои като защита - санкция.

В съвкупността на гражданските процесуални норми се състои гражданският процес (ГП) като институция, тоест като включена в правния ред възможност за защита на накърнени граждански права. Като институция ГП действа превантивно, подобна на всички санкционни норми, а като конкретно гражданско дело ГП действа репресивно, подобна на всяка конкретна санкция, налагана с държавен акт. Следователно гражданският процес е средство за защита срещу незаконсьобразното развитие на гражданските правоотношения и цели да възстанови тяхното законсьобразно състояние.

Гражданското процесуално право урежда регулираните от него отношения чрез метода на държавна власт и подчинение. Този метод отговаря на същността на регулираната дейност - прилагане на държавна принуда по повод на правонарушение. Чрез този метод гражданското процесуално право се свързва с конституционно-право, с административното право, с наказателното право, които си служат със същия метод. Заедно с тези клонове на правото гражданското процесуално право противостои на гражданското, търговското, семейното и трудовото право, които уреждат регулираните от тях отношения с метода на равнопоставяне на субектите

на отношението. Но макар да им противостои по метод на регулиране, гражданското процесуално право се намира с тях в най-тясна функционална връзка, тъй като урежда тяхната защита при правонарушение.

Предмет на гражданското процесуално право е защитата на накърнени граждански права чрез приспособени към нея производства и процесуални отношения.

Методът на държавна власт и подчинение, който използва ГП, налага едностранни действия като способ за движение на процеса. Това определя и характера на използваните норми - императивни норми.

Източниците на ГП са разпоредбите на Конституцията - преди всичко тези, които се отнасят за съдебната власт; ратифицираните и обнародваните международни договори, по които Република България е страна, ако те съдържат отнасящи се до ГП разпоредби; законите - преди всичко ГПК.

Административно процесуално право

Началото на кодификацията на административния процес в нашата страна се слага с влизането в сила на два закона - Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН) и Закона за административното производство (ЗАП).

В изпълнителната дейност са събрани трите вида власт: законодателна, изпълнителна и съдебна. Правотворческата дейност се изразява в създаването на задължителни правила за поведение, правни норми, макар и вторични. Правоприлагащата дейност на изпълнителните органи е "отнасянето" на вече съществуващи правни норми към конкретни правни субекти - граждани, организации. Правораздавателната дейност се осъществява само в случаите, когато това е изрично предвидено в закона. Специално създадени органи на администрацията са натоварени с решаването на административноправни спорове.

Административното процесуално право се отнася до правоприлагаща и правораздавателна дейност на органите на изпълнителната власт, както и разрешаване на административноправни спорове от съдебни органи.

Има две понятия за административен процес - "тясно" и "широко"

Тясно - административен процес има там, където е налице административноправен спор.

Широко - административният процес представлява съвкупност от определени процесуални правила, на чиято основа се осъществява изпълнителната дейност. Това понятие се възприема и от българското административно процесуално законодателство. Доказателство за това са двата основни закона - ЗАП и ЗАНН, които изхождат от понятието за административен процес в широк смисъл, като съвкупност от производства.

Предмет на административнопроцесуалните действия са специфичните обществени отношения, които се развиват в сферата на изпълнителната дейност, в сферата на държавното управление.

Съществуващата в Република България система на единен административен процес има една цел - органите на държавно управление да гарантират правата и задълженията на всички граждани и организации и опазването им в дейността на държавно управление.

Административнопроцесуалното право се определя от принципи и начала, които са характерни за всички видове право. То използва властническия метод на регулиране на всички процесуални отношения.

Нормативната основа на административнопроцесуалното право се състои от три фупи нормативни актове:

1) Всички нормативни актове, които регламентират основни административни производства, съставляващи в своята съвкупност широкото понятие за процес - ЗАНН, ЗАП, Данъчният процесуален закон и др

2) Нормативни актове са специалните закони в отделни отрасли на народното стопанство - Закон за отбраната и въоръжените сили, Закон за патентите, Закон за горите и др.

Нормативните актове, които би следвало да включи ГПК и НПК, тъй като по силата на преpraщането било от ЗАП, било от ЗАНН, техни норми твърде често се прилагат в административния процес.

ПРИНЦИПИ

Същността на процесуалното право да защитава предписанията на правото и най-вече привлечения под юридическа отговорност е изразена в системата принципи. Правен принцип значи основна, ръководна правна норма. Принципите на правото се категоризират според обсега на нормите, чието съдържание обуславят. Различават се: а) принципи, общи за цялата правна система на Република България (принцип на законността); б) принципи, важащи за няколко правни клона (присъщия на гражданския и наказателния процес принцип за дирене на истината); в) принципи, присъщи на отделни клонове на правото (присъщото на гражданския процес диспозитивно начало).

1. Принцип на законността

Този принцип гласи, че всяко процесуално действие, както на органите на процеса, така и на страните, трябва да бъде съобразено с изискванията на процесуалния закон, а когато постановява решението си, правораздавателният орган трябва да приложи точно материалния закон. Принципът изисква еднакво спазване на процесуалния и материалния закон.

2. Принцип за социална справедливост

Този принцип изисква защитата, която гражданският процес предоставя, да бъде достъпна, а санкцията, която налага - хуманна. Под достъпен ГП се има предвид не формалния достъп до ГП, обезпечен от такива процесуални права на страните, каквито са правото да бъдеш изслушан, равенство на страните и т. н. , а гарантиране на възможността за упражняване на тези права чрез т. нар. социални права на страните за близък до тях, нескъп и бърз ГП. ГП трябва да бъде и хуманен. Изпълнителният процес за парични притезания не трябва да лиши длъжника от възможност за достойно съществуване.

3. Състезателно начало

Предвид важността на състезателното начало този принцип е прогласен и от Конституцията. Този принцип гласи, че всяка страна има право на участие в производството, по реда, на което ще бъде постановен актът, явяващ се спрямо нея като защита или санкция. Чрез участието си в производството страната разполага с обезпечена от закона възможност да въздейства чрез своите процесуални действия (попълване на делото с факти и доказателства, обжалвания и т. н.) върху неговото развитие и върху съдържанието на акта, с който то ще приключи, тъй като този акт е от непосредствено значение за нейните права.

4. Принцип за равенство на страните в процеса

Принципът за равенство не означава, че и двете страни имат еднакви процесуални права и задължения във всяко отношение. Това е невъзможно поради различните процесуални роли, които те заемат. Например само този, който твърди, че срещу него е извършено правонарушение може да оттегли претенциите и. Ако и подсъдимият имаше същите права, то той би осуетил търсеното срещу него възмездие. Ето защо този принцип се състои само в еднаквите процесуални права, с които всяка страна разполага, за да защити правата и интересите и, съобразно процесуалната роля, която заема.

5. Принцип за дирене на истината

Според този принцип, всеки правораздавателен орган е длъжен да стигне до обективната истина относно всички факти за спорното правоотношение, като изпъл-

зва не само фактическия и доказателствен материал предоставен от страните в процеса, но и този, който сам е събрал. За разлика от буржоазния процес, при който съдът трябва да обоснове решението си само въз основа на фактическия и доказателствен материал предоставен от страните по спора, чрез този принцип се осигурява справедливо решение в края на процеса. Предвиждат се и санкции за тези, които злоупотребяват с процесуалните си права и предоставят на съда фалшиви доказателствени материали.

6. Принцип за субекта на процесуалното действие

Този принцип отчита неравностойното положение, в което се намира ответникът, обвиняемия, подсъдимия, спрямо правораздаващия орган. Като субект на процесуалното действие той разполага с процесуални възможности, които му позволяват да иска събиране на доказателства, установяващи липса на вина или на смекчаващи вината обстоятелства.

7. Принцип за невинност до доказване на противното

Този принцип гласи, че на никой субект не може да му бъде търсена юридическа отговорност, докато тя не бъде установена по съответния правов ред.

8. Принцип за тежестта на доказване

Тежестта на доказване е на този, който твърди, а не онзи, който отрича. Субектът на процесуалното действие няма нужда да доказва липсата на вина за предписваното му правонарушение до момента, в който съответната страна не предостави по съответния правов ред доказателства, които съдържат всички обективни и субективни предпоставки за виновност, т. е. този, чийто права са накърнени трябва да оправдае и обоснове претенциите си за обезщетение и възмездие.

Делението на правото на материално и процесуално показва, че то не е само начин за уреждане на права и задължения, но и средство за изграждане на правозащитната система на всяка държава.

Литература

- 1) Милкова, Д. Обща теория на правото, София, "Албатрос", 2009, с. 264.
- 2) Ташев, Р. Обща теория на правото, София, "Сиби", 2010, с. 463.
- 3) Радев, Д. Обща теория на правото, София, "Лик", 1995, с. 235.
- 4) Костов, Д. и Хрусанов, Д. , Административен процес на Република България, изд. „Сиби“, 2001.
- 5) Павлов, С. Наказателен процес, изд. „Сиби“, 1996.
- 6) Сталев, Ж. , Българско гражданскопроцесуално право, изд. „Сиела“, София, 2006.

Характеристика на прецедентното право

Автори: Ивелина Веселинова Кънева; Мария Евгениева Колева;
Димитър Даниелов Владов; Симон Мирославов Симеонов

Уводни думи за общото право

Българската правна система, съставена след Освобождението, е построена върху основите на континенталната правна система. Родното законодателство от края на XIX и началото на XX век следва постиженията и принципите на двете най-видни правни култури по онова време - немската и френската. Дълго време встрани от вниманието на българските правници остава системата на общото право (Common law). Правната система на англоговорящия свят е уникална, което съвсем не значи, че тя е лишена от недостатъци. За нейните несъвършенства може да се говори доста обширно. Системата на общото право е архаична и претрупана с фикции, дори понякога излишно тромава. Наред с това обаче тя е продукт на многовековно развитие на английската цивилизация и е здраво внедрена в народното чувство за справедливост и морал.

Семейството на общото право обхваща националните правни системи, в които основният принцип на правното регулиране е от частното към общото, от конкретното към абстрактното, от индивидуалното правно предписание към общата правна норма. То е творение на практиката. В него съдебната практика е истинският създател на правните норми. Съдебният прецедент е най-важен източник на правото. Семейството на общото право е от типа на т. нар. "открити системи", защото правото в него се явява метод, който позволява разрешаването на всеки въпрос, но не съдържа норми, подлежащи на изпълнение при всякакви обстоятелства. Семейството на континенталното право пък е от типа на т. нар. "закрити системи", защото според правото в него всеки въпрос може да бъде разрешен по пътя на тълкуването на съществуващите правни норми. В семейството на общото право не се тълкува, а на базата на съществуващите вече норми се създава нова норма, приложима за новия казус. Семейството на общото право набляга на различията между казусите и на изискването за всеки от тях да има норма, докато семейството на континенталното право набляга на общото между казусите и на възможността чрез тълкуване вече съществуваща правна норма да обхване повече казуси. В континенталното правно семейство празните в правото се признават трудно, като те се запълват по пътя на аналогията и тълкуването на съществуващите правни норми. В семейството на общото право празните е правото са нещо неизбежно с оглед на казуистичния му характер. Те се преодоляват чрез създаването на нови норми на базата на разума чрез т. нар. техника на изключениата.

В България общото право бива наричано и англо-саксонска правна система, както и прецедентно право.

II. Създаване и разпространение на общото право

Развитието на общото право е преди всичко развитие на английското право и преминава през четири основни етапа на развитие и осъществяване:

а) първи етап - до XI век и по точно до 1066 година. Това е периодът на т. нар. англо - саксонско право. Римското господство, продължило от I до V век, не е оставило в Англия особено значително влияние. След оттеглянето на римляните от остров Британия, в Англия започват да действат правните обичаи на древните германски племена.

б) втори етап - от 1066 до 1485 година, когато се установява династията на Тюдорите в лицето на Хенри VII. Основна роля през този период от около четири ве-

ка имат кралските съдилища. През 1066 година Вилхелм II Завоевател от Нормандската династия установява централизирана монархия и феодално общество на острова. За укрепването на своята власт този владетел създава система от именно тези кралски съдилища, които в хода на своята дейност формират старото общо право. То се създава на базата на обичаите на старите германски племена. Кралските съдилища, които също така са наричани и уестминъърски съдилища, са успоредна система на заварените тогава графски съдилища (County Court) и техните подразделения, наречени "съдилища на стотицата" (Hundred Court). Кралските съдилища не са нито граждански, нито наказателни - те най-точно представляват органи на кралската власт. Те имат за цел да потвърдят или да отхвърлят правомощията на монарха върху даването на правна милост и правна справедливост. Тяхната подсъдност не е била обща, а изключителна. Те първоначално не са се произнасяли по всички правни спорове, а само по тези, свързани с кралските финанси, недвижимите имоти, най-тежки престъпления срещу държавата. Понеже са органи на кралската власт, те се произнасят директно от името на краля. Неизпълнението на решенията на кралските съдилища означавало бунт срещу краля, което се е наказвало направо и единствено със смъртно наказание. Затова постепенно всички започнали да се обръщат към тях за решаване на своите правни проблеми и кралските съдилища разширяват твърде много своята компетентност. Обръщането към кралските съдилища обаче не е ставало директно, а с разрешение (милостиня) на краля в лицето на неговите чиновници. Те са давали правни предписания (writ) на съдилищата, за да разгледат спора. Големият проблем е бил как да стигнеш до кралските съдилища, до достъп до правораздавателната процедура. Кралските съдилища в началото противопоставят на графските съдилища, които правораздават на базата на заварените стари местни обичаи {правото на справедливостта}, при това на базата на строго формалистична процедура и на формални доказателства. Кралят е искал на наложи на завоюваната Англия своята власт, но за тази цел все още е нямал достатъчно нормативни актове, издадени от него, а повечето от заварените английски правни обичаи е считал за неприложими. Ето защо му е оставало единствено да използва съдебния прецедент като източник на правото. Към края на средновековната епоха кралските съдилища стават единствените съдебни органи. От друга страна съдебните правомощия на Короната не са безгранични и логично се сблъскват с правомощията на графските съдилища.

в) трети етап - от 1485 до 1832 година. В този период общото право престава да бъде само и единствено английско право. То се утвърждава и в други държави. Тогава започва истинското развитие на семейството на общото право и неговият разцвет. Основна роля през този период имат американските юристи и американската съдебна практика. В този период се развива и съперничеството на "общото право" с т. нар. "право на справедливостта". Общото право като твърде казуистично и формализирано не може да следва с нужната динамика общественото развитие. Същевременно ограничената и специфична компетентност на кралските съдилища изискват нови правораздавателни органи. Такова решение се явява обръщането лично към краля (респективно към неговият лорд-канцлер, който в началото е бил духовно лице и изповедник на краля) като начин на обжалване на решенията на кралските съдилища, за "търсене на милосърдие по съвест и същество". Постепенно от изключение, това след войната на Алената и Бялата Роза се превърнало в правило за обжалване. Кралят (лорд-канцлера решавал делата на базата на разбиранията си за справедливост, извлечени от римското и каноническото право. Тези правни системи го привличали с това, че не познавали съдебните заседатели, както и с това, че изключвали владетеля от обхвата на правото. Освен това спазвал и процедура, твърде различна от публичната и гласната процедура на кралските съдилища, а именно - тайна и писмена, което допускало произвол и продажност. Кра-

лят не се противопоставял по същество на решенията на кралските съдилища. При създаването на правото на справедливостта той е търсел не създаването на нови правни норми, а преразглеждане на решенията на кралските съдилища с оглед на съобразяването им с морала; старал се е да предотврати злоупотребата с право. Например, общото право не познава само физическото насилие като причина за опорочаването на волята. Правото на справедливостта добавя към това и моралното насилие. Канцлерът е правораздавал, като е издавал конкретни разпореждания към конкретни лица, изисквайки поведение, което да спаси тяхната душа. При неизпълнение на предписанията му, канцлерът е нареждал затвор или конфискация на имуществото на лицето. В крайна сметка заплахените от изчезване общи (кралски) съдилища се обединили с парламента срещу ограничаване на кралския абсолютизъм и така се стигнало през 1875 год. до компромис между общото право, като норми, създавани от общите съдилища, и правото на справедливостта, като норми, създавани от лорд-канцлера и създадените от него канцлерски съдилища. Те формално са слети, но практически остават. Днес правото на справедливостта обхваща делата, които се разглеждат само по пътя на писмената процедура, а общото право обхваща делата, които се разглеждат по устна право и правото на справедливостта. Само че, отменятки този дуализъм, реформата го възпроизвежда в един скрит вид.

В Англия няма Конституция. Също така се приема, че няма и административно право. Липсата на писана Конституция се заменя от конституционни конвенции. Най-общо това са особен вид обичаи, уреждащи отношенията между върховните органи на властта. Като най-значими конституционни закони могат да се посочат Habeas corpus act, Бил за правата, Законът за престолонаследието, Законът за въздържанието, както и двата Закона за парламента.

а) Habeas corpus act (1679 година) - забранява незаконното задържане, както от държавата, така и от частните лица. Предвижда адвокатска защита, забрана на лицето да дава показания срещу себе си и прогласява висшата юридическа сила на актовете на съда при задържане и освобождаване;

б) Бил за правата (1679 година) - приема, че кралят няма вето върху актовете на парламента и данъците. Числеността на армията и на флота се определят от Парламента. Освен това се въвежда и министерска отговорност пред Парламента. С този закон приключва „Славната революция“ в Англия след като династията на Стюардите е детронирана повторно;

в) Закон за престолонаследието (1701 година) - окончателно намалява кралските пълномощия. Парламентът вече потвърждава престолонаследието. По този начин английският крал се превръща в нещо като избран монарх.

г) Закон за въздържанието (1717 година) - кралят се въздържа да посещава заседанията на Кабинета. Така се засилва представителния елемент в монархическата институция.

д) Законите за парламента (съответно през 1911 и 1946 година) - последователно отменят възможността на Камарата на лордовете да отменя закони, приети от Камарата на общините.

В светлината на всичко казано дотук за природата на английското право, недопустимо е съдебното оспорване на „противоконституционност“ на статут. Но не бива да се забравя, че английският съдия винаги може да намери някое „разумно различие“, с което да допълни статута или да откаже неговото прилагане.

След Втората световна война английски и американски юристи започват да използват термини като гражданско право, наказателно право и други, характерни за континенталната система.

г) четвърти етап - от XIX (от 1832 год.) век досега. След бурно развитие, съдействието на общото право започва своя упадък. Нараства ролята на закона и намалява ролята на прецедента като основен източник на правото. От 1875 год. с но-

вия Акт за съдоустройството изчезва различието между двете съдебни системи - на общите съдилища и на канцлерските съдилища. Всички съдилища започнали да прилагат както общото право, така и правото на справедливостта. Извършен е процес на систематизация, консолидация и прочистване от архаични правила на действащото право. Появили се нови съдебни органи, разглеждащи споровете, свързани с прилагането на нормативни актове, тъй като старите общи съдилища не могли да насмогат на появата на все нови и нови статuti. С влизането на Англия в Европейския съюз рязко се засилва въздействието на континенталното право в английската правна система.

Понастоящем общото право е разпространено предимно в Англия, Уелс, Ирландия, Шотландия, Ейре, САЩ, Канада, Австралия, Нова Зеландия и пр. Разпространява се в Северна Америка и в Австралия след завладяването ѝ от Англия. Има силно влияние във всички англоезични страни, особено в Индия, Пакистан и в други бивши английски и американски колонии и протекторати.

III. Структура на общото право

Българското право се разделя на публично и частно (гражданско). Дуализъмът между гражданското и търговското право в частното право у нас не е много ярко изразен, но може да се поддържа. Към гражданското право се отнасят вещното, облигационното, семейното и наследственото право. От своя страна публичното право се диференцира на публично право в тесен смисъл (конституционно, административно, финансово право), наказателно право, изпълнително право и т. н.

Английската доктрина вижда основната диференциация в общото право и правото на справедливостта. Към общото право се отнасят наказателното право, извъндоговорните правонарушения и обезщетенията за претърпени вреди от договорни неизпълнения. Исковете за пропуснати ползи, доверителната собственост, завещанията и разводите се отнасят към правото на справедливостта. По начало може да се предположи, че общото право и правото на справедливостта се сливат след съдебната реформа от 1873-1875 година. Но след един малко по-обширен анализ може да се види ясно, че отделенията на Високия съд възпроизвеждат в скрита форма процедурите на общото право и правото на справедливостта. Висшият съд в Англия е създаден през 1873-1875 година и има за задача да премахне дуализма между общото.

Няма да е правилно обаче, ако се каже, че *criminal law* за англичаните е същото, което за нас е наказателното право. За нас наказателното право, както гражданското, административното и прочее, е дял на правната система, регулиращ определен под обществени отношения с помощта на еднотипен юридически режим. За англичаните *criminal law* е това, което ние бихме нарекли комплексен отрасъл; група правни норми, отнасящи се до престъпленията и наказанията. Друга съществена разлика е в характера на отрасъла. За нас наказателното право е материално право, регулиращ реда в обществените отношения; нещо напълно различно от начините и средствата за търсене на наказателна отговорност. Англичаните схващат правото като ред за разрешаване на правни спорове. От тяхна гледна точка разделянето на материалното право от процеса е ненужно и изкуствено. Конструкцията на общото право, че не допуска Короната да бъде отговорна нито по граждански, нито по наказателни дела. Относно вината следва да се споменат два термина, непознати на българския юрист *mens rea* и *actus reus*. *Mens rea* ще рече злонамереност или престъпва насоченост на волята. *Actus reus* е съставът фактът на престъплението.

Две са престъпленията по общото право: Фелония (*Felony*) и Мисдиминианър. Извън тях остава Тризън (*Treason*) - държавна измяна, която в Средновековието се е тълкувала доста свободно, но днес е практически отменена.

Фелония е келтска дума, означаваща „отнемам имота“, тъй като по старото общо право осъждането за фелония винаги е водело до конфискуване на имота. Де-

лата за фелония се гледат от съд с жури. Осъденият за фелония задължително се лишава от граждански права. До 1702 година обвиненият за фелония не е имал право на адвокатска защита. При извършване на фелония всеки гражданин има право да арестува извършителя. Фелонии са: тежко (предумишлено) и просто убийство, взломно проникване в чуждо жилище, кражба, изнасилване, двубрачие и др.

Мисдиминиър е непреводима компилация от английски и латински, която най-общо означава „дребно престъпление“. Мисдиминиър са: скитничеството, измамата, лъжесвидетелстването. В Сащ са опростили нещата - престъпления, за които се предвижда наказание над 1 година, са фелонии; другите престъпления са мисдиминиъри.

Фелония и мисдиминиър са престъпления по общото право. Това деление е историческо и съвсем не съответства на днешната реалност. Десетки институти предвиждат наказателна отговорност за тероризъм, шпионаж, бунт в армията и т. н. Всички те са престъпления по статут и не са нито фелонии, нито мисдиминиъри.

В основата на частното право стои правото на собственост. Всички правни системи правят разлика между собственост върху движими и собственост върху недвижими имоти, но това са два вида вещи в рамките на общия режим на собствеността. В Англия съществува разделен режим: собствеността върху движимости (personal property) и собственост върху недвижимости (real property). Съществува и трети вид собственост - доверителна собственост (Trust). Доверителната собственост се учредява с акт на дарение или със завещание. Тя съставлява обособена съвкупност от права и задължения и донякъде наподобява фондацията по нашето право, но няма качеството на юридическо лице. Доверителната собственост е различна отличната, така и реалната собственост на управителя.

В Английското право няма общи условия за действителност и недействителност на договорите, подобни на чл. 26 и сл. от ЗЗД. Но действат стотици прецеденти, ограничаващи договорната свобода в обществен интерес.

Грешката по общо правило води до нищожност на договорите, а не до унищожяемост както е по нашето право. Необходимо е грешката да е съществена; такава, че да пречатства постигането на резултата, целен от страната. Нищожният договор се смята за неключен договор. Друга съществена отлика с нашето право е, че се отчита значението на вината. Ако до грешка се е стигнало поради измама или злонамерено премълчаване на фактите, санкцията на виновната страна ще бъде значителна. Непълнолетните не могат да сключват договори освен за текущи нужди, т. е. дребни потребителски сделки, които не увреждат интересите на децата. У нас лица под 14 години се смятат за напълно недееспособни, макар че животът е внесъл корекции в това правило.

В търговското право свободата на компаниите да сключват договори е ограничена от техния предмет на дейност. Смята се, че акционерните дружества злоупотребяват с парите на своите акционери, ако предварително не са включили определен вид сделки в своя предмет на дейност. Тази забрана наподобява съществуващото в нашето право ограничение за специалната правоспособност на „социалистическите организации“, но в Англия се третира като злоупотреба с доверието на акционерите.

IV. Същност и юридическа сила на прецедента

Английското право е прецедентно право. Прецедентът е решение по конкретно дело, което служи за ръководство при решаването на следващи дела. Общата идея за прецедентното право е, че всички следващи съдилища трябва да прилагат разрешения, които са сходни с предишни съдебни решения. Английските и американски историци на правото са склонни да свързват написването на съдебни решения с царуването на Хенри II (1154-1189 година) и създадения от него институт на съдебното жури.

Съдебните заседатели в САЩ и Великобритания се наричат съдебно жури. Те не обсъждат процедурни въпроси, нито въпроси на материалното право, защото не са професионални юристи. За сметка на това единствено и само журито решава фактическите въпроси - виновен ли е обвиняемият или невиновен, има ли смекчавщи вината обстоятелства. На въпроса за вината журито отговаря „виновен“, респективно „невиновен“, а не „невинен“.

Естествено създадената от Хенри II институция е била твърде различна от сегашната. Тя се е състояла от знатни местни люде, които са познавали обичаите в съответната област, а понякога и част от фактите по делото. Привлечени като съдебно жури, тези хора са придавали по-голяма тежест на решението на кралския чиновник (уестминстърския съдия). Показателно е обаче, че до XVII век членовете на журито са можели на свой ред да бъдат съдени, защото са оправдали обвиняемия. По този въпрос има дълга история. По прословутото дело *The king v. Bushel* от началото на XVII век се обявява, че журито не може да бъде подведено под отговорност за своите решения при никакви обстоятелства.

Така или иначе съдебното жури се превръща в неотменим атрибут на уестминстърските съдилища. Чрез журито кралските чиновници са получавали възможност да компилират местните обичаи с привнесени от Европа елементи на римското и каноническото право и да формулират нормите на старото общо право.

Съвременното българско право също познава института на съдебните заседатели. Съдебни заседатели участват в първоинстанционното гледане на всички наказателни и бракоразводни дела. На теория съдията и съдебните заседатели имат равни права по фактическите, материалноправните и процесуалноправните въпроси. На практика обаче, съдебните заседатели са просто статисти; те правят това, което им каже съдията. Този тип съдебни заседатели се наричат шофени.

Доктрината на прецедента звучи много просто: всички новопостъпващи дела трябва да се решават така, както са се решавали предишните. След като на един убиец е било наложено смъртно наказание, всички други убийци трябва да получават същото наказание. Проблемът е, че практически не съществуват два казуса с една фактическа обстановка и ако присъдата изисква абсолютно сходство на обстоятелствата, за защитата би било твърде лесно да намери някаква разлика в фактическата обстановка и по този начин да осуети прилагането на прецедента. Подобно разбиране би означавало пълна закостенялост и невъзможност за развитие на правото. Ето защо разбирането за общо право е малко по-различно.

Очевиден е стремежът на английските съдии да представят да представят правилата на прецедента като „вече съществуващи“. Р. Дуоркин твърди, че „... съдийско право всъщност не съществува, тъй като съдиите не създават правото, а само прилагат неговите норми към факти и обстоятелство, към които до сега не се е налагало да бъдат прилагани“. Всяко дело е ретроспективно, т. е. всяка искова молба или обвинителен акт се основават върху факти и обстоятелства, които вече са се случили и настоява за правосъдие, т. е. за властническо постановяване на ония правни последици, които следват към момента за осъществяване на фактите. Ако се приеме, че съдията създава правото след осъществяването на фактите, целият механизъм на правно регулиране се оказва невъзможен. Особено важен е този принцип при обосноваване на наказателна отговорност, където по начало не се допуска обратното действие на закона. Следователно всяко дело се разрешава от принципи, които могат да бъдат открити в недрата на общото право, макар и да не са формулирани като решение по конкретни дела.

В теорията за „недрата“ на правото по принцип има нещо върно, доколкото във всяко съдебно решение може да се съзре един по общ правен принцип. Но да се отрича ролята на съдиите при създаването на общото право, е просто невярно. Според американците, „... това си е типична британска демагогия. . .“.

Нормите на общото право са формуирани от съдилищата и са описани като решения по конкретни дела, а не като система от задължителни правила. Самото разбиране за норма е значително по-тясно, отколкото разбирането за правна норма в българската (и изобщо в континенталната система) правна теория. Изправени пред несрещана досега комбинация от факти, британският или щатският съдия не се притесняват да формулират ново правило. Това правило наистина излиза от „недрата“ на правото, защото се формулира като еманация на цялата правна система и нейните принципи. Същевременно правилото не пада от небето, а се създава от съдията и не е толкова опасно, защото е ограничено от политическата и правната доктрина.

V. Структура, състав и йерархия на източниците на правото.

Най-важен основен източник на правото е съдебния прецедент (но не и административния). Той представлява индивидуално правило за поведение, установено от съд, което се прилага по аналогия за решаване от същия или от други, подлостоящи съдилища, за решаване на сходни житейски случаи. Прецеденти се създават само от най-висшите съдилища. В Англия това е Камарата на лордовете, в САЩ - Върховния съд на САЩ и Върховните съдилища на отделните щати. Първите прецеденти съществуват от времето на Хенри II (12 век). Техни създатели са създаденото от Хенри II в рамките на кралските съдилища съдебни журита. Ключови категории в разбирането на прецедента са т. нар. "stare decisis" (това е задължението на съдилищата да се следва логиката на предходни решения на горестоящите съдилища), т. нар. "ratio decidendi" (това е правното основание, въз основа на което е държана присъдата или съдебното решение; онзи елемент от присъдата или решението, който може да послужи за обосноваване на бъдещи присъди; това е извлеченото от съдебното решение и съдебната присъда правило за поведение, валидно по аналогия за други подобни случаи), т. нар. "obiter dictum" (това е казаното между другото; това е конкретното правило за поведение за конкретния случай, съдържащо се в съдебното решение или присъда; това са конкретните съображения на съдилищата за вземане на конкретното решение в конкретния случай, които съображения са валидни само за този случай). Постепенно в Англия основен създател на прецеденти се оказва Камарата на лордовете като най-висша съдебна инстанция, а в САЩ - върховните съдилища на федерацията и на отделните щати. Прецедентите се публикуват в годишни частни сборници според органа, който ги е създал.

В последните десетилетия съществува ясна тенденция за увеличаване на ролята на закона в широкия смисъл на думата (т. е. като синоним на категорията "нормативен акт") като основен източник на правото. Законите там се наричат най-често "статути". От средата на XIX век се наблюдава процес на законодателна интервенция, наричан "статутификация на правото". Законите се делят на "частни" (преимуществено са такива) и "публични" статути. Противопоставянето на "статутното право" на "общото право" в Англия се преустановява след Реформата от 1875 год. Няма кодекси. Правният обичай има символично теоретично значение.

Косвените източници на правото имат твърде ограничено значение. Ролята им е да допълват и тълкуват правните норми, установявани с основните източници на правото, а не да установяват такива. Особена е ролята на международния договор, която се явява понастоящем основен източник на правото в континенталното правно семейство. В него правната доктрина понастоящем категорично не е източник на правото. Законите (статутите) са общи, принципни. Те се детайлизират най-вече с прецеденти. Няма кодекси. Те са и невъзможни с оглед на спецификата на правните норми там. Законите уреждат изключения, а не общи правила, затова трябва да се тълкуват строго стеснително и буквално.

Все още там нормите, създавани с нормативен акт, се възприемат като нещо външно на правото, като нещо привнесено отвън. Това става въпреки старанията на

законодателя да направи колкото се може по-конкретни правните норми. За да се възприемат нормите на закона, те трябва да бъдат потвърдени, използвани от съдебната практика. Тя трябва да уточни по какви процедури следва да се прилагат законите, за да може тези закони да действат в пълна сила.

Законите по традиция играят роля на коректив или допълнение на правото, създадено от съдебната практика.

Прецедентите играят роля на тълкуване на законите. Така авторитета на законите се слива с авторитета на прецедентите. Когато става дума за цитиране на закон се цитират не неговите разпоредби, а съдебните решения, свързани с прилагането на тези разпоредби.

Законите създават постепенно ново право, право на държавната администрация, противостоящо на старото право, създадено от съдиите. Новите комплексни отрасли се регулират преди всичко от законовото право. Законите се публикуват в частни сборници. Там няма издание от типа на "Държавен вестник".

Няма ясна легална йерархия на източниците на правото, макар че доктринално не се отрича нейното съществуване. Все пак се приема, че начело на йерархията стоят прецедентите.

Самите закони (статути) също нямат ясна йерархия. Единственото, което се признава, това е приоритетът на федералните пред щатските закони, както и върховенството на Конституцията спрямо всички други източници на правото.

По начало се признава и приоритета на международните договори спрямо вътрешното право.

VI. Правораздавателна система

а) съдебно производство - то в масовия случай е с повече от 3 степени.

б) система на съдилищата - те се делят на много йерархични звена. Така например във Великобритания съществуват магистратски съдилища, местен съд на короната, отделението на кралската скамейка, апелативен съд, висш съд, камарата на лордовете. По начало съдилищата са универсални, т. е. не се делят на отделни съдебни системи: брачни, търговски, трудови, за малолетни и пр. Най-висшите съдилища също не са профилирани. Съществува единен върховен съд. В Англия, например, има т. нар. висше правосъдие, осъществявано от високи съдилища, и т. нар. низше правосъдие, осъществявано от низши съдилища. Сред високите съдилища са уестминстърските съдилища (на кралската скамейка, на общите тъжби, на хазната), прилагащи общото право; канцлерските съдилища, действащи на основата на справедливостта; съдът на адмиралтейството; съдът по разводите, работещ на основата на каноническото право; съдът по наследството и др. След 1875 год. тези съдилища са обединени от Върховен съд, който след последните реформи през 1971 год. се състои от Висок съд, Съд на Короната и Апелативен съд, в които има много различни отделения. Отделно съществува като най-висша съдебна инстанция апелативния комитет на палатата на лордовете. Отделно съществува и т. нар. Съдебен комитет на Тайния съвет, образуван от палатата на лордовете и от съдиите от отвъдморските територии, който разглежда и спорове в бившите английски колонии. Сред низшите съдилища най-важни са графските съдилища и мировите съдии. Има и много квазисъдебни органи, наричани управления, комисии или трибунали, разглеждащи социални, бюджетни, финансови, транспортни и пр. въпроси. Там няма отделна система на административните съдилища. Съдилищата обезпечават изпълнението на своите решения с правото да налагат лишаване на свобода за неуважение към съда и неговите решения;

в) прокуратура — по-скоро няма такъв държавен орган (в Англия със сигурност), а ако го има, той е структуриран по висши съдилища и най-често е в рамките на т. нар. съдебна власт. Главният прокурор обикновено е министърът на правосъдието. Прокурорите към отделните съдилища се избират от населението;

г) определяне на магистратите - съдиите и прокурорите по начало се избират от населението. Само най-висшите от тях се назначават от главата на държавата;

д) съдебен състав - той не е единен, т. е. съдебните заседатели са отн. нар. тип "жури". Това означава, че съдията и съдебните заседатели не са равноправни и не решават всички въпроси по делата. Когато в съдебния състав има жури, то се произнася по въпросите за установяване на фактическата обстановка и вината. Съдиите се произнасят единствено относно правната квалификация. Съдебните заседатели имат равен глас и решенията в съдебния състав се вземат с единодушие. Съдебни заседатели в отделното жури са по 12 човека. Съдебните заседатели по начало участват само по някои тежките като наказание наказателни дела, както и в сериозни с оглед на засегнатите интереси граждански дела. Определят се за участие в конкретен състав по дадено дело от страните по делото, а не от председателя на самия съд. Съдебните заседатели към съответния съд се избират пряко от населението;

е) съдебна процедура -там е добре развито предварителното помирително производство. Има предварително изслушване на страните, което да отсее делата, които не следва да се водят поради малозначителност или помирение на страните. Делата се решават съобразно свободното съдийско убеждение в рамките на закона, като няма задължително придържане към мнението на други съдии. Съдебните решения не е задължително да се мотивират, тъй като то би могло да унижи достойнството на съдията. Особено мнение на член на съдебния състав по начало се допуска.

VI. Заключение

Какво все пак представлява общото право? На този въпрос могат да се дадат най-малко три отговора.

А) Общото право е юридическа система, създадена от английските крале за утвърждаване на кралската власт и наложена от кралските съдилища на местните, религиозните и феодалните обичаи. Ако тази система беше загинала заедно с Английското средновековие, тя, както и десетки други правни системи на миналото, би представлявала интерес само за историците. Системата обаче показва удивителна адаптивност и жизнеспособност и успява да се разпространи в целия англоговорящ свят.

Б) Под общо право се разбира самата история на английската правна цивилизация, включваща формиране и изменение на старото общо право и допълването му с Правото на справедливостта. С това съдържание то се противопоставя на статутното право след реформата от 1975 година, когато се слага формален край на дуализма на старото общо право и правото на справедливостта. Самото статутно право се прилага в духа, който съответствува на общото право, тъй че това деление и в Англия, и в САЩ е донякъде формално. Все пак като най-общ ориентир може да се посочи, че исковете за обезщетение са иски по общото право. Исковете, с които се претендира за осъждане на ответника да извърши някакво действие или да се въздържа от действие са иски по правото на справедливостта.

В) С названието общо, прецедентно (съдийско) право се обозначават настоящите правни системи на Великобритания, САЩ и други бивши британски колонии, които се различават от останалите правни системи на съвременността. Някои го наричат Англосаксонско право. С това свое значение общото право може да се съпоставя с правните системи на континентална Европа и на България в частност. Съвременното право на Великобритания и САЩ не може да бъде разбрано извън контекста на собственото си историческо развитие.

Правната система на англоговорящия свят е самобитна и не може да бъде копирана. Всъщност по света има всякакви закони. Сам по себе си законът не е повече от акт на законодателната власт. Правото е нещо различно. То се създава от взаи-

модействието между институциите и общественото правосъзнание във връзка с прилагането на закона. То е не толкова рационално, системно и умно, колкото преживяно натрупано в общественото съзнание като механизъм за предвиждане на реакцията на властта, самата реакция на властта и механизмите за нейното осъществяване.

Зад общото право лежи хилядолетната история на британското чувство за справедливост и развитието на правната цивилизация на англоговорящия свят. Зад българското право стоят петстотин години на чуждестранно робство и около сто години рецепиране на европейско право и на съветско-социалистическо право. Оттук произтичат някои очевидни различия, които нямат нищо общо с актовете на законодателната власт.

Литература:

1. Л. Влдкин. Общо учение за държавата. С, 1992.
2. Фр. Хайек. Правна норма и правов ред. С, 1997.
3. М. Карагьозова-Финкова. Американският и европейският съдебен контрол за конституционност. С, 1994.
4. Евг. Танчев. Юридическите източници в сравнителното конституционно право. В: Съвременно право, 1995, № 3.
5. В. Георгиев. Метод на регулиране в процесуалното право. В: Год на ЮФ, СУД. 80-81, 1988.
6. Статии от интернет.
7. F. Milton. Not doing to trespass. In: Cambridge Law Journal. 1954.

Характеристика на религиозното право

автори: Деница Начева; Станка Иванова; Тодор Каракашев; Теодор Бонев

Религиозното право е една от формите, по-скоро *историческа*, на исторически обособилите се **правни системи**. **Източник на правото** е **религията** и по-точно **религиозната доктрина**, свещени текстове, предписания, религиозни традиции и обичаи и т. н. Примерно на **юдейското право** източници на правото са **Тора**, **Танах**, впоследствие **Мишна**, **Талмуд**. При **исляма** източник на правото на **шариата** е **Корана**, **Суна**, **Иджма** и **Кияс**. Характерна особеност на религиозното право е, че то има персонален, а не териториален характер на компетентност, т. е. правилата на религиозното право се прилагат само за представителите на дадената религиозна общност, като иноверците са изключени от обсега на религиозните норми на даденото **вероизповедание**. Сред най-развитите религиозно-правни системи са **еврейското право**, **индуското право**, **каноническото право**, **църковното право**, **ислямското право** – **шариа** Към семейството на религиозното право спадат ислямските държави. Основен източник са религиозните норми. Българското законодателство спада към континенталното право. Основен източник е нормативния акт.

Религията (от лат. *religio* — свещено задължение, благоговение) е форма на обществено съзнание, съвкупност и **система** от възгледи, нагласи и **обичаи**, основани на вярата в **свръхестествени** сили, както и съвкупност от **моралните** норми, практики, ценности, институции и **ритуали**, съпровождащи тази система. Въпросът за същността на религиозните системи е сложен и многопластов и е обект на множество дисциплини, сред които **теологията**, **социологията**, **антропологията** и други области на хуманитарното знание. В процеса на развитието си повечето религии са преминали през множество **етапи на развитие** в рамките на отделни култури и дори в рамките на мирогледа на отделни **личности**. Често думата **религия** е използвана преди всичко със значението на „организирана религия“ — организация от хора, подкрепящи практиките и изповядването на определен вид религия, често под формата на **юридическа личност**. Религията като цяло имплицира в себе си определени религиозни вярвания – в съществуването на Бог или божества, в безсмъртието на душата, в съществуването на отвъдно, в прераждането, в предназначеното свъше (кармата) и т. н. т. И все пак съществено си остава вярата в свръхестествени същества (божества), които контролират живота на човечеството. В своето хилядолетно развитие религиозната идея се е развила и усъвършенствала до оформянето на монотеистичните световни религии. С цената на много кръвопролития и братоубийствени войни, те не само са се утвърждавали над други религии, печелейки симпатизанти, но и са провеждали многовековни спорове вътре в обсега на една отделна религия. Така са се появили и утвърдили редица разлики в догматиката и ритуали, които постепенно са отчуждавали съмишленици един от друг, оформяйки отделни еретически учения. В този смисъл отделните религии вече не представляват монолитни учения и движения. Така например, Християнството вече не може да се схваща като една уникална религиозна общност, а като съвкупност от множество вероизповедания, различавайки се по между си по някои основни постулати. Същото се отнася и до останалите известни световни религии. Невероятно много са историческите документи, свидетелстващи, че още в самото начало на човешкото битие религиозната идея е съпътствала човешкото развитие. И въпреки това в различните исторически периоди се откриват изследователи, които се опитват да създават теории и хипотези за времето и причините за нейното възникване. Една от най-разпространените теории е натуралистическа.

Най-кратко нейният смисъл е представен от Лукреций: „Страхът създаде първите богове! .. Много по-късно Лудвик Фойербах ще каже нещо подобно, че бо-

говете са създадени от човека като необходимост, като страх, като една сковаваща ни клетка. Същност става дума за страх от природните феномени. Не малко са и последователите на т. нар. анимистична теория. Като определящо понятие в нея е апѝта (душа). Теорията има за цел да докаже, че религиозното мислене се основава на първоначалните представи на първобитните хора, че душите на предците им живеят около тях и са в състояние да им помагат и да ги закрилят. По този начин се оформя култа към предците и мъртвите. Социолозите и антрополозите гледат на религията като на абстрактен набор от идеи, ценности или преживявания, развили се като част от културната матрица. Някои архаични форми на религиите са неотличими от социокултурните практики, където обичаите и ритуалите определят емоционалната реалност. Религиозни учени отдават предпочитанията си на онези определения за религията, които избягват редукционализма на различните социологични и психологични дисциплини, разглеждащи я само в контекста на съставните ѝ компоненти. Религията може да бъде определена като наличие на вяра в сакралното и божественото. „Идеята за божественото“ на Рудолф Ото например, формулирана през 1917 г. , определя същността на религиозното съзнание като *страхопочитание*, уникално съчетание от страх и благоговение пред божеството. През 18 век Фридрих Шлайермахер определя религията като „усещане за пълна зависимост на народа“

Религиите са разширени семейства. Те разширяват границите на семейството до племето или до родовата група, а много от тях дори разширяват по-нататък границите на племето, създавайки едно семейство от всички хора на земята, както биха казали християните, или превръщайки ги в единна общност *умма*, както биха казали мюсюлманите. Създавайки кодекс на поведение (като етиката или закона), установявайки споделяна от общността картина на реалността, религиите дават на хората възможност да живеят уверено. Вярата е увереността, че онова, което се утвърждава от религията е надеждно. Увереността е укрепването на вярата чрез споделянето и с другите. Това означава, че хората могат да разпознават приятели от врагове и могат да разберат злонамерено ли подхожда някой към тях или не. Религиозните кодекси за разпознаване на очаквано поведение не само внасят ред в обществото, образувайки често йерархични структури. Те дават на всички негови членове, включително най-бедните и непривилегированите, възможността за религиозен успех. През 19 и 20 век сравнителното религиозно ние класифицира религиозните възгледи във философски дефинирани категории, наричани „световни религии“. Някои съвременни учени смятат, че не всички религии са разделени една от друга от взаимно изключващи се философии. Те смятат, че няма особен смисъл да се приписва на определени практики дадена философия и дори те да се определят като религиозни, вместо като културни, политически или обществени. Съвременните психологически изследвания за природата на религиозността показват, че е по-добре да се говори за религията, като за относително непроменливо явление, което трябва да се разграничи от конкретните културни норми. Списъкът на религиозни направления, даден по-долу, е само опит за обобщаване на основните регионални и философски влияния върху съответните общности, а не пълно описание на всяка религиозна общност, нито обяснение на основните елементи на индивидуалната религиозност.

А) Авраамическите религии са монотеистични религии, практикувани в целия свят. Общо за тях е приемането на Петокнижието за първоначален свещен текст, въпреки че степента, в която то е интегрирано в отделните поднаправления варира значително.

1) Юдаизмът е най-старата авраамическа религия, водеща началото си от древна Палестина. Той се основава главно на Петокнижието, за което привържениците му смятат, че е предадено от Бог на хората чрез пророка Моисей през 1400 година пр. н. е. То, наред с останалата част от Еврейската Библия и с Талмуда, е ос-

новният религиозен текст на юдаизма. Днес негови последователи са около 13 милиона души, от които около 40% живеят в Израел и 40% - в Съединените щати.

2) Християнството се основава на живота и учението на Господ Иисус Христос (1 век), представени в Новия Завет. Негов основен елемент е почитането на Иисус като Син Божи и Месия. Почти всички християни вярват в Светата Троица, обединяваща Бог Отец, Бог Син и Свети Дух като три личности на единствения Бог. Повечето християни могат да опишат религиозните си възгледи чрез Никейския символ на вярата. Основните направления на християнството, по реда на броя на последователите си, са:

2. 1) Римокатолицизмът, чиято църква се оглавява от римския папа и обединява Западната църква и 22 източнокатолически църкви.

2. 2) Протестанството, отделило се от Римокатолическата църква след Реформацията от 16 век и подразделящо се от своя страна на множество деноминации.

2. 3) Православие, от което Римокатолическата църква се отделя с Голямата схизма от 1054 година.

Б) Нехалкедонски църкви, отделили се от православие в средата на 1 хилядолетие, които днес имат последователи главно в Азия и Североизточна Африка.

1) Ислямът се основава на учението на главния ислямски пророк Мохамед от 7 век. Той е преобладаващата религия в Северна Африка, Близкия Изток. В исляма има множество поднаправления, най-значителните сред които са сунизма и шиизма.

2) Бахайството е религиозно течение, възникнало през 19 век в Иран от смятаня за пророк Бахаулла и разпространило се след това в различни части на света. Последователите му вярват в единството на всички религиозни философии и признават всички пророци на юдаизма, християнството и исляма.

Съществуват и множество по-малки авраамически общности, които могат да се разглеждат като обособени от основните направления - мормони, свидетели на Йехова, самаритяни, друзи, растафарянци и други.

В) Индийските религии водят началото си от Индийския субконтинент. Сред общите за повечето от тях концепции са дхарма, карма, преращане, мантра

1) Индуизъмът е сборно понятие, описващо сходните философии на вайшнавизма, шиваизма и други свързани течения. Той не е монолитна религия, а група от независими религиозно-философски направления, споделящи някои общи черти. Разпространен е главно в Индия.

1. 1) Джайнизмът се основава на ученията на Паршва (9 век пр. н. е.) и Махавира (6 век пр. н. е.). Разпространен е главно в Индия.

1. 2) Будизмът е създаден от Сидхарта Гаутама през 6 век пр. н. е. Последователите му смятат, че той е желаел да помогне на съзнателните същества да прекратят своите страдания, като осъзнаят действителната същност на света и напуснат цикъла на страдание и прераждане (самсара), достигайки нирвана. Съвременният будизъм включва няколко основни направления.

1. 3) Теравада, разпространен главно в Шри Ланка и Югоизточна Азия, споделя повече общи черти с останалите индийски религии. В основата му е обширен сборник от текстове, известен като Палийски канон.

1. 4) Махаяна е група будистки учения, които водят началото си от Китай, и в наши дни запазват влиянието си във Виетнам, Корея и Япония, както и в Западния свят.

1. 5) Ваджраяна, понякога разглеждан и като част от махаяна, възниква в Тибет и се разпространява в съседните области, включително в Монголия.

1. 6) Сикхизмът е монотеистична религия, основана през 15 век от Нанак и неговите последователи в Пенджаб.

Г) Иранските религии са древни религиозни направления, преобладаващи в Иран преди неговата ислямизация. Днес последователите им са ограничени малцинства, главно в Близкия Изток.

1) Зороастризмът се основава на учението на пророка Зороастър (6 век пр. н. е.). Последователите му почитат богът, създател на света, Ахура Мазда. В зороастризма доброто и злото имат отделни и независими източници, като злото се опитва да разруши творението на Ахура Мазда, а добро се стреми да му попречи.

2) Мандаянизмът е монотеистична гностична религия, макар и силно повлияна от иранския дуализъм

3) Язданизмът включва отделни няколко групи кюрди, чиито религиозни възгледи са силно повлияни от исляма, но включват и множество предислямски елементи.

Д) Народна религия е сборно понятие, обхващащо множество слабо организирани местни религиозни общности, които не могат да се причислят към изброените по-горе групи. Някои от тези общности понякога се определят като привърженици на езичество, шаманизъм, анимизъм, култ към предците или тотемизъм.

1) Африкански традиционни религии е категория, обхващаща всички религиозни практики в Африка преди навлизането там на исляма и християнството, като например религията на йоруба. Те се разпространяват и в Америка, където стават основа на местни синкретични форми, като сантерия, кандомбле, умбанда, вуду.

2) Американските народни религии включват религиите на ацтеки, инки, маи и останалите местни народности преди европейската колонизация.

3) Китайската народна религия се практикува от китайци по целия свят и включва множество елементи на конфуцианството и даоизма, както и известни будистки влияния.

4) Шинтоизмът в Япония е традиционната религия, но в продължение на векове се практикува успоредно с будизма.

5) Корейският шаманизъм, силно повлиян от будизма, е традиционната религия в Корея. За разлика от шинтоизма той никога не е кодифициран в стандартна форма.

Теми, свързани с религията

Форми на вярване анархизъм – транстеизъм – деизъм – хенотеизъм – малтеизъм – монизъм – монотеизъм – пантеизъм – панентеизъм – политеизъм – теизъм

Религиозни практики гадаене – екстаз – екзорцизъм – вяра – опрощение – магия – медитация – мистицизъм – молитва – покаяние – жертвоприношение – отбягване – суеверие – почит – обредност – обожествяване

Типове религии келт към мъртвите и прадедите – цивилна религия – фолклорна религия – фундаментализъм – мистериална религия – Ню Ейдж – паганизъм – шаманизъм – духовни учения – тотемизъм – анимизъм – открита религия

Атрибути на някои религии духовенство – символ на вярата – култ – догма – ортодоксалност – свещеници

Религия и общество Религия и социални проблеми – култ – секта – деноминация – еклезия – Религиозна свобода – Религиозност и интелигентност – осова епоха – Религия и Интернет – Консуматорска религия – Жените теолози – добродетел; Монашески общности

Елементи от някои религиозни мирос- дхарма юкам – задгробен живот – избранници – сътворение на света – край на света – зло – рай – ад – карма – чудеса –

леди	<u>мокша – нирвана – възкресение – прераждане – възнесение – откровение – душа – духовно обладаване – свръхестествено – Сведения за необичайни религиозни раждания – ангел – обожествяване на животни – полубог – демон – дева (хиндуизъм) – дявол – екам – бог – богиня – пророк – бог отец – богиня майка – соларно божество – дух – договор</u>
Отхвърляни от религиите практики	<u>вероотстъпничество – ерес – идолопоклонничество – грях</u>
Религия и наука	<u>Антропология на религията – Сравнително религиознание – Психология на религията – Социология на религията – Философия на религията – Религия и наука – Невротология – Изследвания върху религията – Духовни изследвания</u>
Сравнения	<u>сравнение между източните и западните религиозни традиции – Аргументи за и против съществуването на Бог</u>
Свързани теми	<u>митология – философия на религията – теология – псевдорелигия – Дуализъм (философия на ума) – Идеализъм (философия) – Витализъм</u>
Нерелигиозни вярвания	<u>религиозно насилие – Църква на реалността – Критика на религията – агностицизъм – атеизъм – секуларизъм – Секуларистичен хуманизъм – Безверие</u>
Присъединяване напускане	<u>и превръщане – освобождение</u>
Списъци	<u>теми, свързани с религията – основни световни религии – списък с религии – религиозни популации – божества – хора, считани за божества – религиозни учители – методи за гадаене</u>

* **Халаха** (иврит: הלכה; на български се среща и вариантът *Халака*) се отнася до корпуса от юдейски религиозни закони, сред които библейските закони (613-те заповеди), по-късните равински закони от Талмуда, както и различни практики от обичаите и традициите. Що се отнася до законова практика, в юдаизма не се поставя ясна граница между религиозен и нерелигиозен живот, поради което законите от Халаха се прилагат не само в контекста на религиозни практики и вярвания, но те засягат също така и много аспекти от всекидневния живот. Терминът Халаха често се превежда като "юдейско право", но по-правилно би било да се определи като "път", тъй като терминът произлиза от корена הלך, чието значение на иврит е "ходя" или "отивам". В исторически план, в много еврейски общности Халаха е имала статута на единствената приложима гражданска и религиозна законова уредба. В днешно време тя се прилага единствено ако засегнатият представител на юдаизма пожелае това. В Израел, обаче, някои аспекти от семейния и личен статус на индивиди все още биват регулирани въз основа на равинската интерпретация на Халаха.

Различните еврейски общности се характеризират с различен подход в приложението на Халаха. В средите на евреите ашкенази, например, се появяват многобройни разногласия и спорове относно как и дали въобще Халаха да се прилага от еврейската общност, което допринася за появата на реформистките, реконструктивистките и консервативните новаторски течения в юдаизма.

Петокнижието (от гръцки: πεντάτευχος) е първата и основна част на **Библията**. В **еврейската** традиция е познато под името **Тора** (תורה, закон), според централната тема, която разглежда.

Частта на Петокнижието

Още в древността тази част на Библията е разделена на пет книги, откъдето идва и названието ѝ. Доказателство за това се открива още в **превода на седемдесетте** (*Septuaginta*). В този превод всяка отделна книга има заглавие според специфичното си съдържание. Гръцките заглавия от този превод са запазени и в **латинския** превод (*Vulgata*) и в други стари и съвременни преводи:

На гръцки	На латински	На <u>български</u>	На <u>еврейски</u>	Значение на български
η Κτίσις или η Γένεσις	Genesis	<u>Битие</u>	Берешит (בְּרֵאשִׁית)	В началото
ο Ἔξοδος	Exodus	<u>Изход</u>	Шемот (שְׁמוֹת)	Имената
το Λευιτικόν	Leviticus	<u>Левит</u>	Вайикра (וַיִּקְרָא)	И повика [И повика Господ Мойсей]
οι Αριθμοί	Numeri	<u>Числа</u>	Бемидбар (בְּמִדְבָר)	В пустинята
το Δευτερονόμιον	Deuteronomium	<u>Второзаконие</u>	Хадеварим (חֻמְּוֵרַיִם)	Думите

Съдържание на Петокнижието

Петокнижието представлява една цялост, чието съдържание е маркирано от две значителни събития: *сътворението на света, човешкия род и избрания народ (Битие) и подготовката за влизане в Ханаан (Обетованата земя)* (в края на *Второзаконие*). През този период стават централните събития в древната еврейска история: *евреите избягват от египетско робство, Господ избира своя народ и му обещава свещената земя, Мойсей сключва съюз (завет) с Яхве, оформя се законът на евреите, евреите пътуват през пустинята.*

В Петокнижието се утвърждават основите на целия Стар завет. Ключовите моменти са представени като божие начинание: божие дела умело показват на израилтяните, че Бог е *велик, вездесъщ и добър*. От неговите дела в Библията се изтъкват особено освобождението на израилтяните от Египет (*Изход*) и влизането им в Ханаан (*Исус Навиев*). С течение на времето тези събития, възприемани като особен Божий дар, ще станат символ на окончателното избавление и спасение. От това проличава истинският характер и литературният вид на Петокнижието: *религиозна история.*

Историята на избрания народ започва с *изхода от Египет* и сключването на *Завета на Синай* (около 1250 пр. н. е.). С появата на национално съзнание у израилтяните започва и създаването на Библията в по-широк смисъл. Онова, което е писано в Библията за по-ранни събития и мислите, които се приписват на предишни векове, се считат за записани от евреите предания и мъдрости на изтъкнати личности от еврейската древност. Сред тях се откроява Мойсей, организатор на религията на израилтяните, техен пръв водач и законодател.

Предания, залегнали в основата на Петокнижието

В Петокнижието се откриват следи от древно наследство: използвани са редица предания, информацията за събитията е представена по сложен и нееднакъвен начин – различни стилове, повтаряне на разказ за едно и също събитие (*Битие* 1:1 – 2:4 и 2:4 – 2:24; 4:17 и сл. и 5:12-17; 6–8), двойко писане на името на Господ: *Яхве (Йехова)* и *Елохим*, варианти в законите, различни тенденции и т. н.

Съществува хипотеза, която се опитва да изтъква нееднородността на текста на Петокнижието. Тя разграничава четири *предания* или документа, които се

преплитат. Тази хипотеза е най-популярна и до голяма степен спомага за по-доброто разбиране както на текста на Петокнижието, така и на възникването му. Според тази хипотеза:

А) Най-старо е йеховистичното предание (или документ). Наречено е така поради честото срещане на името на Господа като *Яхве* (*Йехова*) в някои текстове. Редактирано е в Юдея по време на цар Соломон като реакция срещу внасяне на египетски мъдрости и срещу подражаване на ханаанския култ. Яхве е считан за всеобщ бог – господар на природата и историята, който иска чрез Юдея да властва над всички народи. Божият присъствие се представя чрез най-смели антропоморфизми: Бог посещава Адам и Ева в рая, прави им кожени дрехи, говори с тях. В това предание Яхве е същевременно близък и трансцендентален. Неговата трансценденталност се изразява чрез символиката на забранения плод, недостижимостта на небето в опита за построяване на Вавилонската кула и т. н. Всички законови задължения в *Битие* са свързани с култа към Яхве. На това предание се приписват следните текстове: *Битие* 2-4; 6:1-8; 6-9; 11; 15; 18; 19:1-29 и др.

Б) Елохистичното предание (или документ) е оформено преди падането на Самария (721 пр. н. е.) в *северното еврейско царство*. То придава голямо значение на Йосиф, праотеца на северните еврейски племена. Посочва много места и събития по тези земи. За събитията в южното царство следва йеховистичното предание. От него се различава най-очевидно в изтъкването на божествената трансценденталност, одухотворяването на законите задължения и обръщането на култа към Яхве навътре към съзнанието. Вече се съзира и пророчески дух: предупреждава се за опасност от показано почитане на Бога. Няма антропоморфизъм. Божията воля се открива във видения и сънища, или по т. нар. Урим и Тумим (*Второзаконие*, 33:8-10). Стилът не е образен или драматичен, а е въздържан, с по-малко национален жар. На това предание се приписват следните текстове: *Битие* 20; 21:8-20; 22:1-14; 41; *Изход* 1:15-22; 2:1-15 и др.

В) Преданието на девтерономиста е предание (документ), което преобладава във *Второзаконие*. Пренесено е след падането на северното царство от свещеници, дошли оттам в Йерусалимския храм. Редактирано е до 5 век пр. н. е. Изтъква равенството на всички Израилев синове, единството на култа, на място за почитане на Бога и призовава да се избягват езическите светилища на съседните ханаански племена и на други народи. Думите, приписвани на Мойсей са сърдечни и хуманни и с убедителен тон призовават народа вяроност към Бога. Това предание играе важна роля в периода на национално и религиозно обновление, започнато от цар Иосия през 621 пр. н. е.

* Почти по същото време възниква и *преданието на свещениците*. Създава го йерусалимското свещеничество от племето на левитите, определено още от Мойсей за култови функции, което не е доволно от схващането на девтерономиста за равенство на всички израилтяни (*II (IV) книга на царете* 23:9, *Второзаконие* 18:8). Изтъква се външният облик на култа и изпълнението на външните правила като път, по който народът ще достигне до Бога (*Левит* 19:2). Първата писмена редакция на това предание произлиза вероятно от времето на цар Иосия. Тези идеи и цялото предание са запазени преди всичко в третата книга на Петокнижието, *Левит*, но се среща и в други части от Библията (*Битие* 1-2:4а; 5; 6:9-22; *Изход* 1:1-5)

Различните предания се преливат в Петокнижието. Те преоформят, разширяват и пригаждат към жизнените нужди на своето време наследството на Мойсей. Ако това не се има предвид, Петокнижието може да остане неясно поради сложността си и различните тенденции в него.

Автор на Петокнижието

Обявяването на Мойсей за автор на Петокнижието не бива да се възприема чрез съвременните критерии за авторство. В древността библейските книги не са създавани както съвременните книги, а възниквали и растели с живота и времето.

Мойсей поставя основите на израелската нация и религия, а вероятно е оставил и документи, влезли в основата на Петокнижието и според тогавашните критерии, той е негов автор.

Танах (иврит: תנ"ך) (IPA: [ta'naħ] или [tə'naħ], или Тенак) е акроним за това, което се идентифицира като Еврейска библия. Акронимът е базиран на основните букви от иврит на всяка от трите части:

1) **Тора** תורה, което означава "Закон". Нарича се още Хумаш חמ"ש, означаваща "петте" или "петте книги на Мойсей", на български - петокнижие. На гръцки е наречено Pentateuch. Тората е често споменавана като законът за евреите.

2) **Невим** נביאים, означаващо "Пророци". Този термин се асоциира с всичко свързано с пророците.

3) **Кетувим** כְּתוּבִים, означаващо "Писания" или "Агиография".

ИСЛЯМЪТ

Ислямът (на арабски: الإسلام, МФА:[ʔislæːm]) е монотеистична авраамическа религия, основана на Корана, книга, смятана от нейните последователи за буквално слово на единствения Бог (Аллах), както и на Сунна, описания на учението и дейността на пророка Мохамед. В буквален превод „ислям“ означава „подчинение (на Бог)“.

Последователите на исляма, наричащи се мюсюлмани, смятат своята религия за завършена и универсална форма на първичната монотеистична религия, разкривана и по-рано в различни времена и места, включително пред пророците Адам, Авраам (Ибрахим), Мойсей (Муса) и Исус (Иса). Според ислямската традиция тези по-ранни послания са изкривени с времето. Мюсюлманските религиозни практики включват Стълбовете на исляма, пет задължителни действия на поклонение пред Бог. Ислямското право (шариат) включва подробни предписания за почти всяка област на личния и обществен живот, като обхваща теми от банковото и военното дело до благотворителност-та и защитата на околната среда.

Със своите около 1, 57 милиарда вярващи или 23% от населението на Земята ислямът е втората по разпространение религия след християнството, а според някои оценки най-бързо разрастващата се. Повечето мюсюлмани са привърженици на някои от двете главни разклонения на исляма - сунизъм и шиизъм. Ислямът е преобладаващата религия в Близкия Изток и Северна Африка, както и в големи части от Азия и Субсахарска Африка. Значителни мюсюлмански общности има в Китай и Русия, както и на някои от Антилските острови. Около 13% от всички мюсюлмани живеят в Индонезия, най-голямата предимно мюсюлманска държава, 31% - в Индийския субконтинент, а други 20% – в арабските страни. Общности на мюсюлмански имигранти или хора, приели исляма, има в почти всички части на света.

Думата „ислям“ е арабско отглаголно съществително име със семитския трибуквен корен „с-л-м“ и базирано на глагола „аслама“ („приемам“, „подчинявам се“). Така „ислям“ означава приемане и подчинение на Бога, а вярващите трябва да демонстрират това, като му се покланят, следват заповедите му и избягват политеизма. В ислямската религиозна философия той е част от триадата ислям, има и ихсан, в рамките на която включва актовете на поклонение (ибадет) и ислямското право (шариат).

В текста на Корана думата „ислям“ е използвана в няколко различни значения. Някои аяти подчертават, че ислямът е вътрешно убеждение („И когато Аллах поиска да напъти, разтваря Той гърдите му за Исляма. . .“), докато други го свързват с понятието „дин“, обикновено превеждано като „религия“ („Днес изградих за вас вашата религия и изпълних Своята благодат към вас, и одобрих Исляма за ваша религия“, „Ислямът е религията при Аллах“⁽¹⁾). На други места ислямът е описван като актът на завръщане към Бог и нещо повече от просто заявление на вярата.

В Българския език често, особено в исторически план, мюсюлманите се наричат „мохамедани“, като този термин се използва просто като синоним на мюсюлманин. Самите мюсюлмани намират обаче тази дума за неуместна, понякога дори за обидна, тъй като според тях учението на исляма не води началото си от Мохамед като създател на религията. В исляма се приема, че божествената религия, дадена на първия човек (Адам), е именно мюсюлманската религия (която в превод от арабски означава „мирната“ религия) и че това е било и учението, дадено на Авраам, Моисей и Исус. Мохамед е последният от тази родствена верига на многобройни Божии пратеници и се счита за най-великия от пророците, възвеличили Бога.

Църковно право

Самостоятелна и особена част на правото и това негово свойство произтича от характера на църквата, като самостоятелен и независим обществен съюз със строго определено устройство. Нормите на църковното право уреждат отношенията на хората към бога и помежду си. Те произхождат от божие откровение. Имат сила и значение за онзи кръг от хора, които изповядват една и съща вяра. Задачата на науката за църковното право е да изучава съдържанието на църковните правни норми, да показва съответствието на действащите норми на целите и свойствата на църквата, както и тяхното практическо приложение. Едновременно с термина „църковно право“, съществува и термина „каноническо право“, или както е известно на гръцки език – *κανονικὸν δίκαιον* от думата *κανὼν* (канон), с която в началото на съществуването на църквата били означени всички предписания, които засягали вярата и християнския живот.

Канонично право

Каноничното право (или също каноническо право, арх.) е набор от регламенти, приети от Католическата църква и съдържащи се в църковните канони, които се отнасят до устройството на църковните институции, взаимоотношенията между църква и държава при условията на папоцезаризъм, както и уредбата на праведния живот и мисионерската дейност на Божиите служители на Светата църква. Нормите на каноническо право са задължителни за всички членове на Църквата. Каноническото право се основава на Божия закон, обаче същевременно отчитайки и вземайки предвид изискванията на богооткровеното и естественото право по отношение на мястото и времето

Основен източник на каноничното право е Кодекса на каноническото право (на латински: *Codex iuris canonici*), в сила от 1983 г., който кодифицира църковните правни норми от вековете.

Първият нормативен акт в областта на каноническото право е т. нар. «Декрет на Грациан» (на латински: *Concordia discordantium canonum*) от 12 век. Това е опит в контекста на развитие на правото в средновековните университети за систематизация на съществуващите правни норми в тази сфера на обществените отношения в католическия свят и страни. Макар «Декрета на Грациан» да не е бил официално одобряван от Папския престол, той се ползвал с необходимия авторитет и е служел като източник на правото. Каноническото право до този момент е неразривно свързано с историята на Католическата църква.

В 1500 г. било подготвено, а през 1580 г. било извършено обединението на «Декрета на Грациан» с допълващите го и последвали папски декрети «*Extravagantes*», в един «Корпус на каноническото право» (*Corpus iuris canonici*).

След периода на революциите, значението в обществото на каноническото право намаляло чувствително.

В 1917 г. папа Бенедикт XV утвърдил първия «Кодекс на каноническото право от 1917 година».

Началото на каноническото право е поставено от Августин Блажени с неговото съчинение "За божия град и за човешкия град". Същината на неговите идеи е, че в "Божия град", т. е. в Рим където е и престола на Божия наместник на земята властват разумът и вярата. Този град живее по Божия закон и откровение - Библията.

След утвърждаването през 12 век на цезаропапистката концепция в западния християнски свят, на основата на каноническото право се развиват особен тип обществени отношения, различни в определена степен от тези в православните страни - Византия и Втората българска държава

Ислямът е религия на закона и в това отношение до голяма степен напомня за Юдаизма. Като цяло религията установява догми, които вярващите трябва да възприемат безпрекословно

* Шариатското право е фундаментален източник на османската правна система, който е в сила през целия период на съществуване на Османската империя. То се формира през ранното средновековие и се отличава със своя плурализъм, архаичност, казуистичност и отсъствие на систематика. В течение на времето османската правна система еволюира, трайно свързана с шариата. Заедно с него се развива и султанското законодателство отразено в юридическите паметници, което изпълва съдържанието на османското светско право.

Ислямско право

Има няколко източника:

1) Коран От арабски - буквално четиво. Основна мюсюлманска свещена книга, извор за началната история на исляма. Основният текст е бил редактиран не по – рано от VIII век, макар че традицията отнася окончателната му редакция към времето на халифа Осман (644 – 656). Състои се от 114 сури (глави) с нееднаква дължина. В Корана липсват точни дати, имена, достоверни исторически събития. По съдържание сурите включват както доислямски материал, така и текстове, митологични разкази, арабски фолклор, правила за обществените и семейните отношения на мюсюлманите и предписания за извършване на мюсюлмански и религиозни обреди.

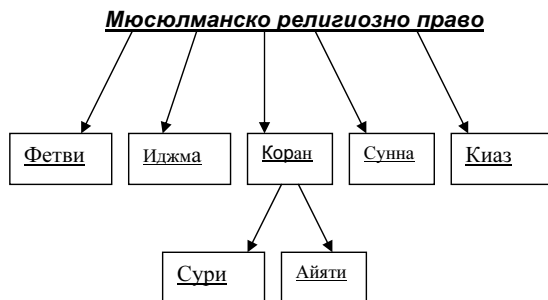
2) Сунна - Предания, пример, образец. Включително устни предания, за живота и поведението на Мохамед, което се счита за образец за вярващите. Създадено е след смъртта на Мохамед, за да отговори на нововъзникналите проблеми. През IX – X век устните предания се записват в 6 сборника, които се използват за допълване и тълкуване на Корана.

3) Иджма - Съгласуваното мнение на най – компетентните тълкуватели на шериатското право, способ, който се приема решение за проблеми, които нямат отговор, нито в Корана, нито в Сунната, вследствие на което се развива мюсюлманско право и способства да се намери общо мнение между религиозните водачи и държавната власт.

4) Кияс - Проста форма на умозаключение, на вземане на решение по аналогия, позволява чрез аналогията да се намери отговор на въпроси, които нямат отговори в по – горните източници, както и на проблеми наложени от живота.

5) Фетви - Всяка фетва е писмен източник на шейх Ал - Исляма (върховния религиозен водач) или на муфтията по определен казус. Отговорите се събират в специални сборници и се използват в практиката.

6) Сура - (на арабски: سورة), или сурат, сурата (с наставката за женски род), е арабска дума, която означава „картина, портрет“, както и "нещо затворено или оградено с ограда или стена". В свещения Коран с този термин се обозначават отделните глави. В Корана има 114 сури, които са съставени от аяти (изказвания).

Еврейско право

Еврейското право (на иврит: 'דברי תורה, *мишпат иври*) е различно от юдейското, което е набор от религиозни норми с правен характер в юдаизма, като е една от конфесионалните форми на религиозното право

Еврейското право е в сила в Израел, понеже еврейската държава е светска, като системата на правото ѝ е уникална, понеже е обременена с/от религиозната традиция по Халахата.

Индуско право

Индуско право се поставя в центъра на вниманието истината. Според нея материалният свят е илюзия, а душата истината. Всичко нематериално, което няма телесна обвивка е истинско и вечно. Земните материални тела не са реалност, защото периодически загиват.

Индуизмът се изповядва основно в Индия. Терминът е въведен в употреба през XIX в. и отразява идеята за съвкупност от религиозни възгледи и с-ми, в основата, на които стоят схващанията, че космическия ред и индивида са тясно обвързани.

*** Като обобщение ще споменем една мисъл на Проф. Златоживка Здравкова:**

„ Опознавайки религията, хората могат не само да се научат на толерантност към себеподобните си, но и да се обединят в общия стремеж към себепознание и духовно самоусъвършенстване, единственият път към красотата и хармонията. „

Литература:

- 1) Андреев М. Милкова Ф. - История на българската феодална държава и право, С. , 1993.
- 2) Андреев М. - История на българската буржоазна държава и право 1878 – 1917, С. , 1993.
- 3) доц. Здравкова Зл. История на религиите, Русе 2001.
- 4) Петрова Г. - Църква и църковно право в средновековна България, С. , 2008.
- 5) Петков П. Атанасов М. - Речник на термините, хронологични таблици и схеми, С. , 2001.
- 6) Интернет.

Унищожаеми сделки поради недееспособност

автор: Христо Митев

The Legal contract is used to satisfy the need (interests) of a group of legal subjects. It is a lawful fact, it's signature traits are the declaration of intention of two or more legal subjects, aimed at the creation of a legal effects. The legal contract is the most used legal fact in the civil law. As a legal fact the legal contract includes one, two or more declarations of intention. When the declarations of intentions are two or more, they are mutually bound/connected, and there must not be any contradiction in their content

Въведение

Правната сделка служи за задоволяване на потребности (интереси) на група правни субекти, тя е правомерен юридически факт, неин съществен белег са волеизявленията на един два или повече субекти, насочено към пораждање на правни последици. Тя е най-срещаният юридически факт в, гражданското право. Като юридически факт правната сделка включва, едно две или повече волеизявление. Когато волеизявленията са две или повече, та са взаимно свързани, те са насрещни, не трябва да има противоречие в съдържанието.

Правните сделки служат за задоволяване на правни потребности. За да породят правни последици е нужно, да бъдат спазени определената от закона условия, и да не противоречат на добрите нрави. Тези сделки, които не отговарят на законовите изисквания, страдат от порок (недостатък), Вследствие на порока сделката или изцяло не поражда желаното правно действие или породените пр. последици могат да отпаднат с обратна сила. От недействителността се пораждат и други правни последици – конвертиране, реституиране на даденото изпълнение, отстраняване на ощетяването на другата страна. Порока на сделката е юридически факт, които е основание за недействителността на сделката, или от самото начало, или дава възможност за прекратяване на правните последици с обратна сила. Недействителността на сделките е санкция за това, че те по начина на извършването им или по съдържание, нарушават повелителни правила на закона или добрите нрави(2).

Недействителните сделки биват два основни вида нищожни и унищожаеми. Нормативната уредба на този вид сделки е уредена в чл. 26 – 35 ЗЗД, както и в други специални норми - чл. 130 СК и др.

Изложение

1 Унищожаеми правни сделки

Унищожаемите правни сделки, са неправомерен юридически факти. Това се действия, които противоречат на повелителните правни норми.

Това са правни сделки, които страдат от порок във волята, уредени в чл 27 -33 ЗЗД. Основанието унищожаване на сделките са недееспособност или несъблюдаване на правилата за извършване на сделките от законовите представители на недееспособните или ограничено дееспособните лица, грешка, измама, заплашване, неспособност да се разбира значението на действията от дееспособните лица, крайна нужда.

Унищожаемите сделки пораждат правни последици от момента на сключването си или в определен по късен момент, ако сделката е сключена под срок. В следствие на порока се поражда потестативното право чрез конститутивен иск да се иска унищожаване на сделката. Унищожаването на сделката може да се иска само от лице, чийто интерес законът допуска унищожаемостта чл. 32 ЗЗД[1]. След влизането в сила на съдебното решение се счита, че сделката не е породила правни последици, тоест те имат обратно действие. Правото да се иска унищожаване има определен законов срок, които според чл. 32[2] е тригодишен. Правният режим на унищожаемостта в сравнително по – голяма степен отчита частния интерес(3). Този вид сдел-

ки могат да се санират чрез потвърждаване по желание на страната, чието волеизявление е опорочено - чл. 35 ЗЗД. За целта трябва на бъдат отстранени недостатъците. Според решение на ВКС - При пороци във волята на страните, по смисъла на чл. 27 от ЗЗД заинтересованата страна може да иска унищожаване на спогодбата, както и да иска развалянето ѝ при неизпълнение на поети по нея задължения. Определението, с което се одобрява спогодбата, няма самостоятелно правно значение, поради което не се променя правния ѝ характер.

Унищожаемите сделки пораждаат правните последици, към които са насочени. По искане на съответна страна, обаче тези последици отпадат с обратна сила. По този начин положението при унищожаемите сделки се приравнява към положението на нищожните сделки. Затова не без основание унищожаемостта се нарича "нищожност чрез последващо предявяване с обратна сила"(1)

Правният режим на унищожаемостта при правните сделки изхожда от общото начало, че в сила трябва да останат правните последици на онези сделки, при които волеизявлението съответства на действителната правна воля.

2 Основание за унищожаемост на сделките поради Недееспособност

Недействителността на правите сделки, поради недееспособност е израз на хуманизма на гражданското право, израз на неговата грижа, за интересите на лицата, ненавършили пълнолетие или засегната от болест на психиката им(1).

Съгласно чл. 27 ЗЗД унищожаеми са договорите, сключени от недееспособни или сключени от техните представители без спазване на изискванията, установени за тях. След тълкуване на разпоредбата, се разбира, че тя е насочена към ограничено недееспособните, тоест непълнолетните и поставените под ограничено запрещение. Според законодателството сделки сключени за задоволяване на елементарни потребности покупка за закуска, молив, вафла, които имат минимална стойност, които правото разглежда като правни сделки, ако са извършени от малолетни и поставени по пълно запрещение няма да подлежат на унищожаемост, те ще бъдат директно нищожни, поради липса на правна воля. За ограничено дееспособните лица остава една определена категория от сделки, които могат да извършват.

От тълкуването на чл. 27 може да се направи погрешен извод, че всички сделки, сключени от ограничено дееспособните без техен представител са унищожаеми. В чл. 4 от ЗЛС дава право на непълнолетните от 14 до 18 годи да сключват обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите им нужди и да разполагат с това, което са придобили със своя труд. Дребни сделки са тези, които служат за задоволяването на елементарни ежедневни потребности, текущи нужди и имат ниска стойност, сключват се ежедневно. Законодателят не определя кои сделки са дребни, този въпрос има относителен характер, критериите са различни, в зависимост от времето - един е бил критерият преди двайсет години, друг сега, трети след двайсет години възрастта – един е критерият за лице на 14 години, друг е за лице, което когато ще навърши 18 години, инфлацията, материалната възможност на субектите. (3)

Ограничено дееспособните могат да сключват три групи правни сделки

- Обикновени дребни сделки
- Сделки със средства, придобити със собствен труд
- Сделки, които сключват със съгласието на своя родител и съда

Погрешно се прави извода, че волята на непълнолетните и поставените по ограничено запрещение е правово невалидна. Тя е правно валидна, но не достатъчна, за да породи правни последици, трябва да се добави волята на родител или определените от закона случаи, волята на съда. Волята на ограничено дееспособните лица е главната воля, тя определя съдържанието на правните последици, вида сделка. Волята на родителите е добавъчна, тя е необходима, за да се породят правните последици. Тя играя ролята на защита, за да се избегне увреждане интересите на непълнолетния или поставения под ограничено запрещение, поради социална незрялост.

В разпоредбата на член 130[3] от СК определя кои правни сделки имат нужда от разрешение на съда. Извършването на действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, принадлежащи на детето, се допуска с разрешение на районния съд по настоящия му адрес, ако разпореждането не противоречи на интереса на детето. Това допълнително, трето волеизявление се изисква поради важността на този вид сделки, обикновено те имат голяма икономическа стойност. Дарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения от ненавършило пълнолетие дете, са нищожни съдът трябва да прецени дали разпореждането не противоречи на интереса на детето. Законът не определя кога трябва да се даде разрешението за извършване на сделката. То може и да следва сделката. Може дори и да бъде дадено по време на производството по унищожаване на сделката (така решение № 1629 от 18. 07. 1959 г. по гр. д. № 4747/1959 г. , II ГР. О).

Когато такова разрешение не се даде, сделката ще може да бъде унищожена. Тя ще породила правните последици от договора, но ще страда от порок, които ще доведе до нейната нищожност.

Този вид сделки са от смесен фактически състав. Когато се налепи потвърждаваната преценка се получава смесен фактически състав. Съдът действа като публичен орган.

Правни сделки, сключени от малолетни или поставени под запрещение не са унищажамии, те са нищожни. При тях лицата са лишени от правно значима воля, този вид сделки страдат от съществен недостатък, и въобще не поражат правни последици. Още според чл. 130[4] Дарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения от ненавършило пълнолетие дете са нищожни. По изключение обезпечаване на чужди задължения чрез залог или ипотека, може да се извърши чрез разрешение на съда, при нужда или очевидна полза за детето или при извънредни нужди на семейството. Случаите по чл. 130[4] трябва да бъдат разграничени от хипотезата на чл. 27 от Закона за задълженията и договорите, тези сделки няма да подлежат на унищожаваност, при тях трябва да се приложи хипотезата на чл. 26 от ЗЗД, и да бъдат нищожни. Следователно не всички сделки сключени от ограничено дееспособни лица ще бъдат унищожавани.

Според М Павлова нищожни са онези сделки, които недееспособните лица са сключили, без да разбират значението им и съдържанието на правните последици(2).

Когато е сключена правна сделка между непълнолетно лице или поставено под ограничено запрещение лице, без да е дадено съгласие от родител и настойник тя формално е сключена, но не поражда правни последици, има срещане свързване на двете волеизявления, когато се добави третото волеизявление, сделката поражда правните последици, образно казано съгласието на родителя, настойника дава въздух на сделката.

Унищожавани сделки ще бъдат извършени от непълнолетни и поставени под ограничено запрещение лица, във от тяхната ограничено дееспособност. Сделки, сключени в рамките на тяхната дееспособност предоставена в чл. 4 от ЗЛС, са валидни и окончателно сключени.

При сделки от обсега на частичната недееспособност, унищожаването може да бъде поставено, без да се доказва, че в конкретния случай волеизявлението на съответното лице е извършено от него, без то да разбира естеството на сделката или без да е могло да ръководи постъпките си. Самата недееспособност е достатъчно основание да се иска унищожаването(1).

Унищожаваните правни сделки, поради недееспособност имат връзка с унищожаваните правни сделки, сключени от дееспособни лица, ако те при сключването не са могли да разбират или да ръководят постъпките си чл. 31 [1] от ЗЗД. Невъзможността следва да се дължи на силно напиване, състояние, което обуславя пос-

тавянето на лицето под запрещение, макар и за това да няма съдебно решение. Дълбоката старост и боледуването от атеросклероза сами по себе си не могат да се окачествят като душевна болест, като негодност за разбиране и ръководене на постъпките си. (1)

Решение на Върховния съд посочва предпоставки за унижаването на този вид сделки - Възможността е визирана в разпоредбата на чл. 31, ал. 1 ЗЗД. Случаите, при които е налице невъзможност да се разбират или ръководят собствените правни действия, се свързват със състояние, което обосновава поставянето на лицето под запрещение, т. е., когато лицето е засегнато от душевна болест или слабоумие.

Съдебна практика - Решение № 858/1977 г. и Решение № 2455/1959 г. визираща възможността да се поиска унищожаемост на такива сделки по реда на чл. 31 ЗЗД.

Унищожаването на такива сделки не може да се иска след смъртта на лицето, извършило сделката. Законодателят допуска две изключения. Те визират случаите, когато лицето може да се постави под ограничено или пълно запрещение. Тези сделки могат да бъдат унищожаеми само ако преди смъртта е било поискано поставеното му под запрещение или ако доказателствата за недееспособността от самия договор, самия акт на волеизявлението.

Следва да се има предвид, че по-късното поставяне под запрещение на лицата по чл. 31 ал. 2 от ЗЗД (след сключването на сделката) не може да ги ползва, тъй като решението за поставяне под запрещение няма обратно действие и в него не могат да се правят констатации откога ответника е могъл да бъде запретен. Той е дееспособен до влизането на решението в сила, поради което искът за унищожаване се поражда от сключването на сделката, а не от вдигането за запрещението. Следователно, в повечето случаи погасителната давност за унищожаване на сделката по чл. 31 ЗЗД ще изтече, без лицето да е в състояние да се защити. От изложеното е ясно, че интересите на формално дееспособните лица, при които невъзможността за разбиране и ръководене на действията е трайно състояние, могат сериозно да пострадат от несъвременното им поставяне под запрещение(3)

Във връзка със състоянието на невъзможност да се осъзнае извършеното, например при употреба на алкохол, трябва да се отбележи, че унищожаването по чл. 31 ЗЗД може да намери приложение само ако това състояние не е съпроводено с измамливи въздействия върху волята на пияното лице. Ако другата страна е използвала пияното състояние на първото лице, за да го въведе в заблуждение и да изтъргне по този начин волеизявлението му, сделката ще бъде унищожаема не по смисъла на чл. 31 от ЗЗД, а поради измама(1).

ЛИТЕРАТУРА:

(1) Любев Василев – нова редакция на Чудомир Големинов – Гражданско право обща част Варна 1993.

(2) Мария Павлова – Гражданско право обща част, Софи - Р 2002.

(3) Георги Стефанов – Гражданско право обща част, Софи - Р 1995.

За контакти:

Христо Руменов Митев „Юридически факултет“, „Ангел Кънчев“, тел: 083370852, e- mail: hristo.mitev.mitev@gmail.com

Персонална симулация

автор: Айгюл Ержанова Асанова

Със симулацията се извършват привидни правни последици, които всъщност не се желаят да настъпят в правния мир. Съществуват различни видове симулация:

-Абсолютна симулация – страните договарят по една сделка, но договореното между тях не съответства на желаният резултат и това несъответствие е съзнато. Например: Лицето Х е длъжник и е обезпокоен, че кредиторите ще си съберат вземанията, то привидно сключва договор за продажба с лицето Y като уговарят помежду си, че купувачът не става собственик, а продавачът няма срещу него вземания. Този вид действия е нищожен.

-Относителна симулация – при нея лицата желаят настъпването на правните последици, но не на тези които привидно са договорени, а сключеното прикрито между тях. Най – честият пример, който се дава в литературата за относителна симулация е прикриването на дарение с покупко – продажба. Едно лице иска да направи друго, но не желае роднини, приятели да разбират за дарението и между тях се сключва привиден договор за покупко – продажба.

Разновидност на относителната симулация е персоналната симулация, която няма изрична уредба. Уредени са привидните и прикритите сделки.

При персоналната симулация се съчетават привидни и прикрити сделки, като очакваният резултат да настъпи е между лицата сключили прикрита сделка. Привидната или симулативната сделка е тази, при сключването, на която страните се уговарят, че не желаят правните й последици. Сключват се обикновено, за да заблудят трети лица, кой е истинският титуляр на правото. Привидността може да бъде пълна или частична според това дали изцяло не се желае правното действие на сделката или то се желае, но само частично. Заблудата или „измамата“, както професор В. Таджер нарича действието на тези сделки, не се издига от закона в съществен техен признак, това е едно обикновено положение, което според чл. 26 ал. 2 от ЗЗД е обявено за нищожно. По този начин се гарантират правата, интересите и действията насочени против третите лица.

Привидните сделки имат широко приложно поле, но главно в областта на облигационните и вещните сделки. Нямаат приложение в семейното право - не може да се сключи един брак, да се даде симулативно попечителство. Дори и бракът да е сключен като такъв, а между страните да е уговорено друго, то винаги между тях ще възникват правните последици за един брак.

Едни автори като Проф. В. Таджер, проф. М. Павлова и Г. Стефанов защитават тезата, че не може да се води симулативен процес. Проф. Ив. Русчев е на обратното мнение. Смята че такъв процес е напълно възможен.

Привидната сделка би могла да е двустранна или едностранна адресна сделка и то, при условие че адресатът знае за привидния характер на сделката. Т. е. винаги е необходима вътрешната воля на поне две лица, за да не породи сключената сделка изявения правен ефект.

Твърди се, че симулацията е възможна въобще при едностранните сделки (без значение дали са адресни или безадресни), това твърдение е на проф. Ив. Русчев, а Г. Стефанов твърди че не може да има привидни едностранни сделки. Според проф. Русчев биха могли да бъдат симулирани и едностранни безадресни сделки, но само дотолкова, доколкото симулацията е доведена до знанието на приобретателя. Т. е. и тогава, когато едностранната сделка е без адресат може да има симулиране, но трябва отсрещната страна да знае това.

За сключването са необходими две волеизявления едното се обективира външно, което е за пред третите лица, а с другото волеизявление се заявява че не

се желае настъпването на действието на първото волеизявление. То е известно само на страните сключващи сделката и се съдържа в разменените между тях обратни документи или още обратни писма. Волеизявленията са две, защото не може с едно и също волеизявление да се каже, че се иска настъпването на правните последици и след това пък да се отрече. Тези две волеизявления според Г. Стефанов са свързани помежду си и образуват една привидна сделка. Но Д. Бъров е на противоположното мнение. Смята, че има един явен и един таен договор, с който се обезсилват правните последици на явния договор. Това становище е възприето и в решенията на нашия Върховен съд (Решение № 152/85г. по гр. д. №820/84г. на ВС I г. о. Съдебна практика на Върховния съд на НР България). Според проф. В. Таджер при симулацията волеизявлението е едно, но то се раздвоява. От юридическо гледище няма две волеизявления и две сделки.

Съществуват различни начини, за да се установи привидността на сделката, а за установяване могат да претендират някоя от страните или трети засегнати лица. Трябва да се докаже, че страните не са желали настъпването на правните последици на тази сделка и какви са действително желаните от страните правни последици. Привидността на сделката се доказва с един установителен иск. Доказването на симулацията е уредено в чл. 134 ал. 1 и 2 от ГПК. Най-често използваното доказателствено средство е обратното писмо (*contra letera*).

За да се сключи една привидна сделка страните трябва да имат голямо доверие помежду си, но за да са спокойни си разменят писмен документ. Необходим е за гарантиране на привидната сделка и за нейното доказване. Без тях свидетелските показания са недопустими освен ако има писмено доказателство удостоверяващо волеизявлението на насрещната страна пред държавен орган, което прави вероятно твърдението, че сделката е привидна.

По отношение на третите лица симулативните сделки имат действие. Не може едно трето лице, което е придобило от несобственик и то да стане собственик. Въпреки това чл. 17 ал. 2 ЗЗД казва, че третите лица, които добросъвестно са придобили права по една привидна сделка освен, ако са придобили права върху недвижими имоти, придобити след вписването на иска за установяване на симулацията. Т. е. това правило важи за движимите вещи, но и за недвижимите такива, ако са придобити преди вписването на иска.

Трети лица могат да са и кредиторите на купувача по симулативната сделка. Те считат тази вещ за негова собственост и следователно могат да се опитат да си съберат вземанията. В случая, ако се проведе докрай принципът на разкриване на симулацията, кредиторите на симулативния купувач не могат да се удовлетворят от тази вещ. Но ако кредиторите му са добросъвестни и са наложили заповест преди вписването на иска за установяване на симулативната сделка, техните права върху тази вещ ще се запазят и те ще могат да продадат вещта на публична продажба, за да удовлетворят вземанията си. Но това запазване на правата от заповестта ще следва само, ако кредиторите са добросъвестни и са учредили заповестта преди вписването на исковата молба.

Прикрита сделка – това е сделка сключена между страните с желание да породи целеното правно действие, но то да не стане достояние на третите лица. Правата и задълженията възникват така както се уговарят. Прикритите сделки са лесно осъществими, когато не се изисква форма. Но при формалните прикриването е трудно. Затова съществува съчетание между привидни и прикрити сделки, уредено в чл. 17 от ЗЗД или това е така наречената относителна симулация. При тази симулация има две сделки с различен и самостоятелен правен режим – привидна и прикрита.

Тук трябва да се направи и отграничението, ако при привидните сделки целта е да се скрие уговорката между страните, то при персоналната симулация основен мотив е прикриването на истинската страна по сделката.

Във връзка със следващото изложение ще обясня и какво е косвен представител и подставено лице.

При косвения представител или още скрит пълномощник това е лице, което извършва правни действия, възложени му с договор за поръчка в интерес и за сметка на доверителя. Лице, което действа от свое име, но за чужда сметка, като третото лице знае, че се преговаря за доверителя.

Чл. 292 от ЗЗД казва, че във вътрешното правоотношение между доверителя и довереника, правата, още от тяхното придобиване, се считат придобити за доверителя. Ако довереникът пък действа от свое име, правата, които придобива от сделки с трети лица, възникват за него. Но тези права, във вътрешното отношение между довереника и доверителя, както и по отношение на трети недобросъвестни лица, се считат за права на доверителя.

Подставено лице (сламен човек, дървена глава) се използва, когато един правен субект иска да сключи сделка, която да породи права и задължения за него, но има интерес другата страна по сделката или трети лица да не знаят, че той е участник в нея. В такъв случай субектът, който е реален участник по сделката, се споразумява с друг правен субект – подставено лице, за да използва неговото име. Трябва да се отбележи, че този тип съчетаване между привидна и прикрита сделка е приложим спрямо сделки, за които законът не предписва определена форма. При правна сделка за недвижим имот, например, страните се вписват в нотариален акт – не е възможно да фигурира името на подставено лице, а правото на собственост да се придобие от друг.

Действията на привидна ситуация с участието на подставено лице са следните: Лицето В иска да сключи сделка с лицето А, но държи да не се разбере, че той ще придобие права по нея, поради което използва подставено лице Б, чието име ще се използва в документацията по сделката. Реално обаче тя се сключва от В, който осигурява и средствата за сключването ѝ (например парите при покупко-продажба). От тук нататък са възможни две хипотези. В случай, че В иска да заблуди А, че не участва в сделката, то тя се сключва между Б и А (например Б купува движима вещ от А). Преди това обаче В се е уговорил с подставеното лице Б, че след сключването на сделката Б ще прехвърли на В правата по нея. По същество това е прикрита сделка, чиито последици реално се желаят.

Втората хипотеза е когато страните А и В са постигнали споразумение по сделката, но тяхната цел е да заблудят третите лица. В този случай при официалното сключване на сделката между Б (подставеното лице) и А, за да се легитимира като страна В бива упълномощен от Б да действа от негово име. Това упълномощаване обаче е привидно. За да се осигури доказателство за разкриване на привидността, В получава от Б обратно писмо, от което личи, че упълномощаването е симулативно. Налице са две привидни сделки – упълномощаването на В от Б и сделката между Б и А на основата на привидното упълномощаване. Прикрита е сделката между А и В, която поражда правни последици, ако не страда от пороците на чл. 26-33 ЗЗД.

Следователно подставеното лице не получава никакви права и задължения, а всички права и задължения възникват в имуществото на А и В. Така не е необходимо то да прехвърли „придобитите“ права на В или А които са пряко обвързани. Оказва се, че Б е привидна страна по сделките, а истинските страни могат да установят това. Между подставеното лице и насрещната страна по сделката не възниква правно отношение. Не възниква и представително правоотношение между подставеното лице и лицето, което се прикрива чрез неговото име, тъй като упълномощаването е било нищожно.

Преди разкриване на симулацията, спрямо трети недобросъвестни лица, правата придобити на името на Б, ще се считат за права на В. След разкриването на симулацията прикритата сделка произвежда желаното действие, ако отговаря на

всички изисквания за действителност. Ако не страда от пороците по чл. 26-33 ЗЗД, съобразно съдържанието ѝ се уреждат отношенията между двете страни (А и В).

Ако с прикритата сделка обаче се заобикаля закона, тя е нищожна. Например, когато се сключва прикрита сделка, но купувачът по сделката не отговаря на законните изисквания да бъде такъв, например, защото няма жителство, страните се съгласяват да си послужат с подставено лице. Прикритата сделка ще бъде нищожна и ако има забрана за придобиване на съответното право лицето, което се прикрива зад „сламения човек”, или ако то се разпорежда чрез нея с имуществени средства, придобити неправомерно. След установяване на нищожността спрямо прикритата между страните сделка се прилагат на общо основание последиците, които се предвиждат в чл. 34, ал. 4 ЗЗД.

Фигурата на подставеното лице се нарича още “двустранно подставяне”. То се различава от т. нар. “едностранно подставяне”. При него едно лице, което сключва сделка от свое име и със свои средства, без знанието на трето лице вписва неговото име в документа за придобиване на правото. В този случай за третото лице възникват правни последици, едва когато то изяви воля, че желае да придобие правото.

Често обаче едностранно подставяне има, когато се цели едно прикрито придобиване, т. е. да се симулира прикрито придобиване. Напр. при сделки с вещи права върху недвижими имоти от малолетни, може да стане само чрез законово представителство на техните родители. Тук няма уговорка между този, който придобива и онзи, който е вписан в придобивния документ, а се разчита този, за когото се придобива, да одобри сделката.

Правната фигура на подставеното лице се различава и от косвеното представителство. Общото при двете фигури е, че се използват главно за придобиване на права. Скритият пълномощник обаче извършва от свое име правни действия, възложени му с договор за поръчка или с комисионен договор за сметка на доверителя. Подставеното лице от своя страна представлява своеобразно „звено”, което опосредява правната сделка между две страни, но не придобива права и задължения по тази сделка, като само „услужва” с името си.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за задълженията и договорите (посл. измен. ДВ. бр. 50 от 30 май 2008г.)
2. Гражданско процесуален кодекс.
3. Таджер, В – Гражданско право на НРБ, Софи-Р, 2001.
4. Стефанов, Г – Гражданско право обща част, Софи-Р, 1995.
5. Павлова, проф. М – Гражданско право обща част, Софи-Р, 2002.
6. Таков, Кр – Персонална симулация.
7. Курс лекции по гражданско право – проф. Ив.Русчев.

Значение на мълчанието в гражданското право

автор: Елвира Димитрова

The subject of my report is "The importance that silence has the civil law". I chose this topic because I found it interesting the way in which the legislature has decided to arrange this matter. Silence is an interesting case in the frameworks of civil law, because many things could be hidden behind it. This is the reason why when a person has the rights to give his opinion for a started deal he has to show it. This way both sides will accomplish consent and understanding more easily. As for the other cases, the legislature has took them in account.

ВЪВЕДЕНИЕ

Още в Древността мълчанието е считано като знак за съгласие. Като пример за това е древното ораторско изкуство, където този, който е говорил повече, е изразявал своето несъгласие с опонента си, а който е мълчал, се е съгласявал. Във времето на робство, когато робът е мълчал, значи се е съгласявал с господаря си и тежките задачи, които е трябвало да върши. С мълчанието си той е позволявал да го мачкат и тъпчат, да гледат на него като на вещь, а не като на човек. А когато робът е спирал да мълчи, когато се е бунтувал, когато е отговарял срещу господаря си, то той е показвал своето несъгласие.

И до днес е така, когато народът не е доволен излиза на улицата и протестира, открито заявява своето несъгласие. А когато народът мълчи и не прави нищо, за да промени положението си, то значи дава свобода на тези, които го управляват, да правят с него, каквото поискат.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Преди да започнем с мълчанието да обясним нещата от момента на сключването на сделката. Първо сделката представлява юридически факт, който включва в себе си като съществен елемент едно или повече волеизявления, които трябва да са взаимно свързани. Сключването на сделката е начинът, по който трябва да се осъществи фактическия състав. Имаме два вида изразяване на волята – изрично и мълчаливо. Изричното волеизявление е пряко, казва се дали страната е съгласна или не. При него с обективни средства се изразява определена воля. Докато при мълчаливото волеизявление нямаме отговор, тук липсва изразена воля. Т. е. подразбира се дали имаме мълчаливо съгласие или мълчалив отказ, това е предвидено от закона. От друга трябва да направим една съществена разлика между мълчанието и конклюдентните действия в гражданското право. Конклюдентните действия са подразбиращи се косвени действия, те са израз на воля, за която се съди по косвени признаци. Докато при мълчанието, което е еквивалентно на съгласие нямаме изразена воля, а това приравняване става посредством обратимата презумпция *iuris et de iure*. Пример за конклюдентно действие е, когато си купуваме хляб, без да казваме нито една дума ние можем да покажем на продавача коя стока искаме и да му подадем парите за нея. И той ще ни разбере и ще имаме сключена сделка за закупуване на този хляб. В този пример мълчаливото съгласие може да се прояви, ако сме видели, че хлябът е с повредена опаковка и е отворен и дори и след това сме го взели, то не можем да се откажем от него и да го върнем след два дни, можем да го върнем само в момента на покупката.

Но в частното право и в частност в гражданското право мълчанието е знак за несъгласие. Т. е. е признак за не изразена воля. Щом не си възразил, то може да е имало причина, поради която да не си го направил. При мълчанието човек не може да знае каква е волята на мълчания, дали е съгласен или не. Затова, за да не се окаже, че човек мълчаливо се е съгласил, с нещо, което е неизгодно за него и е в негова вреда, то мълчанието се счита за отрицателен отговор. Разбира се в гражданс-

кото право има и изключения, където мълчанието се приема за съгласие, но това е само в изрично упоменати от закона случаи. В следващите редове ще обърнем внимание точно на тези изключения.

В Търговския закон чл. 292 е посветен на мълчанието, което е равнозначно на приемане. В ал. 1 на този член са уредени отношенията между предложител и търговец. Ако тези отношения са трайни, то ако търговецът не отхвърли предложението, значи мълчаливо се е съгласил с него. Например, ако предложителят изпрати на търговеца от своята стока (например килими), ако търговецът не ги върне, то значи се е съгласил да ги купи и да разполага с тях.

В ал. 2 на същия член се, казва, че ако търговецът отхвърли предложението на предложителя, трябва да запази изпратената му стока, освен ако разносните не са му били заплатени или съхранени на стоката би му причинило големи неудобства. В нашия случай, ако търговецът иска да се откаже и да не купува килимите, то трябва да ги съхрани, но ако няма подходящо помещение и няма възможност да намери такова, то закона го освобождава от това задължение да ги съхранява, докато продавача не си ги вземе обратно.

В чл. 298, ал. 1, т. 2 от Търговския закон се казва, че ако търговецът е знаел общите условия при сключването на дадена сделка с друг търговец и е приел тези условия, то те стават задължителни и за двете страни. Ако не ги е оспорил незабавно, то значи се е съгласил с тях, т. е. тук имаме мълчаливо съгласие. Например, ако имаме следната сделка: при покупка от склад на едро за обувки. Купувачът, който оглежда стоката забележи дефекти в обувките, но не възрази в монета на сключването на сделката, то следва, че се е съгласил да ги купи, дори и дефектни. Ако в договора изрично е упоменато, че вече закупена стока, не може да се върне и замени, то търговецът-купувач, не може да направи нищо след като мълчаливо се е съгласил, при положение, че е видял дефектите на купената стока.

Според чл. 16 от Закона за задълженията и договорите, ако имаме договор с продължително изпълнение, а общите условия се заменят или променят с други то, ако никоя от двете страни не възрази значи, че тя мълчаливо се съгласява с новите или променените условия. Например при удължаване на договор за наем, ако се промени част от условията и наемът се увеличи с 10%, а наемателят не възрази на това, то е длъжен да спазва това увеличение до ново подновяване на договора.

В чл. 204, ал. 3 от Закона за задълженията и договорите, когато имаме продажба на вещь и купувачът не се произнесе в уговорения срок или ако няма такъв – след като е бил поканен от продавача, то веща се счита за одобрена. Тук отново имаме изключение от принципа за мълчаливия отказ в гражданското право.

Ако след изтичане на срока за наем на дадена вещь, нейният ползвател продължи да я ползва със знанието и без противопоставяне от страна на наемодателя, то се приема, че договорът за наем е бил продължен за неопределен срок. В случая, ако наемодателят не възрази за удълженото ползване следователно мълчаливо се е съгласил договорът за наем да се продължи за неопределен срок.

Да разгледаме и още един случай, в който мълчанието се приема за съгласие. Това е при управлението на недвижими имоти, когато трябва да се издаде разрешение или да се сключи сделка. В тези случаи се прилага принципът на мълчаливото съгласие. Това се прие от Народното събрание в началото на тази година и предстои след определен период да стане в сила. Основната цел е да се облекчи бюрокрацията върху бизнеса. Има и предвидени изключения в тази област, принципът на мълчаливото съгласие няма да важи за предвидените в закона дейности, които са подложени на лицензионен режим, като например банковото и застрахователно дело, пенсионното осигуряване и други.

В Административно-процесуалния кодекс имаме член посветен на мълчаливия отказ и мълчаливото съгласие. Според чл. 58, ал. 1 от АПК непроизнасянето в срок се счита за мълчалив отказ да се издаде даден акт. Например, ако Комисията

за земеделските земи не се произнесе в срок с решение дали да се смени предназначението на дадена земеделска земя или не, то това се счита като мълчалив отказ от нейна страна. Този отказ разбира се може да се оспорва пред съда и ако съдът го отмени, то за отменен се счита и мълчаливият и изричният отказ (чл. 58, ал. 3 от АПК).

Според ал. 4 на същия член има определени от закона случаи, когато непроизнасянето в срок се счита за мълчаливо съгласие, тези случаи са определени в специални закони.

Мълчаливият отказ и мълчаливото съгласие могат да се оспорят в едномесечен срок от изтичането на срока за произнасяне на съответния административен орган (чл. 84, ал. 2 от АПК).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значението на мълчанието за гражданското право е голямо и все още има неща в тази материя, които трябва да се уредят. Мълчанието е често срещано при различни видове сделки. Но когато законът определя, че мълчанието е знак за несъгласие, то така се защитават правата и на другата страна. Защото така много често може да е окажем в неизгодна ситуация, където чрез мълчанието си да сме си навредили. От друга страна човек трябва да внимава, когато сключва сделки и когато има право на мнение да го изказва. Така и за двете страни ще е по-лесно да постигнат съгласие, а и недоволните ще са по-малко. От друга страна знаем, че в нашето законодателство има неща относно устройството и администрацията, които пречат на бързото и ефективно функциониране на държавата. Например често, когато дадена институция, не получи отговор за изпълнението на някаква дейност или не получи отговор за разрешение, то се счита, че е получила мълчалив отказ. Така процедурата започва наново с нови искания и ново губене на време, а същевременно системата се затруднява. Затова законодателят трябва добре да прецени, кога е нужно и кога не да се прави изключение от принципа на мълчаливият отказ.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Джеров, А. – „Гражданско право – обща част”, С., 2012.
- [2] Павлова, М. – „Гражданско право – обща част”, С., 2002.
- [3] Тасев, С. , М. Марков, – „Гражданско право – обща част”, С., 2008.

За контакти:

Елвира Димитрова,
Юридически факултет,
Русенски университет “Ангел Кънчев”,
тел. : 0895765067,
e-mail: bakardi91@abv.bg

Взаимодействие между правото на Европейския съюз и вътрешното право на България

автор: Елвира Димитрова

My report is on "Interaction between the European Union law and national law of Bulgaria." I chose this topic because I think our relationships with the European Union are very important for the development of our country. In time of crisis for our economy, all the subsidies/ facilitation and help that we can get from The European Union are welcome. Bulgaria shouldn't simply wait to receive them as granted no they have to be earned. Moreover The European Union is as a "defense mechanism" for its members against the outside world, but it also acts as an arbitrator, who monitors and makes sure the relationships between the countries are reserved in good relationship. The European Union looks like a big family.

ВЪВЕДЕНИЕ

Първо трябва да изясним разликата между право на Европейския съюз и Европейско право. Тук по-широкото понятие е Европейско право, което в тесен смисъл означава правото на Европейския съюз, това е интеграционното право разпростиращо се само на територията на държавите-членки на съюза. Докато в широк смисъл под Европейско право трябва да се разбират нормите и правилата, които регулират отношенията в Европа като цяло, т. е. тук се включва дейността на международните организации и външно политическите отношения.

Европейският съюз е организация, която от създаването си насам има за цел да „приюти“ под опеката си държавите в Европа. Идеята вътрешните граници да отпаднат, и така взаимодействието между отделните страни да стане по-лесно, набират все по-голяма популярност. От друга страна всяка отделна държава иска да запази своята идентичност. Нейните култура, бит и традиции да останат, а не да бъдат размити след като границите са общи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

На този етап е много важно доброто взаимодействие между Европейския съюз – като един обединител и място, където отделните проблеми на страните могат да се решат с общи усилия и отделните страни – които са като „парчета“, които заедно образуват едно цяло.

България е член на Европейския съюз от 1 януари 2007г. Това става факт под мото на съюза: „In Varietate Concordia.“ – „Обединени в различието.“ С това ясно се вижда, че Европейският съюз има за цел чрез различието на своите членове, да направи едно цяло. В различните неща човек може да открие разнообразието, което може да е причина за нови идеи, всеки един по-различен поглед над нещата, може да даде различно решение на даден проблем. А понякога в различното може да бъде това, което ни прави еднакви, това, с което се доближаваме, да не бъдат приликите, а разликите.

Присъединяването на България към Европейския съюз беше постигнато с редица уговорки и обещания от страна на България за подобрене на общата обстановка в страната. А обещанията на Европейския съюз бяха свързани с помощта, субсидиите и изобщо средствата, които той може да предостави, ако страната ни е в нужда.

Вътрешното законодателство на България е плод на усилията на българския законодател да ни доближи до законодателството на по-развитите европейски страни. Нашето право е част от системата на Континенталното право, където основен източник е нормативният акт. Правото в България се основава на буквата на закона. Съдебната система правораздава според това, което е написал законодателят.

Правото на Европейския съюз е част от една самостоятелна правна система правна система, в основата, на която стоят учредителните актове. Тя е съвкупност

от правни норми, намиращи се в йерархична зависимост, с определени източници и органи, които ги създават. Актовете, които се разработват и приемат от държавите членки на Европейския съюз в качеството им на субекти на международното право са: учредителни договори, допълнителни договори и договори, сключени от представители на държавите членки; такива например са: Договорът за създаване на ЕС, Лисабонският договор; Договор за функциониране на Европейския съюз. Правните актове, които издават институциите на Европейския съюз са: регламенти, директиви и препоръки. Регламентите имат за цел да въведат еднообразно право в цялата европейска общност. Директивите имат задължителни действия спрямо резултата. А препоръките съдържат конкретни указания и са подобни на инструкциите.

В българското право йерархията на нормативните актове има следната структура. Като основен и върховен закон на първо място стои Конституцията на Република България. На второ място са законите, кодексите, международните договори и актовете на Европейския съюз. На следващо място са подзаконовите актове, а след тях – наредбите на общинските съвети. Тази йерархия изразява силата на съответния нормативен акт. Следователно след като актовете на Европейския съюз стоят непосредствено след Конституцията, то те имат важно значение за страната ни и са основна част от законодателството ни.

Често обаче настъпват противоречия между вътрешното право и това на Европейския съюз. При това положение примат имат актовете на Европейския съюз. А българското законодателство е длъжно да предприеме съответните промени да отстрани противоречията. За да не поражда подобни колизии хаос в законодателната ни система. Актовете на Европейския съюз се ратифицират от Народното събрание, където се следи за противоречия и несъответствия с родното право. След ратифицирането съответният акт на Европейския съюз става част от вътрешното законодателство.

Интересно е да се проследи следното – актовете на Европейския съюз стават част от законодателството на всяка страна-членка. Но този процес е само еднопосочен от Европейския съюз към държавите-членки. Докато вътрешното право на отделните страни никога не става част от това на Европейския съюз. Тоест тази своеобразна организация има силата, чрез правото да влияе на членовете си. Попаднало в правилните ръце, това може да даде нов тласък на развитие на европейските страни. Чрез този „лост“ противоречията между страните лесно могат да се преодолеят. И обратното, неподходящото боравене, може да доведе до конфликти между отделните страни-членки.

Европейският съюз е като обединителен център, от една страна той е като „щит“ за своите членове, когато трябва да се решават проблеми със страни извън съюза. А от друга страна той е „арбитър“ между отделните държави-членки и може да окаже положително влияние при решаването на възникнали по между им спорове.

България все още има какво „да изглади“, за да може да спазва препоръките на Европейския съюз. С времето и съвместните усилия между цялото (Европейския съюз) и съставното (България) ще могат да се постигнат резултати, които да са благоприятни за страната ни, защото така ще се подобрят условията за живот в нея. А от друга страна това ще е добре и за съюза, защото, ако неговите членове са слаби икономически и имат проблеми, то и той ще е в неизгодна позиция. Колкото по-силни и единни са страните-членки на Европейския съюз, толкова по-силен и стабилен ще е и самият той.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

И накрая като пример за нуждата от взаимодействието и между Европейския съюз и България, което всъщност е израз на взаимодействието между България и останалите страни-членки, можем да приложим една българска народна мъдрост,

която казва, че „Две глави мислят по-добре от една.” И не случайно, обединението под мотото на различни дейности е много по продуктивно, отколкото единичните усилия. Затова може би трябва в бъдеще да се въведе единна правна система в страните от Европейския съюз. Може би уеднаквяването няма да носи негативи, защото проблемите на страните са сходни, защо и законодателната система да не бъде единна. Та нали правото има своята тежест и тук и на другия край на света, и е в основата на държавното управление. Следователно защо и законът да не е един и същ за всички.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Борисов, О. - "Право на европейския съюз", 2010г. , С
[2] Драганов, Ж. - "Право на европейския съюз", 2012г. , С
[3] Милкова, Д. - "Обща теория на правото", 2009г. , С

За контакти:

Елвира Димитрова,
Юридически факултет,
Русенски университет "Ангел Кънчев",
тел. : 0895765067,
e-mail: bakardi91@abv.bg

Някои въпроси на договора за дарение

Виктория Младенова

With this development should be clarified some basic questions of the contract of donation, whose practical application is very broad. The donation of property is the most common and preferred contract for transfer of property between relatives, children and spouses. The advantage is that it provides costs and fees are significantly lower than for sale or inheritance tax when the life of the property was not transferred. The contract provides for the grant certain rights to the parties, but also poses specific risks of damage to reserved areas (rights) to interested parties.

Key words: donation, contract of donation, real estate, rights and risks, costs and fees.

ВЪВЕДЕНИЕ

Въпросите, свързани с договора за дарение датират още от римското право, според което то - дарението е било юридически акт, по силата на който едно лице се обеднява с някаква част от своето имущество в полза на друго лице, на което искало да окаже щедрост [1].

При дарението - на обедняването на едната страна (дарителя) съответствало обогатяването на другата страна (дарения). Извършеното от дарителя дарение трябвало да бъде изрично или мълчаливо прието от дарения. Обедняването на дарителя и обогатяването на дарения, трябвало да имат своето оправдание в дарствените намерения на дарителя, като било без значение по какъв мотив дарителят оказвал своята щедрост. В този смисъл, дарението не било правна сделка, имаща своя собствена юридическа форма и ясно обособени правни последици, специфични само за този институт. Като акт на щедрост, дарението можело да се извърши по различни начини:

- като акт за прехвърляне на собственост (манципация, традиция)
- чрез договор за поемане на задължения (стипулация)
- чрез опрощаване на дълг и други [1].

Елементът, обединяващ тези различни актове бил безвъзмездният характер на дарения акт.

Едва в следкласическото право дарението се превръща в правна сделка, чрез която при спазването на определена форма, се извършва безвъзмездно прехвърляне на собственост от дарителя върху дарения.

Днес договорът за дарение намира широко приложение в практиката, което налага да бъдат разгледани някои основни въпроси, свързани с него. В тази връзка най-напред следва да се направи една кратка характеристика на дарението.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Дарението е договор, при който дарителят отстъпва веднага и безвъзмездно недвижим имот на дарения, който го приема. Договорът се сключва между живи лица и действието му настъпва веднага, за разлика от завещанието, което поражда своето действие едва след откриването му.

Дарението на недвижим имот е формална сделка, тъй като законът въвежда изискване, той да бъде сключен под формата на нотариален акт. Страните по нотариалния акт за дарение на недвижим имот са дарител и дарен, т. е. това са лицата, от чието име се иска извършване на нотариалното действие. Необходимо е дарителят да бъде собственник на дарявания недвижим имот и да е дееспособен. Задължението на дарителя е да предаде вещта, като за разлика от договорите за покупко-продажба при дарението, дарителят не носи отговорност за евикция (съдебно отстраняване) или за каквито и да било недостатъци на дарения имот.

Дарен може да бъде всяко физическо или юридическо лице, но трябва да има субект, който да бъде дарен. В този смисъл заченатото, но неродено дете не може да бъде дарено, може обаче да наследява.

Дарението има особено основание. По-специално това е каузата на дарителя, изразяваща се в желанието или намерението да се отстъпи безвъзмездно другиму имущество. Особеното при дарението е, че: „когато единственият мотив, поради който е направено дарението, противоречи на закона или на добрите нрави, дарението е нищожно” – чл. 226 (3) ЗЗД. Мотивът на едно лице, което прави дарението може да бъде различен (повод, сватба, други отношения).

От друга страна съществува и възможността да се направи дарение, което да е обвързано с определено условие или тежест, тук говорим за така нареченото *conditionalis*. Под „условие” следва да разбираме бъдещо, несигурно събитие, в зависимост от което се определя действието на договора за дарение. Условието, включено в договора става неразделна част от него. Изискванията тук са:

- условието да е вписано в нотариалния акт и да е ясно дефинирано там
- поставеното условие да е възможно, реално изпълнимо от лицето, което ще се надари (в противен случай влече нищожност).

Дарение, обвързано с тежест ще имаме например, когато върху недвижимия имот има ипотека и дареният се съгласи да я изплати. Така при вече сключен договор, дарителят няма право да добавя нови условия, нито да променя вече поставените такива. В нотариалния акт задължително се включва и клауза, че условието е известно на дарения и той приема дарението при това условие (тежест). Ако едната страна по договора извърши неправомерно действие, законът дава закрила на изправната страна.

За да бъде валиден, всеки договор за дарение на недвижим имот, независимо дали е без или с условие (тежест), трябва да отговаря на две условия: имотът да съществува реално и дарителят да е собственик.

Друг въпрос, който е от изключителна важност при разглеждането на договора за дарение е този, свързан с неговата отмяна, изрично уредена в чл. 227 ЗЗД. Тъй като дарението е безвъзмезден договор, то може да бъде отменено само в конкретно и изчерпателно посочените в закона случаи. Така, по силата на чл. 227 ЗЗД „дарението може да бъде отменено, когато дареният:

1. умишлено убие или се опита да убие дарителя, негов съпруг или негово дете, или е съучастник в такова престъпление, освен ако деянието е извършено при обстоятелства, изключващи наказуемостта;

2. набеди дарителя в престъпление, наказуемо с лишаване от свобода не по-малко от три години, освен ако набеждаването се преследва по тъжба на пострадалия и такава не е подадена;

3. отказва да даде на дарителя издръжка, от която той се нуждае” [3].

Практиката показва, че най-често срещана от трите хипотези по-горе, е последната. При нея следва да се има предвид, че при предявяване на такъв иск, съдът трябва да преценява възможностите на надарения да осигурява издръжка и то да ги преценява в рамките на подареното имущество. Това означава, че дарителят не може да иска по-голяма по стойност издръжка, от тази на онова, с което го е надарил. Проф. Попов счита, че от наличието на това основание за отмяна на дарението следва, че „надареният винаги има едно насрещно задължение за осигуряване на издръжка” [7]. Проф. Калайджиев отбелязва, че „задължението за осигуряване на издръжка не е функция на самия договор за дарение, то възниква като последица от допълнително настъпил юридически факт, а именно нукдата от издръжка. Така, то не е последица на самия договор, а на новонастъпил юридически факт” [4]. Искът може да се предяви в едногодишен срок, от както на дарителя са станали известни основанията за отмяна на дарението. До изтичането на този срок искът може да бъде предявен и от наследниците на дарителя, ако той обаче е починал преди това.

Съществува обаче и още едно основание за отмяна на дарението, а именно предвиденото в чл. 55 СК, според което: „Даренията, направени във връзка или по време на брака на съпруг, могат да бъдат отменени след развода в случаите, посочени в граждан-

ските закони или ако отмяната е предвидена в договора за дарение или в брачния договор” [8]. Като тук под „гражданските закони” логично би било да се разбира ЗЗД.

Трябва да се отбележи, че отмяната на дарението не засяга правата, придобити от трети лица върху дарените имоти преди отбелязването на исковата молба, но дареният дължи на дарителя обезщетение за онова, с което се е обогатил.

На следващо място следва да бъдат изяснени и въпросите, налагащи мнението, че договорът за дарение на имот е най-често срещаният и предпочитан договор за прехвърляне на собствеността между близки роднини, деца и съпрузи. В тази връзка ще изясним защо този договор е предпочитан от хората; какви са неговите предимства и в какво се изразяват те; крие ли дарението специфични рискове и по какъв начин страните могат да защитят своите права.

Дарението на недвижим имот е често срещан и дори предпочитан договор за прехвърляне на собствеността. Приложението му в практиката е широко, тъй като чрез него разходите и таксите са значително по-ниски, отколкото например при продажбата на имота. Материалният интерес се определя от стойността на данъчната оценка, а таксите, които следва да бъдат разгледани, са процентно изчислени от нея. Облекчения се предвиждат в случаите на дарение между лица- роднини по права линия.

Споменатите по-горе специфични рискове идват от възприетия принцип в българското наследствено право, според което, когато едно лице има близки роднини, то не може със завещателни разпореджения или чрез дарение да накърнява онова, което съставлява тяхна запазена част от наследството. Например, когато родителите дарят свой имот само на едно от децата си, след смъртта им другите наследници могат по съдебен ред да намалят дарението до размера на тяхната запазена част от закона част. Член 30 Закона за наследството (ЗН) предвижда възможност за наследник с право на запазена част от наследството (низходящи, родители и преживял съпруг), който не може да получи пълния размер на тази част поради завещания или дарения, да иска намалението им до размера, необходим за допълване на неговата запазена част, след като прихване направените в негова полза завести и дарения, с изключение на обичайните дарове [6]. По този начин, изброените в чл. 30 (1) Закона за наследството лица, могат да оспорят дарението до накърнената им запазена част, като това оспорване те могат да извършат само по съдебен път. В този смисъл, дори да има лица, които могат да искат такова възстановяване на запазената част, остава да се определи съществува ли реална опасност това да стане. Давността за предявяване на такъв иск е пет години и започва да тече от датата на смъртта на дарителя, когато е и открито наследството. Именно поради наличието на тази законова разпоредба, която цели да защити интересите на най-близките роднини на лицето, дарението е атакуема и отменима сделка.

Извършените дарения заемат специално място в данъчното облагане, тъй като те не представляват увеличение на имуществените възможности на данъчно задължените лица. В този смисъл даренията не са традиционен обект на данъчно облагане. Това е казано изрично в чл. 13 (2) от Закона за данъците върху доходите на физическите лица, съгласно който „не се смята за доход полученото имущество по дарение” [2].

Спрямо лицето, което извършва дарението, данъчните закони имат двойствено отношение. От една страна, чрез даренията се намаляват облагаемите доходи и печалби и затова законодателят не признава за разход даренията, извършени от данъчно задължените лица. От друга страна, даренията, извършени в полза на определени субекти или за определени цели, се насърчават. При изповядване на сделката за дарение на имущество се заплащат три вида такси:

1. Местен данък - Преди прехвърляне на недвижимия имот дарителят, дареният или и двамата (зависи какво е уговорено между тях – чл. 45 ЗМДТ), подават данъчна декларация по чл. 49 ЗМДТ за облагане с местен данък при придобиване на недвижим имот в данъчното подразделение по местонахождението на дарявания имот [5]. Данъкът се определя въз основа на оценката на имуществото в левове към момента на дарението. Недвижимите имоти се оценяват по уговорената цена или по определена от

държавен или общински орган цена, а в случай че тя е по-ниска от данъчната им оценка - по последната (чл. 46 (2) т. 1 ЗМДТ). Така с оглед на „финансовата тежест“ дарението е „по-евтиния“ от продажбата вариант, тъй като според ЗМДТ данък не се дължи при дарение между роднини по права линия и между съпрузи. При наследяване по завещание между роднини по права линия, данък не се дължи - аргумент от **[вж чл. 32(2) ЗМДТ¹]**²². Това означава, че законодателят отделя тези лица от останалите и защитава техните интереси. Данъкът се начислява върху оценката на прехвърляното имущество в размер на: от 0, 4 до 0, 8 на сто- при дарение между братя и сестри и техните деца и от 3, 3 до 6, 6 на сто- при дарение между лица извън горепосочените- чл. 47 (1) ЗМДТ [5]. Данъкът се заплаща от приобретателя на имуществото (надарения), а в случай, когато е уговорено, че данъкът се дължи от двете страни, те отговарят солидарно.

2. Нотариални такси - Таксите се определят като се взима за база по-високата оценка и базисната пазарна оценка на недвижимия имот. Пазарната цена се определя според цената, която би могла да се получи при обичайните пазарни отношения, като се вземат предвид естеството на предмета и всички фактори, влияещи върху цената при продажба, съответно при отдаване под наем. Размерът на таксата при дарение на недвижим имот се определя въз основа на таблицата по т. 8 от Тарифа за нотариалните такси към Закона за нотариусите и нотариалната дейност (ЗННД).

3. Такса за районен съд за вписване и преписи на сделката по Закона за държавните такси – Отново определянето на таксата е върху по-високата оценка между данъчната и базисната пазарна оценка на недвижимия имот и е в размер на 0, 1 на сто, но не по-малко от 5 лв., като се събира от Агенцията по вписванията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С направената разработка изяснихме същността на дарението, неговото приложение в практиката, ползите и рисковете, които то носи, а също и облекченията, които законодателят е предвидил за лицата- роднини по права линия.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Венедиков, Петко, „ Записки по римско частно право”.
- [2] Закон за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ).
- [3] Закон за задълженията и договорите (ЗЗД).
- [4] Калайджиев, Ангел, „ Облигационно право- обща част”, изд. „ Сиби”, София 2010г.
- [5] Закон за местните данъци и такси (ЗМДТ).
- [6] Закон за наследството (ЗН).
- [7] Попов, Петко, „ Облигационно право - специална част/ кратка редакция”, изд. „ Юриспрес”, София 2002г.
- [7] Лекционен курс по Облигационно право гл. ас. Красимир Димитров.
- [8] Семейен кодекс (СК).

За контакти:

Виктория Драгомирова Младенова, студентка, Юридически факултет, Русенски университет „ Ангел Кънчев”, тел: 0894 36 77 52, e-mail: dragomirova90@abv. bg

²² За наследник или заветник, който не е съпруг, низходящ, родител, брат или сестра, 6-месечният срок от подаване на декларацията тече от узнаването, че наследството е открито.

Правни способи за запазване на имущество на длъжника - упражняване правата на длъжника от кредитора

автор: Дилиана Пеева

Legal means of preserving the property of the debtor – managing the debtor's rights by the creditor: The Legal means of preserving the property of the debtor have a large range of variety and they concede a big amount of possibilities for defending the creditor's rights. The main mean of preserving is managing the debtor's rights by the creditor. This legal mean by its legal nature is preserving and protective legal proceeding.

Key words: Legal Means, Debtor, Creditor, Rights, Proceeding, Managing, Defending

ВЪВЕДЕНИЕ

Право на кредитора е да иска осъществяването на определен резултат чрез съдействието на длъжника и на неговата воля да изпълни точно задължението си. При пасивно поведение от страна на длъжника, кредиторът разполага с възможности и средства за принудително изпълнение или поправка на вредите от неизпълнение, като правните способи, които го защитават са обезпечения със защитна и стимулираща кредитна функция, обхващащи материалното и процесуалното право.

ИЗЛОЖЕНИЕ

При бездействие от страна на длъжника и неупражняване на правата си, е възможно намаляване на имуществото му, което поставя в опасност удовлетворяването на кредиторите му. Облигационното право защитава интересите на последните, създавайки правни способи за запазване целостта на длъжниковото имущество и последващото удовлетворение на вземанията от него. Една от възможностите, с които разполага кредиторът е да осуети намаляването на патримониума на длъжника чрез т. нар. косвен иск, упражнявайки от свое име правата на длъжника. Чл. 134 от Закона за задълженията и договорите постановява, че кредиторът има възможност да упражни всички имуществени права на длъжника, с изключение на онези, които, за да бъдат упражнени, трябва да бъдат подложени на лична преценка от длъжника. Възможността кредиторът да упражнява правата на длъжника при бездействие от страна на последния, възниква в средновековна Франция под влияние на римската екзекуция, при която имуществото на осъдения длъжник е било продавано от магистрат или куратор в интерес на кредиторите му. Този правен институт е бил приложен в отменения Закон за задълженията и договорите, съществува и в действащия такъв. Производството има две основни функции- предохранителна и подготвителна, като основната цел е запазване целостта на длъжниковото имущество и удовлетворяване на вземанията на кредитора от него. При упражняване на правата на длъжника в изпълнителния процес, кредиторът има самостоятелно право на принудително изпълнение. Той упражнява тези свои права от собствено име, като процесуален субститутент и е титуляр на непритезателно материално право. Същевременно длъжникът не е лишен от процесуалните и материалните си права, защото кредиторът действа в рамките на интереса на задълженото лице, както и за негова сметка, настъпвайки по право в патримониума му, като отговаря за последиците от тези действия и упражняването на правата му. Кредиторът не може да въздейства при невъзникнало право било, защото фактическият му състав не е завършен или е нищожен, било защото сделката е унищожена или правото прекратено. Също така не може да упражнява права титуляри, на които са трети лица, имайки възможността обаче при прехвърляне от страна на длъжника към трето лице на права или отказвайки се от които, да бъдат отменени тези негови действия по реда на чл. 135 от Закона за задълженията и договорите при условие, че намалят длъжниковото имущество. Кредиторът може да упражнява материалните права на своя длъжник, удовлет-

ворявайки се от вземания, произтичащи от правни сделки, деликт или неоснователно обогатяване, от вещни права при ревандикационен или негаторен иск, при преобразуващи права, имайки възможност да упражнява и несамостоятелни имуществени права като залог, ипотека, вземания за неустойка и лихва. Няма право да упражнява обаче неимуществените права на своя длъжник, тъй като няма правен интерес от тях, поради невъзможност от удовлетворение на вземането си поради естеството на тези права, като право на име, семейни права, неимуществени авторски права. Освен неимуществените права кредиторът няма право да упражнява имуществените права на своя длъжник, които са от чисто личен характер, както и несеквестрируемите му права, които не служат за общо обезпечение на кредитора и предоставят вид правна сигурност за длъжника срещу евентуални произволни действия на кредитора. Тези права са непрехвърлими и несеквестрируеми и упражняването им е свързано с моралните съображения и субективната преценка на длъжника. Кредиторът също така не може да извършва действия за увеличаване на длъжниковото имущество като водене на процеси и предявяване на иски за обезщетения, както и отдаване на имоти под наем, защото това са права, които принадлежат единствено и само на длъжника и упражняването на които зависи изцяло от личните му качества и морални съображения. За да може да упражнява правата на своя длъжник кредиторът е задължен да отговори на две условия: действително да е кредитор и да има правен интерес да упражнява длъжниковите права. Доказването на съществуване на вземане от длъжника става в момента на задължаването спрямо кредитора. Кредиторът може да упражнява правата на длъжника дори да е във висящо състояние, като отлагателно условие или начален срок. Не е необходимо условие правото на кредитора да е изискуемо, длъжникът да е изпаднал в забава или правото на кредитора да не е ликвидно. Всеки кредитор има възможност да встъпи в правата на своя длъжник независимо дали е хирографарен или обезпечен, независимо от естеството на вземането му, дори на обявен в несъстоятелност длъжник. Кредиторът трябва да има интерес от упражняването на правата на своя длъжник. Такъв интерес възниква при бездействие от страна на длъжника и намаляващото или останалото имущество не може да удовлетвори вземането на кредитора. Не е възможно встъпване в правата на длъжника от кредитора ако длъжникът разполага с достатъчно имущество за удовлетворяване на вземането на кредитора, дори и ако извършва разпоредителни сделки за намаляване на част от имуществото си. Достатъчно е това, което е останало в неговия патримониум да му предостави възможността на престоира на кредитора. В хода на съдебния процес кредиторът доказва своето качество като такъв, а длъжникът представя доказателства относно липсата на интерес. Целта на доказване на фактичката обосновка и от двете страни е улесняване на съдопроизводството и предприемане на адекватни мерки с оглед конкретната ситуация. Кредиторът има право на иск в качеството си на процесуален субституент, като ответник по делото е трето лице, имащо качество на длъжник на длъжника. В хода на съдебното производство като страна по делото може да се конституира и главният длъжник, който се присъединява към своя кредитор като съищец. По този начин той не губи своето право и може да се разпорежда с него, понеже кредиторът също е главна страна в процеса, но не може да се разпорежда с материалното право на своя длъжник. Той има възможност да се оттегля или да се отказва от иска. Третото лице, което се явява ответник в производството, има право на всички възразения срещу кредитора, с които разполага и срещу носителя на спорното право, макар кредиторът да няма материалноправни отношения с ответната страна. Чрез обезпечителна заповед кредиторът може да бъде овластен от съда да упражнява правата на своя длъжник извън исков процес, като по този начин има възможност да събере вземането си, след като се снабди с изпълнителен лист в полза на длъжника. Независимо по кой от двата начина кредиторът ще встъпи в правата на своя длъжник, то последиците ще са аналогични с последиците, които биха настъпили ако длъжникът сам

беше упражнил тези свои права. Кредиторът има възможност чрез други правни средства без да предяви косвен иск, които предоставят по-голяма възможност за защита правата на кредитора. Това са исковете по чл. 450 и по чл. 483 от Гражданско-процесуалния кодекс на Република България. При предявяването на тези иски той има възможност да упражнява правата на своя длъжник, като е не необходимо отново да легитимира качеството си на кредитор. Чрез налагането на заповест за задължително имущество на длъжника едностранно доказва правото си на вземане по силата на чл. 483 от Гражданско-процесуалния кодекс. Съдебният изпълнител описва посочения от вискателя имот, собственост на длъжника към деня на налагане на възбраната. При възползването от възможностите, които предоставя правната регламентация на чл. 450 от Гражданско-процесуалния кодекс, кредиторът може да запорира вземанията на своя длъжник, при условие, че се е снабдил с изпълнителен лист срещу него. В тази хипотеза кредиторът трябва да направи избор или да му се предаде за събиране вземането или да му се предаде вместо изпълнение. Запорът върху движима вещь се налага след описването на вещи от съдебния изпълнител. Когато запорът бъде наложен, длъжникът се лишава от правото да се разпорежда с вземането или с вещи, като носи наказателна отговорност при изменение, повреждане или унищожаване на вещи. При предявяване на иск кредиторът-ищец се обвързва със силата на присъдено нещо, като ползата, която има от воденето на съдебния процес е гарантиране на запазването на длъжниковото имущество и възможност от последващо удовлетворение от страна на кредитора. За да получи длъжната престация е необходимо по общ искков ред и по съдебноизпълнителен ред да защити своето право на вземане. Всички кредитори на длъжника имат възможност да се възползват от правилото на чл. 134 от Закона за задълженията и договорите, макар по мое мнение процедурата по запазване на длъжниковото имущество да не гарантира удовлетворяване на кредиторския интерес, поради факта, че при наличие на няколко кредитори, кредиторът-ищец няма да има възможност макар и при извъшване на действията от негова страна да обезпечи вземането си. При встъпване в правата на длъжника от хирографарен кредитор не се променя реда на неговото удовлетворяване, нито реда на привилегиите. Единствената възможност, която получава е, че за запазване целостта на длъжниковото имущество чрез предприемане на мерки за съхранението му, този кредитор получава особена привилегия за съдебните разноски върху цената на имота, за който са направени. Упражняване на правото на длъжника по реда на чл. 134 от Закона за задълженията и договорите е в полза както на другите кредитори, така и в полза на самия длъжник, който успява да запази целостта на имуществото си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Упражняването на правата на длъжника от кредитора представлява правна защита за запазване на имуществото на длъжника и реално обезпечение на вземането на кредитора. Така действията на недобросъвестни длъжници биват ограничени, като се налага ред и правна сигурност при сключване на договорите и се гарантира получаване на дължимата престация на всяка една от страните.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Кожухаров, А. , Облигационно право. София, 2002, 555/560
- [2] Сталев, Ж. , Облигационно право. Сиела, София 2006, 400/404

За контакти:

Диляна Стойнова Пеева, Юридически факултет, специалност Право, Русенски университет "Ангел Кънчев", тел. : 0883410662, e-mail: semeremida@dir. bg

Правна същност на нотариалните удостоверявания

автор: Дияна Пеева

The legal nature of the notarial certifications: The notarial certifications are being issued by a notary. They are recorded and they have a binding effect. The notarial certifications are not contracts, but official documents, which originate or establish titles or other real rights.

Key words: Notarial Certifications, Notary, Law of estate, Real Rights, Titles

ВЪВЕДЕНИЕ

Нотариалните удостоверявания са официални изявления на орган с нотариална компетентност в писмена форма, издадени в кръга на правомощия му, по ред установен от закона. Те притежават обвързваща доказателствена сила и имат материално значение за удостоверените с тях частноправно изявления и други правнорелевантни обстоятелства.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Нотариалните удостоверявания произхождат от орган с нотариална компетентност, съобразно чл. 2 от Закона за нотариусите и нотариалната дейност. Те не са сделки, защото представляват официални твърдения на нотариален орган (изявления за знание). Предметът на нотариалните удостоверявания са само правнорелевантни факти и обстоятелства, представени чрез частноправни изявления на лицата, като единствено в хипотезата на констативните нотариални удостоверявания нотариусът удостоверява правни последици от осъществил се в миналото юридически факт и констатира породените от него правни последици в патримониума на молителя. Характерно за нотариалните удостоверявания е, че са актове, при които е необходима писмена форма, за да е спазено условието за тяхната действителност. Те обаче нямат силата на присъдено нещо. Доказателствената им сила е строго регламентирана като се определя чрез императивни правни норми и не може да бъде изменяна с извънпроцесуални или процесуални споразумения между страните в гражданския процес. За да бъде действителни нотариалните удостоверявания е необходимо документът да е издаден от орган с нотариална компетентност, като са спазени правилата на съответното нотариално производство. Правната регулация на сделки, с които се прехвърля недвижим имот или се учредяват вещни права, е строго регламентирана предвид факта, че обект на тези сделки са предмети със значителната стойност. Крайният резултат на нотариалното производство е обективизиране на волята на притежателя на съответното вещно право, съобразно нормите на закона и при спазени процесуални правила, в официален свидетелстващ документ.

Изискването за спазване на нотариална форма на сделки с недвижими имоти се въвежда в България с Временните правила за устройство на съдилищата от 1878 г. Развитието на уредбата с приетия през 1892 г. Закон за задълженията и договорите дава предимство на приобретателя, който разполага със съответната форма пред друг преобретател, който не притежава нотариален акт. През 1910 г. нотариалната форма става задължителна, но в следствие се прилагат редица валидизационни закони за признаване на собствеността, придобита с частни писмени документи.

С действащата уредба се урежда производството по извършване на нотариалните удостоверявания, което по своята същност представлява вид охранително производство. Обект на това производство е недвижим имот, като съществуват редица изключения, при които не е необходима нотариална форма при прехвърляне или учредяване на вещни права върху имоти. Така например при имоти частна държавна или общинска собственост при сключване на договорите за придобиване и

разпореждане е необходима обикновена писмена форма, като се вписват по разпореждане на съдията по вписванията по местонахождението на имота. Също така при продажба на наследство, в което има недвижим имот, е необходимо при сключване на договора за прехвърляне на вещи права да се заверят нотариално подписите на страните по договора, като не съществува изискване за нотариално удостоверяване.

Такива изключения съществуват и в Търговския закон като при продажба на предприятие, в което са включени недвижими имоти, е необходимо сделката да бъде извършена писмено с нотариална заверка на подписите. Същото правило важи и при апортна вноска на имот в търговско дружество.

При делба съгласно разпоредбите на Закона за собствеността нотариалната форма за прехвърляне и учредяване на вещи права е писмена с нотариална заверка на подписите. В Закона за наследството е постановено, че при нотариално завещание формата не е нотариален акт, а се съставя документ при спазване изискванията на специално производство и по особен ред.

Нотариалните удостоверявания съществуват и като алтернативна нотариална форма при отмяна на завещание съобразно Закона за наследството, като завещателят трябва изрично да заяви, че отменя изцяло или отчасти предишните си разпореждания.

Възможно е чрез нотариален акт да се сключва сделка с движима вещь или с друго право.

За начало на нотариалните производства се счита момента за подаването на молба в писмена форма при изискване за издаване на нотариален акт за прехвърляне или учредяване на вещно право върху имот, удостоверяване право на собственост върху имот и вписване, отбелязване и заличаване на вписване. Успоредно с молбата се представя и проект за нотариален акт. Проектът за искания трябва да притежава минимално необходимото съдържание - годината, месеца, деня, а когато е необходимо - и часа и мястото на издаването на нотариалния акт, името на нотариуса, който го издава, пълното име, единния граждански номер на лицата, които участват в производството, номера, датата, мястото и органа на издаване на техния документ за самоличност, съдържанието на акта, подпис и изписано пълно име на страните или техни представители и подпис на нотариуса. Възможно е актът да бъде изготвен и от самия нотариус. Необходимо е личното явяване на участниците, страни по сделката, или на техните законни представители, за да бъдат удостоверени волеизявленията им. Също така важно изискване е праводателят да е собственик на имота и/ или носител на вещните права. В противен случай приобретателят не може да придобие имота. Договорът, който ще се сключи между страните ще създаде единствено облигационни отношения между тях, но не и вещноправни такива. За да удостовери своите вещи права праводателят трябва да представи пред нотариуса документи, удостоверяващи правото му на собственост или друг документ, удостоверяващ първично придобиване (съдебно решение, административен акт). Ако нотариусът има съмнения относно достоверността на данните, съдържащи се в документите или праводателят не може по безспорен начин да докаже правото си на собственост, нотариалният акт не се издава.

Необходима е проверка на компетентността на нотариуса за извършване на удостоверяването. Той не може да извършва нотариални действия, когато страна в нотариалното производство или участващо в него лице е самият той, неговият съпруг или лицето, с което живее във фактическо съпругеско съжителство, роднините му по възходяща и низходяща линия, по съребрена линия до четвърта степен, по сватовство до първа степен, а така също и лицата, спрямо които нотариусът е наследник, попечител, осиновен или осиновител или лице от приемно семейство. Задължителна е служебната проверка от нотариуса на самоличността, дееспособността и представителната власт на участниците в производството. Проверява се и съ-

държанието на проекта за спазване на изискванията, установени в чл. 580 от Гражданско-процесиалния кодекс

След извършването на проверките и ако са спазени всички процедурни правила нотариусът прочита акта, като при необходимост се използва помощта на преводач или тълковник, и отбелязва всички извършени действия. След което следва запитване на участниците в нотариалното производство дали обективирани в документа съдържание представлява реално отражение на техните волеизявления, като те могат гласно или чрез конклюдентни действия да изкажат одобрението си. При неодобрение нотариусът не съставя нотариален акт, в противен случай актът ще се счита за нищожен. Последният елемент на фактическия състав на нотариалните удостоверения представлява подписването на нотариалния акт. Отказът от подписване на акта е израз на нежелание за сключване на сделката и следователно нотариалният акт, подписан само от една от страните е нищожен. При подписване от страните следва подпис от нотариуса, с което проектът на нотариалния акт става официален документ. Възможна е и хипотеза, при която двете страни подписват проектът, но нотариусът отказва. Това е конверсия на нормативния акт, като подписването от страна на участниците в сделката придават качество на проекта на частен документ.

Актовете за сделки с недвижими имоти са с конститутивно действие. Това е формата, която е елемент от фактическия състав на сделката и ако актът е нищожен, нищожна е и сделката. Нотариалният акт има обвързваща доказателствена сила като всеки официален документ спрямо участниците в сделката и спрямо трети страни, имайки действие като извънсъдебно изпълнително основание. След приключване на производството за издаване на нотариален акт тези сделки се вписват задължително служебно в имотния регистър. Нотариалният акт се издава от нотариуса, в чийто регион е разположен недвижимия имот. Това произтича от строго определената компетентност на нотариусите, според която меродавно е териториалното местонахождение на имота. Ако актът е съставен извън помещението на нотариуса, то той се счита за нищожен.

При актовете за удостоверяване на вещни права върху недвижими имоти е характерно, че по своята правна същност представляват констативни нотариални актове. Те произхождат исторически от тапията за собственост, установена в България преди Освобождението. Това са били покрити недвижими имоти (мюлк) или ползването на такива имоти (мирие).

Действащото законодателство предоставя възможност на едно лице да бъде удостоверено съществуващо право на собственост. Възможно е предвид фактически обстоятелства и обективни причини едно лице да е собственик на недвижим имот, но да не притежава нотариален акт за право на собственост. Според професор Боянов ако е прехвърлил част от имота, може да иска нотариален акт само за правото си върху останалата част.

Необходимо е при липса на документ за право на собственост лицето да подаде писмена молба до нотариусът, който трябва да провери дали молителят действително е собственик на недвижимия имот. Заинтересуваното лице е длъжно да представи като доказателствен материал надлежни документи - съдебно решение при делба, наследство, писмени документи, издадени от държавата или общината. Ако имотът е придобит по давност или молителят не разполага с никакви документи за доказване правото на собственост е необходимо да се извърши обстоятелствена проверка. Процедурата по извършването и изисква разпит на трима свидетели, посочени от кмета на региона, в който е местонахождението на недвижимия имот. Свидетелите се предлагат от молителя и трябва по възможност да са съседи на имота. Въз основа на доказателствата нотариусът издава мотивирано постановление, с което признава или не признава молителя за собственик. Ако бъде признат, се

издава нотариален акт. Правната същност на този констативен нотариален акт представлява решение по охранително нотариално производство.

При непризнаване постановлението подлежи на обжалване през окръжния съд.

Нотариалното решение констатира изтеклата придобивна давност и възникването на право на собственост за владелеца. Характерно за констативния нотариален акт е, че не се одобрява от молителя и не се подписва от него, а само от нотариуса, поради факта, че произвежда правни последици въз основа на направен извод от нотариуса. Той се ползва с доказателствена сила спрямо всички лица, но правната му същност не е свързана със силата на присъдено нещо, затова може да бъде оспорван в исков процес чрез установителен или осъдителен иск за собственост от всяко трето лице, чийто права се засягат от акта. Прокурорът също може да иска отмяна на акта, ако е постановен в нарушение на закона. Ако искът бъде уважен, актът се отменя или изменя, дори да не е направено изрично искане за това.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Необходимостта от актове за недвижими имоти е възникнала поради изискването за писмена форма при сделки с недвижими имоти, като чрез нотариалната дейност се удостоверяват сделки с недвижими имоти, съществуващо право на собственост или друго вещно право. Чрез охранителното нотариално производство се внася ред в правния мир, който гарантира правата на гражданите, защитава техните интереси и регулира стокооборота в държавата.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Боянов, Г. , Вещно право. Седмо издание. София, 2009, 408/426

[2] Петров, В. , Методи, М. , Вещно право. Сиби, 2009, 254/257

За контакти:

Диляна Стойнова Пеева, Юридически факултет, специалност Право, Русенски университет "Ангел Кънчев", тел. : 0883410662, e-mail: semeremida@dir. bg

Въпроси на административната отговорност на нотариусите

автор: Марчела Помакова

Questions about administration liability of a Bulgarian notary: This report follows some of idiosyncrasies of the administration liability (penal administration liability and disciplinary liability) of a Bulgarian notary. It compares it with the liability in another branches of bulgarian law - labour law and administration law. It also make a comparison with statesman statute. The purpose is to be outlined some of the main characteristics of administration liability in notarial law, against notarial's independence.

Key words: administration liability, penal administration liability, disciplinary liability, notary, notarial law.

Нотариусът може да носи различни видове юридическа отговорност за неизпълнение на задълженията си. Видът на отговорността зависи от особеностите на нарушението и степента на неговата обществена опасност. Възможно е поведението на нотариуса да бъде класифицирано като престъпление и за него да възникне наказателна отговорност. Нотариусът може да отговаря по различни състави от Наказателния кодекс (НК), редът за реализиране е уреден в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК). На следващо място нотариусът може да носи административно-наказателна отговорност когато извърши административно нарушение. Общият ред за това е уреден в Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН). В глава четвърта и пета на Закона за нотариусите и нотариалната дейност (ЗННД) са предвидени два други вида юридическа отговорност на нотариуса – имуществена и дисциплинарна [2: 143].

Особеният статут на нотариуса обуславя неговата административна отговорност, която притежава своя специфика и се различава от тази в останалите отрасли на правото. Поради този факт предмет на изследване на доклада са тесен кръг от въпроси, свързани с особеностите на административната отговорност на нотариуса (административно-наказателна и дисциплинарна). За метод на изследването е избран сравнителноправният заради отрасловата принадлежност на нотариалната дейност, която от една страна е публичноправна поради своя общовалиден резултат, удостоверяван чрез властнически волеизявления, а от друга страна притежава частноправен характер от гледна точка на своя предмет (следки между лица, участници в гражданскоправния оборот). С оглед на гореспоменатото, сравнение е направено между административната отговорност на нотариуса и същия вид отговорност на лицата според: общия ред на ЗАНН, Кодекса на труда (КТ) и Закона за държавния служител (ЗДсл.).

Особено важен момент, предшестват привличането под отговорност, е административният контрол, който би могъл да завърши с налагане на принудителна административна мярка или административно наказание.

В чл. 399, КТ е посочено, че цялостният контрол за спазване на трудовото законодателство във всички отрасли и дейности се осъществява от Изпълнителна агенция Главна инспекция по труда (ИА ГИТ). Според проф. Мръчков този обхват е цялостен защото включва всички части на трудовото законодателство, а обсега му се разпространява във всички сфери на обществената живот, където се използва наемен труд [6: 1041]. Контролът на тази изпълнителна агенция е насочен в по-голямата си част към работодателите и е основание за привличане към административно-наказателна отговорност (АНО), докато обект на дисциплинарна отговорност (ДО) по КТ е служителят по трудово правоотношение, който според чл. 186 от КТ носи ДО при виновно неизпълнение на задълженията си. Субект на дисциплинарната власт в този случай е работодателят, специално оправомощени от него лица или органи извън предприятието, притежаващи подобна компетентност ex lege. В трудово-право работодателят е този, който носи АНО - за виновно неизпълнение на свои-

те задължения той отговаря директно пред държавата. Служителите по трудово правоотношение отговарят пред работодателя. Тяхната отговорност е в по-висока степен "вътрешноведомствена", тя е дисциплинарна и следва от силата на сключения с работодателя трудов договор.

В нотариалното право контролът върху дейността на Нотариалната камара (НКам.) като организация на нотариусите не е широко застъпен. Решенията на нейните органи могат да бъдат обжалвани, но това е последващ съдебен контрол, на който подлежат всички административни актове според чл. 120, ал. 2 от Конституцията на република България. НКам. и нейните органи работят съвместно с министъра на правосъдието, който по начало осъществява административен контрол върху дейността на нотариуса. На подобен контрол обаче не подлежат органите на НКам. , още по-малко дейността и подлежи на постоянен административен контрол, както подлежи дейността на едно предприятие по КТ. Всичко това е в резултат на факта, че НКам. е самоуправляваща се и независима организация, а нотариалната дейност е свободна професия.

По друг начин са уредени тези правоотношения в системата на държавната администрация, където действа принципното положение на йерархическа подчиненост. Цялостният контрол се осъществява от Министерския съвет, подпомаган от инспектори. Инспекторите дават задължителни предписания на органа по назначение за преустановяване на нарушения на служител/и от администрацията. При неизпълнение на това предписание органът се привлича към АНО. Всеки държавен служител е част от системата на държавната администрация, поради което контролът в широк смисъл е винаги вътрешен – държавата го осъществява над собствените си служители. В отношенията си с административния ръководител служителите носят ДО (чл. 127 ЗДсл.), а в отношенията си спрямо други административни ръководители административно-наказателна отговорност (чл. 133 ЗДсл.).

В нотариалното право, поради свободния характер на нотариалната дейност, аналог с посочените два случая няма. Нотариусът не е нито държавен служител, нито е назначен по гражданско или трудово правоотношение. Той не е и държавен орган, въпреки че държавата му възлага удостоверителна власт. Според ЗННД той носи дисциплинарна отговорност за всяко нарушение на същия закон или Устава на Нотариалната камара (УНКам.) пред самата НКам., на която всеки нотариус е член по право. Но нотариусът носи и административно-наказателна отговорност пред държавата, която чрез административните си органи осъществява постоянен контрол върху дейността му и при установяване на нарушение го подвежда под отговорност.

Интересно е положението на министъра на правосъдието като орган, осъществяващ контрол върху дейността на нотариуса. То е уредено в Глава пета от ЗННД. Министърът възлага на инспектори извършването на проверки. Протоколите от тях задължително се изпращат на Съвета на нотариусите, който (така както и министърът на правосъдието) има право да сезира Дисциплинарната комисия при установяване на нарушение от страна на нотариус. От всичко това следва, че в този случай е налице действително самоуправление на нотариата, който работи съвместно с министъра. Министърът не действа самостоятелно при откриване на нарушение. Нотариусът не носи АНО директно пред него като пред държавен административен орган, административните наказания не се налагат от министъра. Връзката между НКам. и министъра на правосъдието тук не е типичната връзка на власт и подчинение, каквато е в трудовото право (между ИА ГИТ като представител на министъра на труда и социалната политика и работодателя) и при държавната служба (между инспекторите като контролиращи длъжностни лица и държавните служители). Заради това може да се приеме, че контролът на министъра на правосъдието по ЗННД е основание за привличане към дисциплинарна, а не реализиране на административно-наказателна отговорност в широкия смисъл. В тесния смисъл дисципли-

лиментарната отговорност на нотариуса по ЗННД „поглъща“ административно-наказателната поради независимия характер на нотариата. Министърът на правосъдието не е длъжен във всички случаи на откриване на нарушения да сезира Дисциплинарната комисия, а само в тези, чиито състав на административно нарушение съответства на подвеждане под ДО, тоест само при нарушение на ЗННД и УНКам. В останалите случаи министърът може да задейства процедурата за привличане под друг вид отговорност – например сезиране на прокуратурата, ако е извършено престъпление от съответния нотариус.

Нотариусът е самостоятелен. Във връзка със служебното си положение той веднъж носи ДО пред НКам. като самоуправляваща се организация извън системата на държавните органи и втори път носи АНО пред държавата отново поради специфичния характер на дейността си. Това следва от разпоредбата на чл. 73, ал. 2 от ЗННД, според който държавата не отговаря за действията на нотариуса. ЗННД проследява единствено дисциплинарната отговорност и то „почти изчерпателно“ [2: 143], докато за АНО в този закон не се споменава. Това обаче не означава, че нотариусът не може да бъде подведен под АНО. Неспоменаването и в ЗННД е отражение на самостоятелността на нотариата. Според чл. 74 от ЗННД нотариусът носи ДО за виновно неизпълнение на задълженията си по ЗННД и УНК – тази разпоредба ограничава полето на действие на органите на НКам. Дисциплинарният съвет може да се произнася и да налага дисциплинарно наказание на нотариус доколкото извършеното нарушение е по посочените два нормативни акта и няма специално законодателство, което да се приложи ad hoc. Именно в това специално законодателство по отношение на ЗННД са предвидени случаите, в които нотариусът се привлича под отговорност директно от органите на държавата. Такива закони са например: Закон за мерките срещу изпирането на пари (ЗМИП), Закон за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ), Данъчно-осигурителен процесуален кодекс (ДОПК) и други. Така например нотариусът подлежи на административно-наказателна отговорност по ЗМИП, ако извърши нарушение по чл. 4, ал. 7, който постановява, че лицата, извършващи операция или сделка чрез или с определени от закона лица над определена в закона стойност (когато плащането се извършва в брой) са длъжни да декларират произхода на средствата. Това деяние е наказуемо по чл. 23, ал. 1 от същия закон, който предвижда административно наказание глоба. Контролът по прилагането на закона се упражнява от министъра на финансите и председателя на Държавна агенция "Национална сигурност". Налагане на наказание по посочените закони може да бъде основание за подвеждане под дисциплинарна отговорност тогава когато е налице нарушение и на някой от нормативните актове, засягащи този вид отговорност (ЗДДФЛ и УНКам.).

Налагането на административни наказания, заедно с гореспоменатата контролна дейност върху изпълнението на административните задължения, са основни правомощия на държавната администрация. Налагането на административно наказание може да бъде резултат и крайна фаза на подвеждането под отговорност. Административното наказание е специфична санкция за неспазване на установения ред в държавното управление. Подвижността на материята в областта на държавното управление дава отражение върху формирането на различни правонарушения, а оттам и върху самите административни наказания [1: 307]. Заради това ЗАНН дава само общата рамка на административно-наказателното материално право. Така в чл. 13 от ЗАНН са посочени три вида наказания: обществено порицание, глоба и временно лишаване от правото да се упражнява определена професия или дейност (ВЛПУОПД). С оглед на многобройността и разнообразието на правонарушенията в специалното законодателство изброените в чл. 13 наказания се припокриват или са видоизменени.

Нотариусът носи административно-наказателна отговорност по разпоредбите на ЗАНН, доколкото не е предвиден специален ред за това. ЗННД разглежда негова-

та дисциплинарна отговорност, като в чл. 75 предвижда четири вида наказания: порицание, глоба, предупреждение за лишаване от правоспособност и лишаване от правоспособност за срок от 3 месеца до 5 години. Три от изброените в ЗННД наказания напълно съответстват на тези, предвидени в ЗАНН. Това са: порицанието, глобата и временното лишаване от правоспособност.

Общественото порицание като дисциплинарно наказание е отразено както в ЗННД, така и в ЗДсл. . И двете наказания по характер съответстват на предвиденото в чл. 14 ЗАНН определение за обществено порицание, а именно, че то се изразява в публично порицание на нарушителя пред трудовия колектив, където работи, или пред организацията, в която членува.

Глобата като наказание е предвидена в ЗННД, в ЗДсл. и в КТ. В последните два закона глоба като административно наказание е предвидена само при подвеждане под административно-наказателна отговорност от органите на държавното управление. В единия случай наказанието ще бъде наложено на горестоящия орган, неспазил задължително предписание на инспектор, а в другия на работодателя при неспазване на трудовото законодателство. При вътрешноведомствената дисциплинарна отговорност глобата не е предвидена като наказание за служители назначени по ЗДсл. или по трудово правоотношение. Глобата намира широко приложение в административното наказване – чрез налагането на наказанието се счита, че нарушеният правен мир е възстановен, а сумата по глобата става част от бюджета на държавата. Поради характера на правоотношението (трудово или служебно), за физическите лица не е предвиден подобен вид наказание защото така те биха били лишени от част от собственото си възнаграждение, предвидено в акта, свързан с назначението им. По ЗННД глобата е предвидена като дисциплинарно наказание, а според чл. 75, ал. 2 от същия закон тя се събира в полза на Нотариалната камара. Това е доказателство, че дисциплинарната отговорност на нотариуса по ЗННД „поглъща“ неговата административно-наказателна отговорност, като следствие от самоуправлението на нотариата, което е и първопричината за особения статут на нотариуса като юридически отговорно лице

Предупреждението за лишаване от правоспособност по разпоредбите на ЗННД няма аналог нито по общия ред на ЗАНН, нито по ЗДсл. . Сравнение на това наказание може да се направи с предвиденото в чл. 188, т. 2 от КТ предупреждение за уволнение. И в двата нормативни акта мястото на предупреждението като дисциплинарно наказание е непосредствено преди: ВЛПУОПД според ЗННД и уволнението според КТ, които са възможно най-тежките наказания.

Тук уредбата на ЗННД се отклонява от общия ред на ЗАНН, защото, въпреки че ЗАНН в своя чл. 28 предвижда подобен вид наказание, то характерът му е много по-маловажен и действа като предупреждение за налагане на административно наказание. Докато при ЗННД и КТ предупреждението е дисциплинарно наказание, което предшества ВЛПУОПД, съответно уволнението. Тоест, ако наказанието не изгуби своята сила по давност, то при следващо нарушение от страна на лицето, следва да се наложи най-тежкото наказание. За разлика от уволнението по КТ обаче ЗННД предвижда само временно лишаване от правоспособност, като отново следва границите, определени в чл. 16 от ЗАНН и дори влиза в рамките на изключенията, като засяга случаите на придобита правоспособност. Това наказание съответства на ВЛПУОПД по разпоредбите на ЗАНН.

От всичко споменато до тук следва, че административната отговорност на нотариуса, тоест административно-наказателната и дисциплинарната, няма аналог в българското законодателство. С оглед на сравнително скорошната независимост на нотариата, получена през 1997 г. с приемането му в системата Латинския нотариат, законодателят варира и използва подходящите методи и техники, за да уреди статута на един особен вид дейност – нотариалната дейност. Основните цели са да се укрепят независимостта на нотариата чрез максимална ненамеса на държавата в дела-

та на Нотариалната камара и да се стимулира безпристрастността и професионална етика на всеки един нотариус чрез постулиране на неговата самостоятелност.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Дерменджиев, И. , Д. Костов, Д. Хрусанов. Административно право на република България. Обща част, С. , 2001.

[2] Димитров, К. Нотариално право. Обща част, С. , 2009.

[3] Костов. Д. Държавна служба, С. , 2002.

[4] Костов Д. , Д. Хрусанов. Административен процес на република България, С. , 2001.

[5] Матеева Е. Независимост на нотариуса.

[6] Мръчков В. , А. Василев, К. Средкова. Коментар върху Кодекса на труда, С. , 2009.

За контакти:

Марчела Ивова Помакова, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев”, тел. : 0896 01 83 26, e-mail: mar4ela_pomakova@abv.bg

Банкова ипотека

автор: Марчела Помакова

Bank mortgage: *This report follows some of the main characteristics of the bank mortgage in Bulgarian law system. It appears that there are two different types of bank mortgage: law and contract. The two of them have different types of law regimes. The purpose of this report is to distinguish these two types of bank mortgage and to make some comparisons with the other mortgages in Bulgarian law.*

Key words: *bank, mortgage, law mortgage, contract mortgage, contract, bank-credit, mortgage bank-credit.*

Ипотеката е неделимо, недвижимо и акцесорно право. Спорен е въпросът дали ипотечното право е вещно или облигационно по своя характер. Ипотеката е недвижимо право, защото може да се учреди само върху имот (изключение е мобиларната ипотека). Тя е неделимо право поради това, че „всяка част от вземането е обезпечена от ипотечното право и всяка част от имота обезпечават вземането” [2: 665]. Това право има обезпечителна функция, което означава, че не може да възникне самостоятелно, а служи за подsigуряване удовлетворението на кредиторския интерес, за обезпечение на едно вземане. Целта е да се постигне сигурност в гражданския оборот.

Настоящият доклад има за цел да очертае някои основни характеристики на ипотеката, служеща за обезпечение на банка, като приема за работно понятие словосъчетанието банкова ипотека, тъй като ипотекарният кредитор тук е винаги банка. От една страна са очертани някои въпроси на банковата ипотека по Законът за кредитните институции (ЗКИ) като особен вид законова ипотека, а от друга страна е обърнато внимание и на банковата ипотека като класически вид договорно обезпечение на определено вземане. Общата характеристика на договора за ипотечен кредит (ДИК) и отликите му от договора за банков кредит (ДБК) също са предмет на разглеждане, тъй като учредяването на банковата ипотека се явява акцесорен договор по отношение на тях.

Правна уредба

Законът за задълженията и договорите (ЗЗД) разделя ипотеката на два вида (законова и договорна). В ЗКИ обаче е уреден един особен вид ипотека, която се учредява на основание договор за банков кредит и по-специално т. нар. договор за ипотечен кредит. Според чл. 60, ал. 4 ЗКИ „банката има право на законна ипотека върху недвижимите имоти и вещните права върху тях, които се придобиват изцяло или частично чрез ползване на банков кредит”. Договорната ипотека от своя страна е уредена в подзаконовите нормативни актове – наредби на БНБ и по-специално в Наредба №8 на БНБ от 2006г., отнасяща се до капиталовата адекватност на банките.

Понятието „банков кредит”, което широко се използва в практиката, притежава специфика. В облигационноправен смисъл банката играе ролята на кредитор, а лицето на което отпуска кредита, е длъжник. Тук ще е налице един особен вид договор за заем, поради характера на банката като институция. За този факт можем да съдим от разпоредбата на чл. 240, ал. 2 ЗЗД, която изрично изключва приложното си поле по отношение на банките, чиято дейност се регулира от специални норми. Заемите, които банката отпуска имат за единствена цел парично овъзмездяване, а то се осигурява именно от лихвата. Така според М. Бобатинов „цената на договора е уговорената от страните лихва” [1: 90].

Предмет на банковата ипотека

При ипотечния банков кредит дългът е изначално свързан със съответния недвижим имот, който подлежи на ипотека. Обичайна практика е да се ипотекира в полза на банката новозакупеният имот и същият да служи за гаранция за отпуснатия така наречен „ипотечен кредит”, т. е. кредит, обезпечен с ипотека. Банковият заем се

отпуска с цел да бъде закупен или да бъдат направени подобрения в определения имот, да се сдобие заемателят с определени права върху имущество. Длъжникът ипотекира, за да може да купи, за да може да извърши определена ремонтна дейност или да придобие права. Може да се каже, че е налице една генетична и функционална връзка между насрещните престации по ДИК и учредяването на ипотека, която е различна от класическата връзка между вземането и обезпечението, въпреки че включва в себе си и нея. Банковата ипотека се отличава от договорната и законовата. При договорната такава връзка изобщо е възможно да не е налице, правото не се вълнува от нея. Необходимо е само съществуването на едно вземане, което се обезпечавя чрез ипотека на недвижим имот, който може да няма нищо общо с длъжниковото задължение по начало. Законовата ипотека от своя страна не възниква вследствие на гражданскоправен юридически факт, а на властнически акт. При нея съществува генетична връзка между вземането и ипотека. Последната се учредява върху точно определен имот (съсобствен или очужден), но тя е от друго естество, тъй като във фактическия и състав се включват волеизявления от публичноправен характер.

Освен това при банковия кредит длъжникът, още от момента на обективиране на волята си за сключване на договор с банката (кандидатстване за кредит), е наясно и чрез конклюдентни действия (като представянето на предварителен договор за покупко-продажба) изявява съгласието си за учредяване на една бъдеща ипотека. При договорната ипотека това е възможно, но не задължително. Подобен начин на уговаряне на насрещните престации обаче, е характерен за кредитните институции, тъй като основната цел е да се покрие банковият риск. Така например, в защита на банковия кредитор интерес, едно от основанията за предсрочна изискуемост на отпуснатия кредит, според разпоредбите на Търговския закон (ТЗ), е несъразмерността на обезпечението по ипотечния кредит. В този смисъл законовата ипотека е високо-ликвидно обезпечение, тъй като отговаря на размера на отпуснатия кредит.

Характер на банковата ипотека

Интересен е правният режим на банковата ипотека. Според нормите на националното ни законодателство тя може да бъде както законова, така и договорна. В редица от наредбите на БНБ се предвижда правото на банката да учредява ипотека върху недвижим имот за обезпечение на свое вземане. ЗКИ от своя страна отразява законовата ипотека.

Договорна банковая ипотека

Ипотеката е разглеждана като отделен вид банково обезпечение в Наредба №8 БНБ от 2006г. , отнасяща се до капиталовата адекватност на банките.

Банките са особен вид ЮЛ. Според ЗКИ банка (кредитна институция) е „юридическо лице, което извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства и предоставя кредити или друго финансиране за своя сметка и на собствен риск“. Поради тази причина за обезпеченията, които те имат право да приемат са налице редица изисквания с оглед високия риск на дейността им. Те, заедно с изискванията към тях, са посочени в Наредба № 8 БНБ. Обезпеченията, които могат да приемат са ограничен брой и всяко едно от тях трябва да отговаря на редица изисквания.

Според чл. 64, ал. 3 ТЗ банката е юридическо лице (ЮЛ), учредено като акционерно дружество или кооперативна организация. За да реализира своята дейност, всяка банка трябва да притежава лиценз, издаден от БНБ. Тези характеристики превръщат банката в особен вид гражданскоправен субект, чиято дейност се контролира от националната банка. От посоченото следва, че банката е търговец по смисъла на ТЗ и като такъв участва свободно в гражданския оборот като равнопоставен субект. Следователно отношенията с нейните клиенти се основават на принципа на свободното договаряне. Това действително е така, но поради характера на банките като ЮЛ, законодателят предвидливо им е поставил определени ограниче-

ния - от една страна директно чрез правни норми, а от друга страна чрез контрола на БНБ. Така например според ЗКИ банките приемат само предвидените в закона обезпечения. Ипотеката е едно от тях. Само по себе си банковото законодателство само прокламира правото на банката да приема подобен вид обезпечения.

Договорната банкова ипотека не е отделен вид ипотека. Тя възниква вследствие на правна сделка – договор за банков кредит, който е гражданскоправен юридически факт. Тя не се явява с нищо по-особена от обикновената договорна ипотека по ЗЗД, с изключение на императивно установените законови изисквания, на които имотът трябва да отговаря, за да бъде предмет на банкова ипотека. Те се преценяват от самата банка.

И накрая „актът за приемане на банката на недвижимо имущество като обезпечение по кредита приключва с двустранно подписан от нотариуса нотариален акт за договорна ипотека, в който се вписват основните договорни условия по съответният кредит и пълното описание на ипотекираното имущество“ [1: 93].

Законна банкова ипотека

Другият вид банкова ипотека е законната. Тя е отразена в чл. 60, ал. 4 ЗКИ, според който „банката има право на законна ипотека върху недвижимите имоти и вещните права върху тях, които се придобиват изцяло или частично чрез ползване на банков кредит“.

Оттук можем да изведем и разграничението между договора за банков кредит и договора за банков кредит, по който има обезпечение ипотека. При законната ипотека ще е налице непосредствена връзка между кредита и ипотекирания имот, защото по смисъла на чл. 60, ал. 4 ЗКИ последният ще е придобит изцяло или частично вследствие на отпуснатия кредит. При договорната ипотека подобна връзка няма да съществува – банката отпуска кредита на някакво друго основание, несвързано по никакъв начин с ипотекираното имущество, а дори да е налице определена фактическа връзка, то тя би била правно ирелевантна – тук ще е налице договорна ипотека. Ипотеката е отделен вид банково обезпечение тогава когато не става дума за имоти и права, придобити вследствие на банков кредит.

При законната ипотека длъжникът гарантира ипотекарния кредитор със същия имот, за чиято цел заемодателят му е отпуснал паричните средства.

Законната банкова ипотека се различава от договорната и по основанията за вписването. Първата се вписва на основание кредитния договор, а втората на основание нотариален акт.

Към законната ипотека важат същите изисквания, за да бъде приета за обезпечение, каквито са установени и при договорната. Така например когато банката отпуска кредити, задължително условие е наличието на обезпечение, което според Наредба № 7 на БНБ трябва да е в размер по-голям от 25% от този на размера на разрешените кредит. Това нормативно-установено правило съществува в правния мир, за да подсили ликвидността на банката.

Правна характеристика на договора за ипотечен кредит

ДИК е разновидност на ДБК, но се различава от него по своето специфично основание, а именно отпускане на определена парична сума, която ще бъде използвана, за да се придобият изцяло или частично определени недвижими имоти или вещни права върху тях.

Според чл. 430, ал. 1 на ТЗ „С договора за банков кредит банката се задължава да отпусне на заемателя парична сума за определена цел и при уговорени условия и срок, а заемателят се задължава да ползва сумата съобразно уговореното и да я върне след изтичане на срока“. Разпоредбата визира ДБК. ДИК се различава от последния по това, че паричните средства, отпуснати от банката на съответното физическо или ЮЛ, служат винаги за придобиване на недвижимо имущество или ограничени вещни права върху такова.

ДБК, а съответно и ДИК е разновидност на заема за потребление [1: 89], но за разлика от него тук банката предава на кредитополучателя само пари, а не и други заместими вещи.

ДИК е двустранен договор. Основното задължение на заемодателя е да предаде собствеността върху обещаните парични средства, а за заемателя да ги върне, заедно с възнаградителна облигация.

Според чл. 430, ал. 3 ТЗ договарянето за банков кредит се сключва в писмена форма. Следователно това е един формален договор. Според М. Бобатинов постигането на съгласие между страните, което все още не е обективизирано в необходимата форма, има качеството на предварителен договор [1: 89]. Същото можем да отнесем и към ДИК, тъй като както вече беше упоменато, той е вид договор за банков кредит.

ДИК е винаги възмезден договор, за разлика от заема за потребление, който може да бъде и безвъзмезден. Цената на договора са уговорените от страните лихви. Така според чл. 430, ал. 2 ТЗ заемателят плаща лихва по кредита, уговорена с банката. Поради това договарянето е комутативен. Освен това банковите кредити са винаги каузални. Каузата тук е отпускане на парични средства от заемодателя на заемателя за цел реализиране на имотна облага и за двете страни.

ДИК е реален договор. Като разновидност на заема за потребление, който се сключва от момента, в който съответните материални ценности са предадени за ползване. Тук договарянето ще се счита сключено от момента, в който банката предаде уговорената парична сума на длъжника. Заради това е недопустимо учредяване на ипотека преди престриране на дължимата сума, тъй като основанието за вписване тук е сключеният ДИК, който има качеството на предварителен договор, до момента в който не се плати сумата.

ДИК е самостоятелен договор, не е необходимо сключването на някакъв друг договор, за да възникне и последният. ДИК е главен, а не обслужващ договор. Той обаче винаги влече зад себе си законова ипотека, която се явява акцесорна по отношение на последния. Това е неговата отличителна черта от останалите банкови кредити – налице е една специална цел на главния договор, а именно предоставяне на парични средства, които да се използват за придобиване на материални ценности или права. Тази специална цел обуславя учредяването на ипотека, това е основанието – ипотека служи за обезпечение на едно вземане към банката.

Длъжникът е искал да сключи определена правна сделка (например покупка на недвижима имот); след като кандидатства за кредит, последният изявява желанието си да получи за временно ползване съответните парични средства, след което да ги върне с възнаграждение за кредитора, който му е съдействал. За да може банката да няма рискови кредити и да запази своята капиталова адекватност, на нея и е необходима една сигурна гаранция, че длъжникът ще престрира навреме, а ако не – то кредитната институция ще има от какво да бъде обезпечена, за да удовлетвори своето вземане. Много практично ДИК решава този въпрос, защото ако длъжникът изпадне в неплатежоспособност, то банката ще може да се удовлетвори от имуществото, за придобиването на което самата тя е предоставила парични средства.

Задължения на страните

Те биват преддоговорни и договорни. Договорното задължение на заемателя се свежда до връщане на паричната сума на банката в същата валута и размер, както и уговорената лихва. Преддоговорното му задължение е по предоставянето на необходимите на банката сведения за сключване на ДИК. Преддоговорната отговорност на банката е приложима до момента на предаване на обещаните парични средства, което е и основаното и задължение по ДИК.

Недействителност на банковата ипотека

Учредяването на ипотека е елемент от фактическия състав на този вид договор, понеже ипотека се вписва на основание сключения договор за банков кре-

дит. Тоест, договорът се сключва, като е налице една предварителна уговорка между страните, че за обезпечение ще се учреди ипотека върху определен недвижим имот. Означава ли това, че ако ипотеката се окаже недействителна, ще се окаже недействителен и договорът за банков кредит? Въпросът е дали тук изобщо ще е възможно да има недействителност на ДИК и ако е така, дали тя ще е пълна или частична. Според М. Павлова, ако не са засегнати съществени елементи от съдържанието на сделката и е налице воля за постигане на правните и последици и от двете страни, то сделката може да претърпи конверсия – това може да стане при частичната недействителност [3: 215]. Ако обаче са засегнати съществени елементи от съдържанието и или тя съдържа тежък порок, посочен като основание за недействителност в закона, то тя няма да породи съответните правни последици.

По скоро, дори ипотеката да е недействителна, тя няма как да влече недействителност на договора, а банката ще трябва да търси обезпечение по друг път. Това е така, тъй като ипотеката е акцесорна по отношение на ДИК, въпреки особената връзка между тях.

Ако ипотеката се окаже недействителна, то банката се оказва хирографарен кредитор (освен ако няма друго обезпечение) – по силата на чл. 133 ЗЗД тя ще има за обезпечение цялото дължниково имущество, но не би имала предимство пред останалите обезпечени „с лист” кредитори на същия дължник.

Тъй като учредената ипотека се явява акцесорен договор по отношение на ДИК, тя би била недействителна, ако недействителността на ДИК бъде обявена. Това е така защото ипотеката не може да служи за обезпечение на едно несъществуващо вземане, няма да има правно основание за нейното учредяване.

Основанията за недействителност на ипотеката се съдържат в чл. 170 ЗЗД. Трябва да се отбележи, че според съдебната практика ипотеката не е недействителна, когато в ипотечния акт не е записан точният лихвен процент, който може да се променя с оглед специфичната дейност, която извършват банките. Парадоксалното е, че именно лихвата е цената на банковия кредит (решение на сливенски РС № 956/17. 11. 2008г. постановено по гр. д. № 1367/08г. , потвърдено от втора инстанция Сливенски ОС).

Банковата ипотека бива два основни вида: договорна и законова. Договорната банкова ипотека не се отличава по нищо от останалите такива ипотeki, с изключение на специалните императивно установени изисквания за обезпечението. Законовата банкова ипотека е един особен вид ипотека, която не е уредена в ЗЗД. Най-важната и характерна особеност е връзката между паричните средства и имуществото, служещо за обезпечение. Средствата се усвояват с цел придобиване на права върху определен имот. Дори дължникът да изпадне в неплатежеспособност, този имот вече е станал част от неговия имуществен патримониум и то благодарение на банката. Затова, на основание първата си по ред ипотека, съответната кредитна институция ще възбуди принудително изпълнение, като се насочи към същия имот.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Бобатинов, М. Банково право, С. , 2000.

[2] Кожухаров, А. , П. Попов. Общо учение за облигационното отношение. С. , 2002.

[3] Павлова, М. Гражданско право. Обща част. С. , 2002.

За контакти:

Марчела Ивова Помакова, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев”, тел. : 0896 01 83 26, e-mail: mar4ela_pomakova@aby.bg

Банкови сделки. Обща характеристика. Видове. Общи условия на банките.

автор: Васил Стефанов Тънгаров

Терминът „**банково право**“ се употребява, за да се означава банковото право като отрасъл на правото, като наука и като правно явление.

Банковото право като отрасъл на правото е съвкупност от правни норми, регулиращи обществените отношения, които възникват във връзка с банковата дейност.

При тези отношения поне една страна е банка или небанкова финансова институция. С термина „банково право“ се обозначава и банковото право като наука. Нейното обособяване е обусловено от наличността на банковото право като отрасъл на обективното, материално право. С възникването на ЕИО на западноевропейските държави между тях се развиват сложни валутни и финансови отношения, опосредени от търговски банки. Те са тясно свързани с развитието на икономиката и паричното обръщение. Посочената специфична връзка налага да се изучава обективното банково право, правните норми и отношения по повод валутно-финансовите банкови операции, дейности и услуги.

Банковото право **като наука** изследва правните норми, обособяващи банковото право като отрасъл на правото, за да бъде то използвано за ръководство и управление на банковата дейност и осъществяване на ефективен надзор върху нея от страна на държавата. С термина „банково право“ се обозначава и правното явление. То е продукт на обществената и икономическата необходимост да се ръководят определени процеси в икономиката, породени от осъществяване на банковата дейност. В този смисъл то е обективно правно явление.

При действието на централизираната планова икономика правният режим на кредитирането, влогонабирането и паричното обръщение са част от финансовото право. Понастоящем при действието на пазарната икономика **банковата дейност се осъществява от търговски банки**. Тази дейност има редица сходства с частната търговска дейност на субектите на търговското право. В тази връзка правният режим на банковата дейност е значително либерализиран. Независимо от това все още има и елементи от публичноправните институти, изградени от публични императивни правни норми, които регулират банковите обществени отношения.

Банковото право **като отрасъл** на правната схема се характеризира със своя предмет и метод на правно регулиране. Решаващо значение за обособяване на отрасъла има предметът на правно регулиране. С неговото определяне се решават въпросите относно:

- обособяването на банковото право като самостоятелен отрасъл на правна система;
- разграничаване между банковото право и другите отрасли на правото и икономическите дисциплини;

Предметът на правно регулиране на банковото право са банковите отношения, т. е. тези обществени отношения, които възникват във връзка с осъществяване на банкова дейност. Те по своето естество и природа са финансово-парични. Следователно всички парично-финансови отношения, които възникват по повод извършване на банкова дейност и банкови сделки от търговските банки и небанковите финансови институции, представляват предмет на правно регулиране на банковото право. Несъмнено този предмет има комплексен характер, тъй като включва в своя обхват както търговски правоотношения между равнопоставени субекти на търговското право, така и правоотношения по вертикала, на власт и подчинение. Последни-

те като публични правоотношения възникват във връзка с упражняване на държавната политика и държавния надзор върху търговските банки.

Банкови сделки. Обща характеристика. Видове. Общи условия на банките

Банковата дейност е от основно значение за пазарно ориентираната икономика. Тази дейност е правно уредена и този факт дава основание да говорим за Банково право. Банковото право е относително обособен правен отрасъл, в рамките на мегаотрасъла Търговско право.

При осъществяване на банковата дейност се формират **две** основни групи правоотношения.

Първата включва властническите отношения, които дават публичноправна уредба на банковата дейност. Тук влизат преди всичко изискванията във формата на административноправни и задължения и забрани, адресирани към банките и другите правни субекти на банкова дейност, както и надзорът за тяхното спазване. Като цяло част от уредбата на банковата дейност има устройствен характер.

Втората група отношения, предмет на регулиране от банковото право, са отношенията на равнопоставеност, които възникват въз основа на различните банкови сделки, които се сключват. Тези отношения образуват частноправната уредба на банковата дейност. Това дава основание банковото право да се разглежда като комплексен отрасъл, в който може да се види публично и частно банково право. Те обаче не са равностойни. Предимство трябва да се даде на частното банково право, понеже публичното играе спомагателна роля. То идва да подготви извършването на банковите сделки, като контролира и конституира една от страните по тях – банките. По отношение на тях публичното банково право поставя определени изисквания за тяхното учредяване и функциониране.

Банковите сделки, извършвани по занятие, се включват в категорията на търговските сделки. Търговският закон изрично посочва, че лице, което извършва банкови сделки по занятие е търговец (чл. 1, ал. 1, т. 7). Следователно правно регламентираната банкова дейност като цяло е предмет на търговското право и оттам банковото дело право трябва да се разглежда като подотрасъл на търговското право.

Поради тази причина банковото право може да се определи като система от норми, които уреждат отношенията, които възникват при осъществяване на банковата дейност.

Източниците на банковото право са законови и подзаконови актове. Част от тях имат значение само за публичното банково право, какъвто е Законът за Българската народна банка. Общият законов нормативен акт, който урежда частното банково право е Търговският закон.

Специален търговски банков нормативен акт е Законът за кредитните институции (ЗКИ) в сила от 1 януари 2007г. Той отменя Законът за банките от 1997г. Законът за кредитните институции (ЗКИ), както и Законът за банките (ЗБ), са преди всичко публичноправни нормативни актове, тъй като съдържат основно административноправни норми.

ЗКИ е специален по отношение на Търговския закон нормативен акт, който урежда дейността на особена категория търговци - банките. Съобразно общите правила за съотношението между общ и специален закон специалният закон дерогира действието на общия – *lex specialis derogat legi generali*. Общият Търговски закон съдържа разпоредби, свързани с банковата дейност, в две свои части. В първата е уредена правно-организационната форма за осъществяване на банковата дейност. Именно в тази си част Търговският закон и Законът за кредитните институции основно си кореспондират в посоченото съотношение. Съгласно чл. 64, ал. 4 ТЗ със закон може да се предвиди, че определена дейност може да се извършва само от даден

вид търговски дружества. Такъв е случаят с банковата дейност. Тя може да се извършва само от даден вид акционерни дружества, както и по хипотеза – от кооперативни организации. Следователно за банките ще важат на първо място разпоредбите на ТЗ, Глава 14 „Акционерно дружество“, но само доколкото в ЗКИ не се съдържа специална уредба за банките като вид акционерни дружества. По същия начин стои въпросът за съотношението между ЗКИ и Закона за кооперациите. Съгласно член 36, ал. 3 от Закона за кооперациите, кооперацията по решение на общото събрание и с решение на БНБ при условията и по ред, уредени в специален закон, може да извършва влогово-кредитна дейност. Тази възможност е в латентно състояние, тъй като няма банка, която да е организирана като кооперация. Затова съотношението между ЗКИ и Закона за кооперациите е имагинерно.

Втората част на Търговския закон, която урежда банковата материя, е посветена на банковите сделки. В тази си част съотношението между ТЗ и ЗКИ е различно. В разпоредбата на член 2, ал. 2 ЗКИ банковите сделки са изброени, но чрез използването основно на икономически, а не на юридически подход при редактирането им. Извън посочените законови актове в материята на банковото право действат още: Законът за паричните преводи, електронните платежни инструменти и платежните системи - ЗППЕ- ПИПС; Законът за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31 декември 1990г. ; Законът за гарантиране на влоговете в банките; Законът за потребителския кредит; Законът за банковата несъстоятелност и др.

Голямо е количеството на подзаконовите актове, които уреждат банковата материя. Основно място сред тях заемат наредбите на УС на БНБ, издадени на основание законова делегация. Най-голямо значение за договорното банково право от тях има Наредба N 3 за паричните преводи и платежните системи. Освен нея значение има още и Наредба N 16 за електронните платежни инструменти.

Банката представлява основен субект в банковото право. Докато Централната банка (БНБ) е субект преди всичко на публичноправни отношения, търговските банки са субекти на търговскоправни отношения. Търговската банка може да бъде страна по всички банкови сделки, а има такива сделки, по които страна може да бъде единствено търговската банка.

Законовото определение за „банка“ се съдържа в чл. 2, ал. 1 ЗКИ. Според него банката е юридическо лице, което извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства и предоставя кредити или друго финансиране за своя сметка и на собствен риск.

В развитие на легалната дефиниция, чл. 2, ал. 2 ЗКИ съдържа изброяване на банковите сделки, както и на дейности, които не са сделки. Законът забранява някои от тях да бъдат извършвани от лица, които имат разрешение за извършване на банкови сделки, но не са банки по смисъла на ЗКИ. За да имат възможност да извършват такива сделки, те трябва да са банки с лиценз от БНБ или с разрешение от компетентните органи на държава членка на Европейския съюз, или да са клон на банка, която е със седалище в трета държава или в държава членка. Само последните могат да извършват кредитни и влогови сделки. Тези банкови сделки са позволени само на банки, което ги представя като изключителни банкови сделки. ЗКИ предаде изключителен характер и на банковия превод, акредитива и на банковото инкасо (чл. 2, ал. 5 във връзка с чл. 2, ал. 2, т. 1 ЗКИ).

Анализът на посоченото законово определение на банка (чл. 2, ал. 1 ЗКИ) показва, че за да бъде едно лице банка, то задължително трябва да извършва кумулативно влогови и кредитни сделки.

Това изискване е конститутивен признак на банката. За да бъде лицето банка, не е задължително то да извършва други банкови сделки. То може да ги извършва, ако са включени в нейния лиценз.

Изводът е, че банката е търговец във формата на акционерно дружество, евентуално кооперация, който извършва влогови и кредитни сделки и може да извършва и други банкови сделки според полученото разрешение.

Характерно за банките е, че могат да извършват определени банкови сделки (изключителни банкови сделки). От друга страна, банките не могат да извършват по занятие други дейности, освен когато е необходимо във връзка с осъществяването на дейността и или в процеса на събиране на вземанията си по предоставените кредити (чл. 2, ал. 4 ЗКИ).

Освен банките ограничен кръг от банкови сделки могат да се извършват и от финансови институции. Те не са банки, нито кредитни институции като банките, но могат да извършват повечето банкови сделки. Затова могат да бъдат наричани небанкови финансови институции. По правило те не се нуждаят от разрешение за дейността си, но са длъжни да уведомяват БНБ за кръга на извършваните от тях сделки (чл. 3, ал. 2 ЗКИ).²³

Следователно небанковите финансови институции също представляват субекти на банковото право, но имат ограничена правоспособност. Изключителните банкови сделки попадат извън обсега на тяхната правоспособност. В случаите, в които те привличат пари чрез имитиране на инвестиционни ценни книги или по друг начин, това не представлява влогонабиране. Основната разлика е, че при привличането на пари чрез инвестиционни ценни книги (акции) липсва задължение за връщане на парите обратно.

Отмененият Закон за банките определяше небанковите финансови институции според предмета на тяхната дейност. ЗКИ използва аналогичен подход, като изоставя прилагателното „небанкови“. Примери за подобни институции представляват инвестиционните посредници, инвестиционните дружества, финансовите къщи, застрахователните дружества, частните осигурителни дружества, обменните бюра, дружествата със специална инвестиционна цел, взаимоспомагателните кредитни кооперации и частните земеделски стопани.

Банковите сделки представляват вид търговски сделки от категорията на абсолютните търговски сделки. Техният произход е Облигационното право. На базата на два облигационни договора възникват основните банкови сделки- договорите за влог и за заем. На тяхната основа се изграждат изключителните банкови сделки. С възникването на банковото дело възникват и редица други сделки.

Предметът на банковите сделки винаги и по правило представлява парична сума. Затова при този вид сделки имаме налице и парично задължение. Режимът на банковите сделки е регулиран от два законови нормативни акта- ЗКИ и ТЗ, както и в някои от Наредбите на БНБ.

Видове банкови сделки

ТЗ урежда следните **видове** банкови сделки: договор за банков влог, договор за разплащателна сметка, договор за банков кредит, акредитив (документарен акредитив), банкова гаранция, банково инкасо и документарно банково инкасо, банков превод. ТЗ не дава уредба на абсолютни и относителни банкови сделки като покупко-продажбата на ценни книги и тяхната разновидност- сконтони сделки (покупка на менивелнични ефекти), банково поръчителство, факторинг, фючърси, договор за банкова карта.

Основно банковите сделки се разделят на пасивни, активни и посреднически (неутрални).

Пасивни сделки са тези, чрез които банката натрупва парични средства, за да може впоследствие да ги предоставя на клиентите си. Чрез този тип сделки бан-

ката финансира дейността си и става длъжник на парична сума. Типични пасивни банкови сделки са договорът за банков влог, договор за разплащателна сметка.

Активни са банковите сделки, при които банката става кредитор. При тях банката предоставя на клиентите си суми, които черпи от предоставените и по пасивните банкови сделки средства. Договорът за кредит представлява активна банкова сделка.

Третият вид банкови сделки са посредническите. Те биват още наричани неутрални, комисионни или доверителни. При тях банката не влага средства за тяхното извършване. Такъв тип сделки са договорите за банков превод, банково инкасо и акредитив.

Според член 2, ал. 1 ЗКИ банковите сделки още се делят на изключителни банкови сделки и неизключителни банкови сделки. Първите могат да бъдат извършвани само от лице, което има качеството на търговска банка. Такива сделки са банков влог, банков кредит, безналичен банков кредит, акредитив, инкасо, пътнически чек²⁴.

Неизключителните банкови сделки могат да се извършват и от небанкови финансови институции, но тогава те губят характеристиките си на банкови. Пример за такива сделки са финансовият лизинг, сделките с финансови фючърси, опции и др.

Договорът за банков влог е една от ключовите банкови сделки. Тя е най-старата такава и спада към категорията на изключителните банкови сделки. Договорът за банков влог има две разновидности – обикновен влог (правилен влог се нарича още) и паричен влог (още наричан неправилен).

Съгласно параграф 1, ал. 1 т. 2 от допълнителните разпоредби на Закона за кредитните институции - "Влог" е всяка сума, получена със задължение за връщане, освен ако тя е дадена:

- като заем от банка
- като отметнина или задатък, осигуряващи изпълнението по търговска или друга сделка;
- като авансово плащане по договор за продажба или за извършване на услуга или друга дейност и подлежи на връщане при неизпълнение на договора;
- за други цели в случаи, определени от БНБ.

Влогонабирането е водеща банкова дейност. Съгласно чл. 2, ал. 1 от Закона за кредитните институции (ЗКИ) "банка е юридическо лице, което извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства...". "Публично привличане на влогове или други възстановими средства" по смисъла на пар. 1, ал. 1, т. 3 от Допълнителните разпоредби на ЗКИ е приемането на влогове или други възстановими средства от повече от 30 лица, които не са банки или други институционални инвеститори. Такова влогонабиране, както и приемане на ценности на депозит и дейност като депозитарна или попечителска институция може да извършва само:

- лице, което е получило лиценз за банка от БНБ;
- банка със седалище в трета държава, която е получила лиценз от БНБ да осъществява дейност в Република България чрез клон;
- банка, получила разрешение за извършване на банкова дейност от компетентните органи на държава-членка, която предоставя директно или чрез клон услуги на територията на Република България.

Правната уредба на договора за банков влог, видовете банкови влогове, както и на гарантирането на влоговете в банките се съдържа в Търговския закон (чл. 420-425), Закона за кредитните институции (чл. 2, чл. 48, чл. 57-64, чл. 118, чл. 126-130), Закона за БНБ (чл. 39), Закона за банковата несъстоятелност (чл. 9, чл. 25-26, чл. 38-43), Закона за гарантиране на влоговете в банките, Наредба № 23 на БНБ за

условията и реда за изплащане на суми по влогове в банка с отнета лицензия до гарантирания размер, Закона за паричните преводи, електронните платежни инструменти и платежните системи (чл. 26-27), а от 1 ноември 2009 Закона за платежните услуги и платежните системи (чл. 20, чл. 74), Закона за публичното предлагане на ценни книжа (ЗППЦК).

Спецификите на договорите за банков влог се разкриват при тяхната класификация. Двете основни разновидности са **обикновен влог** и **паричен влог**. Разграничават се още на **срочен** и **безсрочен**; спестовен влог; влог, съчетан с управление на ценни книжи; **влог под условие** и **влог в полза на трето лице**.

При договора за обикновен (правилен) банков влог съгласно чл. 420 от ТЗ банката се задължава да пази предадените и определени вещи срещу възнаграждение. Този договор е реален, неформален, в интерес на влогодателя. Договорът е реален, тъй като включва във фактическия си състав освен волеизявления също така и действия по фактическо предаване на вещи, които са предпоставка за пораждаване на правните последици. Фактическото предаване на паричните знаци ценните книжи или други движими вещи е Юридически факти, който трябва да се осъществи, за да се породи правното действие на сделката.

За разлика от договора за банков влог по ЗЗД, който е едностранен и безвъзмезден договора за банков влог по ТЗ е двустранен и възмезден. Предмет на договора могат да бъдат само индивидуално определени движими вещи. По правило това са ценности с висока стойност. Вложените вещи остават собственост на влогодателя и затова влогоприемателя няма право да ги ползва и да се разпорежда с тях, като дължи връщане на същите, а не на други вещи. Това означава, че влогът е правилен, т. е. ако се вложат пари, банката следва да върне същите копия.

Задължения на банката

- Задължение за пазене с грижата на добрия търговец, (която е по-голяма от грижата на добрия стопанин). Банката не може да ползва вложените вещи. В противен случай банката носи обективна отговорност за вреди и дължи възнаграждение за ползването. Задължението обикновено е срочно. Възможно е да бъде и безсрочно, но на практика не се среща. Тогава банката може да предизвести влогодателя да си вземе вещта. При повреда след срока банката отговаря само при умисъл и груба небрежност (ЗЗД).

- Трябва да изпълни задълженията, които е поела с оглед запазването на вещта.

- Задължение за връщане на вложените вещи. Влогодателят има право по всяко време да иска връщане на вложеното, независимо дали договорът е безсрочен или за определен срок. Дори договорът да е срочен, банката дължи връщането и предсрочно при поискване, тъй като срокът е в полза на влогодателя. Т. е. задължението на банката да върне вложеното е изискуемо преди изтичане на определения срок. При прекратяване на договора на основание едностранно волеизявление на влогодателя дължимото възнаграждение се намалява съобразно реалното време на пазене. В този случай влогодателят трябва да възстанови разноските, които влогоприемателят предварително е направил с оглед договорения срок за съхранение на вещите (чл. 420, ал. 2 от ТЗ).

Задължения на влогодателя

- Влогодателят дължи възнаграждение на банката за пазенето на вложените вещи.

- При предсрочно прекратяване на договора е длъжен да възстанови на банката направените разноски с оглед уговореното времетраене на влога;

- Той е длъжен да заплати и извънредните разноски, направени за пазенето на вещта, ако са били необходими и неотложни.

- Трябва да обезщети банката за вреди от скрити недостатъци на вещта, за които тя не е знаела.

- Да получи обратно вложените вещи.

Защита на влогодателя срещу банката при неизправност от нейна страна

Влогодателят има възможност да подаде два иска срещу банката – **ревандикационен** и **облигационен**. По силата на чл. 108 от Закона за собствеността, уреждащ защитата на правото на собственост, собственикът може да иска своята вещь от всяко лице, което я владее или държи, без да има основание за това. Чл. 55, ал. 1 от ЗЗД, отнасящ се до неоснователното обогатяване, който е получил нещо без основание или с оглед на неосъществено или отпаднало основание, е длъжен да го върне.

Банката от своя страна има право на възражение за изпълнен договор. Възражението е едно субективно право, имащо за съдържание отказа да се изпълни едно притезание, но възражението същевременно е и едно насрещно право на длъжника срещу кредитора. Съгл. чл. 90 от ЗЗД длъжникът, който има срещу кредитора си изискуемо вземане от същото правно отношение, от което произтича и неговото задължение, може да откаже да изпълни задължението си, докато кредиторът не изпълни своето. В такъв случай ответникът се осъжда да изпълни едновременно с ищеца.

При договора за паричен (неправилен) банков влог съгл. 421, ал. 1 от ТЗ банката се задължава да върне получената от влогодателя сума в същата валута и размер, както и да заплати уговорената лихва. Предмет на договора за паричен влог е влагането само на парични суми. Той задължително се сключва при предварително издадени от банката и публично оповестени общи условия.

Договорът е едностранен и възмезден – банката има две задължения:

- да върне сумата
- да заплати дължимата лихва

Влогодателят е само кредитор, а банката само длъжник.

За разлика от обикновения банков влог, за паричния не може да се твърди, че е реален – законът не го урежда като реален, следователно договорът е консенсуален, но страните могат да го уговорят като реален.

Най-съществената разлика между двата вида договор е, че договорът за паричен влог има транслативно, вещно действие. Банката става собственик на вложените средства и като такъв може да ги ползва и да се разпорежда с тях. Банката няма задължение за пазене на вложеното, а само за неговото връщане. Вложената сума трябва да се върне в същата валута и размер. По тази причина възнаграждение се дължи не от влогодателя, а от уговороприемателя. То е в размер на уговорената лихва.

С договора за банков влог банката се задължава да пази предадените и определени парични знаци, ценни книги или други движими вещи срещу възнаграждение. Следователно предмет на договор за обикновен банков влог могат да бъдат само индивидуално определени недвижими вещи, а не пари, ценни книжа, или други движими вещи. Затова лицето, което приема влога дължи връщане на същите, а не на други такива вещи. Страни по договора са влогодателят (може да бъде или да не бъде търговец) и влогоприемателят, който задължително е банка.

За да се смята договорът за сключен трябва да има предаване на вещите, предмет на договора въз основа на постигнатото между страните съгласие. Разликата между договорът за обикновен влог по ЗЗД (ч. 250) и обикновения банков влог се състои в това, че влогът по ЗЗД е едностранен и безвъзмезден, докато банковият влог е двустранен и възмезден.

Срещу задължението на банката да пази предаденото и да го върне след изтичане на срока и при поискване, в тежест на влогодателя се поражда задължени-

ето да плати възнаграждение за пазенето. При влога по ЗЗД няма задължение за възнаграждение, освен, ако не бъде изрично уговорено, което превръща този облигационен договор в несъвършено двустранен договор. Основното задължение на банката е да пази вложеното, тези чужди вещи остават собственост на влогодателя, затова банката не може да ги ползва.

Договорът за обикновен банков влог е неформален, за неговото сключване не се изисква особена форма, но с оглед на доказването му той би могъл да бъде сключен в писмена или друга форма. Този договор се сключва в интерес на влогодателя. Той може винаги да поиска връщане на вложеното, дори договорът да е сключен като срочен. Това показва, че задължението на банката е изискуемо и преди срока. Изискуемостта на задължението на банката зависи от едностранното волеизявление на влогодателя. Предсрочното връщане на вложеното има за последица намаляване на договорното задължение, което се редуцира с оглед на времето, през което вещта е била пазена. Така се запазва равновесие между насрещните престации.

Паричен влог - той е сред най-масово сключваните банков сделки, той е типичен пример за пасивна банкова сделка. Според ЗКИ влог представлява всяка сума, получена срещу задължение за връщане освен, ако е дадена като кредит (заем) от банка, като авансово плащане или като отчетна или задатък, осигуряващи изпълнението по сделка. Тя няма гаранционна функция.

Според ТЗ паричният влог представлява договор, по силата, на който влогодателят влага пари, а банката е длъжна да върне паричната сума в същата валута и размер, както и уговорена лихва. За банката вложените парични средства са и дадена на заем, затова не влогодателят, а банката дължи възнаграждение.

Важна характеристика на договора за паричен влог е, че банката сключва влоговете сделки не инцидентно, а системно. Банката е задължена да приема парични влогове и това я представя като публичен паричен влогонабирател. Паричният влог е реален и възмезден и едностранен и формален. Той е едностранен, понеже задълженията са само за едната страна по договора и това е банката. Тя дължи връщане на паричната сума и плащане на лихвата. Банката сключва договор за влог при прилагане на едни и същи условия за всички свои клиенти вложители.

Друг вид банкова сделка е **влогът за управление**, по силата, на който банката може да се задължи да управлява вложените ценни книги, като упражнява правата върху тях. Най-лесното управление на ценни книги включва инкасиране на купоните на акции, следене на падежите на облигации и на държавни ценни книги и получаване на сумите по тях.

Влогът при условие и в полза на трето лице. При условията на подобен тип влог, ако условието не се сбъдне или третото лице почине, вложените пари, ценни книжа, или други движими вещи се връщат на влогодателя. Така влогът може да бъде обикновен или паричен.

Поредният тип банкови сделки са свързани със съхранение на пари и извършване на банкови плащания. По този повод банките могат да разкриват следните видове сметки - разплащателни, депозитни, сметки на разпоредители с бюджетни средства, спестовни сметки, набирателни сметки, акредитивни сметки, ликвидационни сметки, особени сметки.

С договорът за разплащателна сметка, банката е поела задължение да плаща от сумите по сметката на всяко трето лице, което титулярят по сметката и посочи. Чрез нареждането за плащане се осъществява т. нар. делегация за плащане.

Договорът за банков кредит е от най-разпространените банкови сделки. Той може да се сключва само от банка, което го превръща в изключителна банкова сделка. Страни по този договор са кредитодателят (банката) и кредитополучателят (заемателят), който по правило е търговец или лице, което извършва стопанска дейност. Този договор се смята за сключен от момента на постигане на съгласието, той

представлява консенсуален договор. За неговата валидност задължително се изисква писмена форма и тази форма е за действителност, затова съгласието на страните следва да е облечено в писмен вид поради страх от нищожност.

Договорът за банков кредит в винаги срочен. Страните се уговарят за междинни срокове, които са предмет на така наречения погасителен план. Договорът за банков кредит има генезиса си от облигационния договор за заем, но на негова основа се е обособил като самостоятелен договорен вид. Банковият кредит задължително е обезпечен, с изключение на така наречените потребителски кредити.

Банковата практика е наложила **различни видове кредити** - краткосрочен, средносрочен и дългосрочен. Според тяхното обезпечение, банковите кредити основно биват ломбардни и ипотечарни (ипотечни).

Ломбарден е този кредит, при който задължението на заемателя се обезпечаваша със залог, макар че в чистия си вид, ломбардният кредит се обезпечаваша със залог.

Ипотечарният или ипотечният (наричан още така) кредит е обезпечен с ипотека, а тя може да бъде върху недвижим имот или кораб.

Според начина, по който се отпускат кредитите, те биват следните видове: сконтов, акцептен, овърдрафт и револверен или револвиращ.

Сконтовият кредит е свързан със сконтиране (дисконт), което представлява покупка на менителнични ефекти при настъпване на техния падеж. Сконтовият процент включва лихвата върху главницата за времето, между покупката на ценната книга и падежа и, сконтовата комисионна и разските по сконтирането.

Акцептният кредит е също краткосрочен. При него банката акцептира теглената срещу него менителница от заемателя, при условие че той ще плати сумата по менителницата преди нейния падеж, т. е. преди да се ангажира отговорността на банката.

При **овърдрафта** банката и заемателят постигат споразумение последният да може да дава нареждания на банката над размера на покритието (авоара), което има по разплащателната си сметка.

Револверният кредит представлява автоматично възобновяем банков кредит в рамките на предварително уговорена кредитна линия. Кредитната линия е уговорената максимална сума, която банката отпуска на заемателя. Понякога този кредит се означава като открит. При него сумата се отпуска на траншове и погасяването става на части, периодично.

Според легалната дефиниция, дадена в чл. 2, ал. 1 на Закона за кредитните институции, **банката е юридическо лице, което извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства и предоставя кредити или друго финансиране за своя сметка и за собствен риск.** Търговските банки са най-универсалната финансова институция, разполагаща с най-много права. В рамките на цялостния банков предмет на дейност влоговите и кредитни сделки формират частта, определяна като изключителна банкова дейност. Законова норма въздига съвместното им извършване в конститутивен признак за банка. Търговската банка с оглед особения предмет на дейност освен търговец е и публична институция.

Банковата дейност е от основно значение за пазарно ориентираната икономика. Тази дейност е правно уредена и този факт дава основание да говорим за Банково право. Банковото право е относително обособен правен отрасъл, в рамките на мегаотрасъла Търговското право.

При осъществяване на банковата дейност се формират две основни групи правоотношения. Първата включва властническите отношения, които дават публичноправната уредба на банковата дейност. Тук влизат преди всичко изискванията във формата на административноправни и задължения и забрани, адресирани към банките и другите правни субекти на банкова дейност, както и надзорът за тяхното спазване. Като цяло част от уредбата на банковата дейност има устройствен характер.

Литература:

- Русчев, Иван, „Правна уредба на финансовата къща по Валутния закон”
- Лекционен курс, проф. д-р Иван Русчев-Банково право
- Герджиков, Огнян; „Търговски сделки”
- Закон за кредитните институции
- Стефанов, Георги, „Търговско право”-изд. Абагар

Организация и функциониране на адвокатурата в България

автор: Васил Стефанов Тънгаров

1. Увод:

Сега действащият Закон за адвокатурата е приет е от XXXIX Народно събрание на 10 юни 2004 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание. Новият закон е съобразен с основните конституционни принципи. На първо място е предвидено създаването на независима и самоуправляваща се адвокатура. На тази основа е създадена нова организация и ред на адвокатската дейност. Сегашният закон в основата си и в конкретните разрешения, които дава, отговаря напълно на стандартите на съвременното европейско законодателство. Този закон урежда придобиването и загубването на адвокатски права, упражняването и организацията на адвокатската професия, както и учредяването и прекратяването на адвокатски сдружения. Законът за адвокатурата регламентира, че упражняването на адвокатската професия е дейност, предвидена в Конституцията, за *правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на физическите и юридическите лица*. Тя се осъществява в съответствие с принципите на независимост, изключителност, самоуправление и самоиздръжка. При упражняването на адвокатската професия адвокатът се ръководи от законните интереси на клиента, които е длъжен да защитава по най-добрия начин със законни средства.

2. Адвокатската професия:

Адвокатурата по силата на Конституцията се изгражда като независима от държавата институция, която гарантира правото на защита. Правото на защита е формулирано като основно право и означава правото на всеки български гражданин или юридическо лице да бъде представляван или подпомаган, пред който и да е държавен орган или пред друг правен субект, от лице - адвокат, което да компенсира недоброто познаване на закона, с оглед защита на субективни права и интереси. Правозащитната функция на адвоката е свързана с предоставяне на правна помощ. За да може да бъде ефективна тази правна помощ, адвокатурата трябва да бъде отделена от държавата, т. е. да не е държавна институция, да не зависи и да не е подчинена на волята на който и да е държавен орган. Това е и причината упражняването на адвокатската професия да е несъвместимо със заемането на каквато и да е държавна или общинска служба. Поради това, адвокатската дейност е особен вид правно регламентирана свободна дейност, осигуряваща правна защита при поискано съдействие от съответните правни субекти. Има случаи, в които Законодателството изисква тази правна помощ да бъде предоставяна и въпреки волята на правния субект (при случаите на служебна защита). В този смисъл може да се каже, че адвокатската професия е една от най-древните професии.

2. 1 изисквания за придобиване на права на адвокат:

Упражняването на адвокатската професия е конституционна дейност за правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на физическите и юридическите лица. Тя се осъществява на принципите на независимост, самоуправление и самоиздръжка. Адвокат може да бъде само лице, вписано в списъка на адвокатската колегия. Правата на адвокат се придобиват и адвокатската професия може да се упражнява от кандидата от момента на неговото вписване в списъка на адвокатската колегия. Изискванията за придобиване права на адвокат могат да се обособят в две основни групи:

-Първата група посочва етичните и професионални правила в адвокатската гилдия. Тяното функциониране трябва да помогне на бъдещите адвокати да вник-

нат в своята професионална същност и да разберат ролята на професията за правораздаването и обществото като цяло.

-Втората група е свързана с юридическите критерии, на които да отговарят адвокатите, теоретичните изисквания и практически познания, които трябва да имат, за да изпълняват успешно своите функции.

За адвокатите е особено важно да познават и разбират професионалните и етични правила, формулирани в националните правила за поведение. Те трябва да действат съгласно тези правила, така че да могат да изпълнят своята мисия в полза на обществените интереси. В правова държава и в общество, основано на върховенството на закона, адвокатът има особена роля. Неговите задължения не се изчерпват с изпълнението на дадения му мандат, а произтичат и от традициите на вековната професия. Адвокатът трябва да служи както на интересите на правосъдието, така и на законните интереси и права на физическите и юридическите лица, които са му поверени да отстоява и защитава. (чл. 1, ал. 1 ЕКА). За да може да бъде спечелено и запазено уважението, необходимо за осъществяване на посочените в ал. 1 функции, адвокатът изпълнява непрестанно многообразните си правни и етични задължения към: 1. клиента; 2. адвокатската професия като цяло и в частност към всеки колега; 3. съдебната власт и другите власти, пред които адвокатът защитава каузата на своя клиент или го представлява; 4. обществото, за което съществуването на свободната и независимата адвокатска професия, подчинена на собствените си правила, е същностна гаранция за опазване на законността и на правата на човека, евентуално противопоставени на силата на държавната власт и/или на интересите на отделни части от обществото. Основните принципи, от които се ръководят адвокатите в своята дейност са 7: независимост, доверие, поверителност, несъвместимост, разгласа за професионална дейност, отстояване на законните интереси на клиента и забрана за дискриминация.

При упражняване на професията си адвокатът е независим. Адвокатът действа в съответствие със закона, с правилата на този кодекс и законните интереси на клиента, не се влияе от личните си интереси, не се поддава на външен натиск или на чуждо въздействие и предоставя правна помощ, ръководейки се от вътрешното си убеждение. Адвокатът се противопоставя на всяко посегателство върху неговата независимост и не нарушава професионалната етика с цел да се хареса на клиента, на властите или на трети лица. (чл. 3, ЕКА). Взаимоотношенията между адвоката и неговия клиент се градят на основата на доверието, което е и в основата на отношенията между адвокатите и между тях и властите. Такива отношения не могат да съществуват, ако има съмнение в честността, личното достойнство и почтеността на адвоката. (чл. 4, ЕКА)

Чл. 5. (1) Адвокатът е длъжен да пази тайната на своя клиент без ограничения във времето както и всяко узнато от него при и по повод упражняване на дейността си поверително сведение. Опазването на професионалната тайна е основно и първостепенно задължение на адвоката. Професионална тайна се изисква и от всяко лице, което сътрудничи с адвоката. Адвокатът може да разкрие поверителна информация само доколкото това е необходимо, за да се защити в хода на гражданско-правни, административно-правни, наказателно-правни, дисциплинарни или други производства, свързани със спор между него и неговия клиент. (чл. 4, ал. 4, ЕКА).

Несъвместимост

Член 7 на Етичния кодекс на адвоката прокламира, че за да може адвокатът да осъществява функциите си с необходимата независимост и по начин, съобразен с професионалните му задължения, упражняването на някои длъжности или професии е несъвместимо с адвокатската професия. Недопустимо е упражняването на дейности и извършването на действия, които влизат в противоречие със същността на адвокатската професия, ограничават или премахват независимостта ѝ или накър-

няват достойнството и доброто ѝ име. Адвокатът, който е установен и в друга държава - членка на Европейския съюз, или развива дейност в нея, спазва правилата за несъвместимост, приложими спрямо адвокатите в тази държава.

Относно принципа за разгласа за професионалната дейност адвокатът може да осведомява обществеността за данните относно неговата професионална дейност, които са вписани в адвокатския регистър. Той може да предоставя информация за професионалната си дейност чрез различни средства за масово осведомяване, електронни средства за комуникация или по друг начин. Но чл 3 на ЕКА гласи, че адвокатът не може да: 1. рекламира своята дейност; 2. прави сравнение с други адвокати относно качеството на адвокатската си работа, обема и успеха на практиката си, размера на адвокатското си възнаграждение; 3. обещава постигането на конкретни резултати; 4. обявява имената на свои клиенти.

При упражняване на професията адвокатът във всичките си действия се ръководи от интересите на своя клиент, като спазва закона и правилата за професионално поведение. Той поставя интересите на клиента над своите и тези на своите близки и колеги.

Последен, но не и по важност е принципът за **забрана за дискриминация**. Във всичките си дейности адвокатът не може да осъществява дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, гражданство, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.

Наред с изискванията за етика в професията на адвоката съществува и друга група изисквания - а именно изискванията, свързани с юридическите критерии на които да отговарят адвокатите, теоретичните и практически познания, които трябва да притежават за успешно изпълняване на функциите. От своя страна тези изисквания са различни за родните и за чуждестранните адвокати.

Българските дееспособни граждани, които желаят да практикуват адвокатската професия трябва да отговарят на следните условия: 1. да има завършено висше юридическо образование; 2. да има придобита юридическа правоспособност; 3. да има най-малко две години юридически стаж; 4. да е положил предвидения в този закон изпит, освен в случаите когато лицата с научна степен "доктор по право", както и лицата, които имат юридически стаж повече от 5 г. ; 5. да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняване на адвокатската професия. (чл. 4, ал. 1, ЗА). Придобилият юридическа правоспособност, който няма две години юридически стаж, може да упражнява дейност като младши адвокат при условията на този закон.

Не може да бъде адвокат: 1. осъденият като пълнолетен на лишаване от свобода за умишлено престъпление от общ характер; 2. лице, поставено под запрещение или страдащо от душевна болест, която представлява трайна пречка за упражняване на адвокатската професия. Не може да бъде вписано като адвокат лице, което: 1. е търговец, управител в търговско дружество и изпълнителен директор на акционерно дружество; 2. е държавен служител; 3. работи по трудово правоотношение, освен ако е преподавател по правни науки във висше училище или научен сътрудник по правни науки в научен институт; 4. (Изм. ДВ бр. 43/2005 г.) е освободено от длъжност съдия, прокурор или следовател при условията на чл. 129, ал. 3, т. 5 от Конституцията или е дисциплинарно уволнено от длъжност съдия по вписванията, държавен съдебен изпълнител, юрисконсулт и дознавател, ако не са изтекли две години от датата на освобождаване от длъжност; 5. (Изм. ДВ бр. 43/2005 г.) е лишено от правоспособност като нотариус или частен съдебен изпълнител - за срока на лишаването. (чл. 5, ал. 1- 2, ЗА). Народните представители, преподавателите по правни науки във висшите училища и научните сътрудници по правни науки в научните инс-

титуту се вписват и упражняват адвокатската професия, без да напускат работата или длъжността си. (чл. 5, ал. 4, ЗА).

При условие, че са спазени горепосочените юридически изисквания за придобиване на адвокатска професия, кандидатът за адвокат подава молба до адвокатския съвет за приемане в адвокатската колегия, като прилага съответните документи. Адвокатският съвет проверява дали са налице предпоставките за придобиване на права на адвокат и в едномесечен срок от подаването на молбата се произнася с мотивирано решение за вписване. Непроизнасянето в срок се смята за мълчалив отказ. Без полагане на изпит се вписват кандидатите с образователна и научна степен "доктор по право", както и лицата, които имат юридически стаж повече от 5 години. Тези лица подават молба за вписване в адвокатската колегия. (чл. 6, ал. 1- 3, ЗА). Решението на адвокатския съвет се съобщава писмено на кандидата и на контролния съвет на адвокатската колегия, като решението или мълчаливият отказ на адвокатския съвет могат да се обжалват по чл. 7, ал. 2 на ЗА от кандидата и от контролния съвет чрез адвокатския съвет пред Висшия адвокатски съвет в 14-дневен срок от съобщението. Жалбата се изпраща от адвокатския съвет на Висшия адвокатски съвет в 3-дневен срок от постъпването ѝ. Висшият адвокатски съвет разглежда жалбата по същество и се произнася с решение в едномесечен срок от постъпването ѝ. Непроизнасянето в срок се смята за мълчалив отказ. Решението или мълчаливият отказ на Висшия адвокатски съвет подлежи на обжалване от кандидата и от Висшия контролен съвет в 14-дневен срок от получаване на съобщението или от изтичането на срока по ал. 4 пред Върховния касационен съд. Жалбата се подава чрез Висшия адвокатски съвет, който в тридневен срок изпраща цялата преписка на Върховния касационен съд. Върховният касационен съд разглежда жалбата в тричленен състав, в открито съдебно заседание с призоваване на кандидата и представител на Висшия адвокатски съвет и се произнася с решение, което е окончателно. (чл. 7, ал. 3- 7, ЗА).

Изпитът по чл. 4, ал. 1, т. 4 се провежда в две сесии годишно пред комисия, определена със заповед на председателя на Висшия адвокатски съвет в състав: петима членове адвокати, от които поне двама са хабилитирани преподаватели или научни работници по правни науки. Председателят на комисията е представител на Висшия адвокатски съвет. Редът за провеждане на изпита се определя с наредба на Висшия адвокатски съвет. Изпитът е писмен и устен с оценка "издържал" или "неиздържал".

Успешно издържалите изпита и лицата по чл. 6, ал. 3 се вписват след полагане на следната клетва: "Заклевам се да изпълнявам добросъвестно задълженията си като адвокат в съответствие с Конституцията, законите на Република България и морала, да бъда достоен за необходимите за професията доверие и уважение и чрез поведението си при нейното упражняване и в обществото да проявявам уважение към съда и органите на властта, да защитавам с всички допустими от закона средства правата и законните интереси на моите доверители и подзащитни и да не издавам тайните им. Заклех се." (чл. 9, ал. 1, ЗА). Кандидатът полага клетвата в тържествено заседание и подписва клетвен лист. В 14-дневен срок след полагане на клетвата съгласно чл. 9, ал. 3, адвокатът се вписва в регистъра на адвокатската колегия и в Единния регистър на адвокатите при Висшия адвокатски съвет. След вписването по ал. 3 в 14-дневен срок адвокатският съвет издава на всеки адвокат карта по образец, установен с решение на Висшия адвокатски съвет. Адвокатската карта подлежи на ежегодна заверка.

2. 2. Дейността на адвоката

Упражняването на адвокатската професия включва: устни и писмени консултации и становища по въпроси на правото; изготвяне на всякакви книжа - молби, тълби, заявления, жалби и други, свързани с възложената от клиента работа; представителство на доверителите и подзащитните и защита на правата и законните им интереси пред органите на съдебната власт, административните органи и служби, както и пред физически и юридически лица. (чл. 24, ал. 1. ЗА) Пред Върховния касационен съд и Върховния административен съд страните могат да бъдат представлявани и защитавани от адвокати с най-малко 5-годишен юридически стаж.

Адвокатът представлява своя клиент въз основа на писмено пълномощно. Упълномощаването пред съд може да бъде извършено и устно в съдебното заседание. В този случай изпълномощаването се вписва в протокола от съдебното заседание. Адвокатът може въз основа на устно изпълномощаване да извърши неотложни действия, когато това се налага за запазването на правата и законните интереси на клиента. Тези действия следва да бъдат потвърдени писмено от изпълномощителя. Адвокатът има право да преупълномощава друг адвокат с правата по първоначалното пълномощно със съгласието на клиента. Адвокатът има право да заверява преписи от даденото му пълномощно. (чл. 25, ал. 1-, ЗА). Клиентът може по всяко време да оттегли пълномощията си от адвоката. При неоснователно оттегляне на пълномощията адвокатът има право на възнаграждение в пълен размер, а при основателно оттегляне се дължи възнаграждение само за положения труд. (чл. 26, ЗА)

Права и задължения на адвоката:

Права на адвоката: Пред съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната адвокатът е приравнен със съдията по отношение на дължимото му уважение и му се дължи съдействие като на съдия. Ако на адвокат при или по повод упражняване на професията не е оказано дължимото уважение и съдействие, адвокатският съвет по негово искане или по свой почин оправомощава един от членовете на колегията да извърши проверка по случая заедно с представител на съда, органа на досъдебното производство, административния орган или служба. Адвокатският съвет уведомява писмено ръководителя на съда, на органа на досъдебното производство, на административния орган или служба за случая и за определяне на представител, който да участва в проверката. Ръководителят е длъжен в 7-дневен срок да посочи представител. Ако в срока по ал. 3 не е определен представител, адвокатският съвет извършва проверка само чрез своя представител. (чл. 29, ал. 1 – 4, ЗА)

Въз основа на доклада от проверката адвокатският съвет и по силата на чл. 30 на ЗА, ако адвокатският съвет прецени, че е налице виновно поведение, прави предложение за образуване на дисциплинарно производство срещу съдията, прокурора, следователя, дознателя или за налагане на дисциплинарно наказание на длъжностното лице от ръководителя на административния орган или служба. Налaganето или отказът да се наложи дисциплинарно наказание не е пречка адвокатът да търси отговорност по общия ред.

Адвокатът има свободен достъп и може да прави справки по дела, да получава копия от книжа и сведения с предимство в съда, органите на досъдебното производство, административните органи и други служби в страната и навсякъде, където е необходимо, само въз основа на качеството си на адвокат, което удостоверява чрез представяне на адвокатска карта. (чл. 31, ЗА)

Член 32 на ЗА прокламира, че адвокатът в кръга на работата си има право да заверява преписи от документи, които са му предоставени във връзка или по повод защитата на правата и законните интереси на негов клиент. Пред съда и органите на досъдебното производство, както и пред всички други органи те имат силата на официално заверени документи. Адвокатските книжа, досиета, електронни докумен-

ти, компютърна техника и други носители на информация са неприкосновени и не подлежат на преглеждане, копиране, проверка и изземване. Кореспонденцията между адвоката и неговия клиент, без оглед на начина, по който се осъществява, включително по електронен път, не подлежи на преглеждане, копиране, проверка и изземване и не може да бъде използвана като доказателство. Разговорите между адвокат и негов клиент не могат да се подслушват и записват. Еwentуално направените записи не могат да се използват като доказателствени средства и подлежат на незабавно унищожаване. Адвокатът не може да бъде разпитван в процесуално качество относно: разговорите и кореспонденцията му с клиент; разговорите и кореспонденцията му с друг адвокат; делата на клиент; факти и обстоятелства, които е узнал във връзка с осъществяваната защита и съдействие. Същото се прилага и по отношение на младши адвоката и адвокатския сътрудник. (чл. 33, ал. 1– 5, ЗА)

Законът за адвокатурата регламентира и срещите на адвоката със своя клиент (чл. 34). Адвокатът има право да се среща насаме с клиента си, включително когато той е задържан под стража или лишен от свобода. По време на срещите адвокатът има право да предава и получава писмени материали във връзка с делото, съдържанието, на които не подлежи на проверка. Разговорите по време на срещите не могат да се подслушват или записват, но срещите могат да бъдат наблюдавани. При свижданията адвокатът се легитимира само с адвокатска карта.

Съгласно чл. 35. (1) адвокатът не може да се откаже от поетата защита, освен, ако стане невъзможно да изпълнява задълженията си по независещи от него причини. В последния случай защитникът е длъжен да уведоми подзащитния си, за да може той да организира защитата си. Повереникът може да се откаже от поетата защита по уважителни причини, като уведоми за това доверителя си. При условията на ал. 2 повереникът не дължи връщане на полученото възнаграждение. Когато съдебното производство бъде прекратено по вина на адвоката, без да може производството да продължи пред съд, друг орган или арбитраж, адвокатът дължи връщане на изплатеното възнаграждение независимо от другите последици. Когато се постигне доброволно уреждане на спора или делото приключи със спогодба, помирение или споразумение между страните, внесеното възнаграждение не се връща. (чл. 35, ал 1– 5, ЗА)

В закона за адвокатурата ясно е формулирано и правото на възнаграждение на адвоката (чл. 36 – 37, ЗА) Адвокатът има право на възнаграждение за своя труд. Размерът на възнаграждението се определя в договор между адвоката и клиента. Този размер трябва да бъде справедлив и обоснован и не може да бъде по-нисък от предвидения в наредба на Висшия адвокатски съвет размер за съответния вид работа.

При липса на договор, по искане на адвоката или клиента адвокатският съвет определя възнаграждението съгласно наредбата на Висшия адвокатски съвет. Възнаграждението може да се уговори в абсолютна сума и/или процент върху определен интерес с оглед изхода на делото, с изключение на възнаграждението за защита по наказателни дела и по граждански дела с нематериален интерес. За вземанията си, произтичащи от неизплатени възнаграждения и разноски, адвокатът може да се снабди с изпълнителен лист. Изпълнителният лист се издава от районния съд въз основа на решение на адвокатския съвет, препис от сключения договор, заверен от съвета, и писмена покана до клиента за доброволно изпълнение на вземането. Оспорването на вземането по изпълнителния лист става по предвидения в Гражданския процесуален кодекс ред за оспорване на изпълнителни листове, издадени въз основа на несъдебни актове.

Адвокатът може да оказва адвокатска помощ и съдействие и безплатно на лица, които имат право на издръжка, материално затруднени лица, роднини, близки или на друг юрист. (чл. 38, ал. 1, ЗА) В случаите по ал. 1, ако в съответното производство насрещната страна е осъдена за разноски, адвокатът има право на адво-

катско възнаграждение. Съдът определя възнаграждението в размер не по-нисък от предвидения в наредбата по чл. 36. и осъжда другата страна да го заплати.

Паричните средства, които клиентът предоставя за разходване от адвоката се регламентират от чл. 39, ал. 1– 4, ЗА. Тези средства могат да се внесат в банка по клиентска сметка. Клиентска сметка може да разкрива както адвокат, така и адвокатско дружество. Сумите по клиентската сметка не са част от имуществото на адвоката или на адвокатското дружество и не подлежат на запориране. Адвокатът има право да удържи от постъпилите от или за неговия клиент средства сумата за своите разходи, доколкото те не са покрити от получени аванси, но е длъжен да представи отчет на клиента. По клиентската сметка могат да се превеждат суми за: заплащане за разноски, държавни такси и данъци на клиента; заплащане на хонорари на лица, различни от адвоката; извършване на сделки и действия от името и за сметка на клиента съобразно сключения договор между клиента и адвоката; други цели, предвидени в договора между адвоката и клиента. За внесените по клиентската сметка средства от всеки клиент се води отделна партида. До 31 януари на годината, следваща извършването на превод от клиент, адвокатът е длъжен да представи на клиента отчет за изразходваните средства, освен ако в договора не е предвидена по-ранна дата.

Младши адвокат и адвокатски сътрудник

Като младши адвокат, и въз основа на решение на адвокатския съвет, може да бъде вписан всеки правоспособен юрист с юридически стаж под две години, който отговаря на изискванията по чл. 4, ал. 1, спрямо когото не съществуват пречки по чл. 5. Изискванията за придобиване на квалификация младши адвокат са описани в чл. 20, ал. 1– 9, ЗА. Кандидатът за младши адвокат подава молба по реда на чл. 6, ал. 1 и 2 до адвокатския съвет, като прилага съответните документи. Решението и мълчаливият отказ за вписване подлежат на обжалване по реда на чл. 7. Младшият адвокат полага клетва по реда на чл. 9, ал. 1 и 2. Младшият адвокат има правата и задълженията на адвокат с посочените в този закон ограничения. Младшият адвокат може да представлява и защитава страни по дела в районните съдилища и по същите дела в окръжните съдилища, а заедно с друг адвокат - и по първоинстанционни дела в окръжните съдилища. Към адвокатските колегии се създава регистър на младшите адвокати. След вписване в регистъра по ал. 7 и в Единния регистър на младшите адвокати при Висшия адвокатски съвет на младшият адвокат се издава карта. След изтичане на две години младшият адвокат придобива правата на адвокат, освен ако не са възникнали пречките по чл. 5 и му се издава карта на адвокат.

Чл. 21 на ЗА описва назначението, правата и задълженията на адвокатския сътрудник. Назначените по трудов договор от адвокатите и адвокатските дружества сътрудници имат право на достъп до досиетата на делата и преписките, образувани от органите на съдебната власт и административните органи, по които техните работодатели са упълномощени да представляват интересите на клиентите си. Те могат да си водят бележки по досиетата и да изискват да им бъдат направени копия от представените по делата документи и доказателства. Адвокатските сътрудници се вписват в специален регистър към адвокатската колегия. Вписването се прави по молба на адвоката или адвокатското дружество до адвокатския съвет. След вписването адвокатският съвет издава карта на адвокатските сътрудници. Органите на съдебната власт и административните органи са длъжни да оказват съдействие на адвокатските сътрудници при изпълнение на техните задължения срещу представяне на карта. Адвокатските сътрудници нямат право да преупълномощават трети лица с правата си по този закон.

3. Адвокатска колегия

Адвокатите членуват в адвокатски колегии. (чл. 78, ал. 1, ЗА). Адвокатската колегия е юридическо лице и се състои от вписаните в регистъра ѝ адвокати. Висшият адвокатски съвет с решение определя районите и седалищата на адвокатските колегии, както и тяхното преобразуване и закриване.

Органи на адвокатската колегия са: **общото събрание, адвокатският съвет, контролният съвет и дисциплинарният съд.**

Изборът на адвокатския съвет и неговия председател, на контролния съвет, на дисциплинарния съд и на неговия председател се извършва от редовно общо събрание при тайно гласуване с мнозинство повече от половината от присъстващите членове на адвокатската колегия. Членовете на адвокатския съвет и неговият председател, на контролния съвет, на дисциплинарния съд и неговият председател се избират за срок три години. Член или председател на адвокатския съвет, на контролния съвет или на дисциплинарния съд не може да бъде избран за повече от два последователни мандата в един орган. Изборът на органи се провежда от избирателна комисия в състав - председател, двама членове и трима резервни членове. Съставът на избирателната комисия се определя съвместно от адвокатския съвет, контролния съвет и дисциплинарния съд не по-късно от два месеца преди деня на избора. В своята работа избирателната комисия се подпомага от избирателни бюра в състав трима членове, чиито брой и състав се определят от адвокатския съвет.

Избирателната комисия извършва подготовка на изборите, разглежда постъпилите жалби във връзка с провеждането на избора, като се произнася незабавно по тях с решение, което не подлежи на обжалване. Избирателната комисия регистрира и обявява кандидатите за членове на органите на адвокатската колегия и провежда самия избор. Всеки член на адвокатската колегия може да предложи писмено до избирателната комисия кандидатури за председател на адвокатския съвет и дисциплинарния съд и за членове на органите на колегията в 14-дневен срок преди датата на избора. Избирателната комисия в 7-дневен срок след изтичане на срока по ал. 1 се произнася по допустимостта на постъпилите кандидатури и с решението си обявява списъка на кандидатите. Всеки член на колегията в тридневен срок може да обжалва решението пред Висшия адвокатски съвет. Висшият адвокатски съвет се произнася в тридневен срок от постъпване на жалбата и решението му е окончателно. Избирателната комисия се произнася с решение за съставяне на окончателен списък на кандидатите. Решението подлежи на обжалване в тридневен срок от обявяването му в канцеларията на адвокатския съвет. Жалбата се разглежда от адвокатския съвет, който се произнася незабавно и решението му е окончателно. Окончателният списък на кандидатите се обявява най-късно 15 дни преди датата на избора.

Избирателната комисия изготвя бюлетини, съдържащи трите имена на кандидатите, както и техния юридически и адвокатски стаж. Изборът е таен. Гласува се с бюлетина, поставена в непрозрачен плик, който се пуска в избирателната кутия. Действителни са бюлетините, в които са означени необходимият брой или по-малко кандидати за съответния орган, както и само едно име за председател. След приключване на избора избирателната комисия разпечатва избирателните кутии в присъствието на двама неангажирани адвокати в изборния процес и избрани предварително от общото събрание. Преброяването на бюлетините е публично и се извършва от съответните изборни бюра. За резултата от избора се съставя протокол в два екземпляра, в който се обявяват окончателните резултати. В протокола се вписват: общият брой на гласувалите, на действителните и недействителните бюлетини; бюлетините, подадени поименно за всеки кандидат; имената на избраните председател на адвокатския съвет, членове на адвокатския съвет, членове на контролния съвет, председател и членове на дисциплинарния съд, както и броят на гласовете, с които са избрани. Протоколът се подписва от председателя и членовете на избира-

телната комисия, след което с нарочно решение избирателната комисия се произнася за резултата от избора. Решението и протоколът се обявяват на публично място в адвокатския съвет в първия работен ден, следващ деня на избора. Решението на избирателната комисия, с което се обявява резултатът от избора, подлежи на обжалване по реда на чл. 7 в 7-дневен срок от обявяването му. Бюлетините, пълномощните и другите книжа се подреждат и запечатват в избирателните кутии. Те се съхраняват до влизане в сила на решението, с което избирателната комисия се произнася за резултата от избора, и се унищожават с решение на новоизбрания адвокатски съвет. Протоколите на избирателната комисия и избирателните бюра се пазят 5 години от деня на избора. Избрани са кандидатите, получили повече от половината от гласовете от действителните бюлетини. В резултат на проведения избор, ако не е попълнен някой от органите на адвокатската колегия, се провежда допълнителен избор в първата неделя на месец февруари. Часът и мястото на допълнителния избор се определят и съобщават на членовете на колегията преди закриване на редовното общо събрание. При провеждане на допълнителен избор за председател на адвокатския съвет или за председател на дисциплинарния съд в изготвена предварително бюлетина се вписват трите имена на двамата кандидати, получили най-много гласове при първоначалния избор. Датата на избора се насрочва от адвокатския съвет и се съобщава на членовете на адвокатската колегия по реда за свикване на общо събрание. Новият избор се провежда по правилата, предвидени за редовния избор. До решаването на повдигнатите спорове по редовността на избора досегащият адвокатски съвет продължава да изпълнява задълженията си.

Новоизбраните органи на адвокатската колегия встъпват в задълженията си в 7-дневен срок от датата на избора, ако решението на избирателната комисия за обявяване на резултата от избора не е обжалвано, съответно в 7-дневен срок от окончателното решение, с което жалбите не са уважени.

Общо събрание

Общото събрание се състои от адвокатите, вписани в списъка на адвокатската колегия. Общите събрания са редовни и извънредни. (чл. 80, 3А). В чл. 82 на Закона за адвокатурата са описани функциите на редовното общо събрание на адвокатската колегия. Редовното общо събрание разглежда отчета за дейността на адвокатския съвет през отчетната година и взема решения по него; разглежда доклада на контролния съвет; разглежда отчета на дисциплинарния съд; приема бюджет на съвета на колегията за следващата финансова година; определя броя на членовете на адвокатския съвет, контролния съвет, дисциплинарния съд и избира адвокатски съвет, председател на адвокатския съвет, контролен съвет, дисциплинарен съд и председател на дисциплинарния съд; избира делегати за общо събрание на адвокатите в страната; взема решение за разпореждане с недвижими имоти на адвокатската колегия.

Извънредното общо събрание по силата на чл. 83 на ЗА се свиква се свиква се свиква по решение на адвокатския съвет, на контролния съвет или по писмено искане на 1/3 от членовете на колегията. Ако адвокатският съвет не свика извънредно общо събрание в 14-дневен срок от постъпването на искането, то се свиква задължително от Висшия адвокатски съвет. Извънредно общо събрание се свиква от адвокатския съвет и се провежда по реда, определен за свикване и провеждане на редовно общо събрание. по решение на адвокатския съвет, на контролния съвет или по писмено искане на 1/3 от членовете на колегията. Член 85 на ЗА прокламира, че решенията на общото събрание могат да се обжалват от всеки, който е имал право да участва в гласуването, пред Висшия адвокатски съвет в 14-дневен срок. Към жалбата по ал. може да се присъедини всеки адвокат - член на същата колегия, и да я поддържа, включително и ако подателят я оттегли. До произнасяне по жалбата

Висшият адвокатски съвет може да спре изпълнението на решението на общото събрание.

Адвокатски съвет

Няколко са основните функции и задължения на Адвокатският съвет (чл. 89, 3А):

1. ръководи работата на адвокатската колегия, свиква общите събрания и изпълнява техните решения;
2. следи за изпълнението на бюджета на адвокатската колегия;
3. организира и провежда изпита за кандидати за адвокати и младши адвокати и вписва адвокатите и младшите адвокати;
4. води регистрите на адвокатите, на младшите адвокати, на адвокатските дружества, на адвокатските сътрудници и на чуждестранните адвокати, допуснати да упражняват адвокатска професия в Република България под наименованието в държавата, в която е придобита адвокатската правоспособност;
5. защитава професионалните права, честта и достойнството на членовете на колегията;
6. следи за изпълнение на задълженията на членовете на колегията;
7. възбужда и поддържа дисциплинарно преследване срещу членове на колегията, като определя за всеки случай обвинител от списък, приет от него;
8. следи за извършване на адвокатска дейност от лица, които не са адвокати;
9. посредничи за решаване на спорове между адвокати и между адвокати и клиенти;
10. управлява и стопанисва имуществото на адвокатската колегия и се разпоглежда с движими вещи;
11. ръководи и осъществява дейността за повишаване професионалната квалификация на адвокатите;
12. утвърждава щата на служителите към адвокатския съвет и определя техните възнаграждения;
13. определя комисии в помощ на дейността си;
14. приема кандидатурите за членове и председател на адвокатския съвет, за членове и председател на дисциплинарния съд и членове на контролния съвет и обявява списъка им не по-късно от 14 дни преди датата на общото събрание; председателят определя комисия от членове на адвокатския съвет, която съгласно изискванията на закона изготвя окончателен списък на кандидатите, който се поставя на видно място в адвокатския съвет не по-късно от 14 дни преди датата на общото събрание;
15. (изм. ДВ бр. 79/2005 г.) участва в организирането на правната помощ по реда на Закона за правната помощ;
16. свиква и организира общото събрание на колегията;
17. определя размера на месечната вноска, дължима от адвокатите към колегията;
18. осъществява и други функции, определени от закона;
19. регистрира адвокатските сдружения и организира вписването им в единния регистър.

Секретарят на адвокатския съвет по силата на чл. 90 на 3А изпълнява следните функции: 1. ръководи дейността по непосредствено изпълнение на решенията на адвокатския съвет и финансово-стопанската дейност; 2. организира заседанията на адвокатския съвет и подготвя материалите за него; 3. ръководи и организира работата на щатните служители и на помощния персонал; 4. координира дейността на помощните органи на адвокатския съвет; 5. осигурява технически и административно цялата дейност на адвокатската колегия.

За председател на адвокатския съвет се избира адвокат, който има най-малко 15 години юридически стаж. (чл. 91, ал. 1, 3А). Ако няма кандидат, отговарящ

на изискването по ал. 1, за председател може да бъде избран и адвокат с не по-малко от 10 години юридически стаж. Задълженията на Председателя на адвокатския съвет са посочени в чл. 92 на ЗА. Той представлява адвокатската колегия; организира и ръководи цялостната дейност на адвокатския съвет; свиква и председателства заседанията на адвокатския съвет. При отсъствие на председателя се прилага чл. 93 на ЗА, а именно председателят се замества от заместник-председателя. Заместник-председателят или секретарят се заместват по избор от членовете на адвокатския съвет. Ако председателят напусне адвокатския съвет, нов председател се избира в едномесечен срок от извънредно общо събрание. Заместник-председателят или секретарят се заместват по избор от членовете на адвокатския съвет. Ако председателят напусне адвокатския съвет, нов председател се избира в едномесечен срок от извънредно общо събрание.

Контролен съвет:

Контролният съвет се състои от: 1. при колегия до 100 адвокати - не по-малко от трима членове; 2. при колегия над 100 адвокати - не по-малко от петима членове. (чл. 94, ал. 1, ЗА). За членове на контролният съвет могат да бъдат избрани адвокати, които имат най-малко 10 години юридически стаж, а за председател - най-малко 15 години юридически стаж. При невъзможност да се изберат членове, отговарящи на изискването на ал. 2, е допустимо избирането на членове на контролният съвет с най-малко 5 години юридически стаж и за председател на съвета - с 10 години юридически стаж. (чл. 94, ал. 2–3, ЗА). Член 25 на ЗА прокламира, че контролният съвет следи за правилното упражняване на бюджета и стопанисването на имуществото на адвокатската колегия, за което изготвя и изнася доклад пред общото събрание. Контролният съвет има право да упражнява и текущ контрол, като при констатирани нарушения изготвя доклад до Висшия адвокатски съвет. Членовете на контролният съвет могат да участват в заседанията на адвокатския съвет със съвещателен глас.

Дисциплинарен съд

Дисциплинарният съд се състои от: 1. при колегия до 100 адвокати - не по-малко от петима членове; 2. при колегия над 100 адвокати - не по-малко от седем членове, а за София - не по-малко от девет членове. За членове на дисциплинарния съд могат да бъдат избрани адвокати, които имат най-малко 5 години адвокатски стаж, а за председател - най-малко 10 години адвокатски стаж. (чл. 96, ал. 1–2, ЗА). На дисциплинарния съд като първа инстанция са подсъдни дисциплинарни дела, образувани срещу членовете на адвокатската колегия. Дисциплинарният съд заседава в състав: председател и двама членове. Старшинството им се определя от продължителността на адвокатския им стаж. Съставите са постоянни и се определят с решение на всички членове на дисциплинарния съд.

4. Висши органи на адвокатурата.

Общо събрание на адвокатите от страната: Функциите и устройството на Общото събрание на адвокатите от страната са описани в глава дванадесета, раздел I на ЗА. Общо събрание на адвокатите от страната се свиква ежегодно от Висшия адвокатски съвет с писмена покана, която се изпраща до 15 януари на адвокатските колегии. В поканата се посочват дневният ред, датата, часът и мястото на провеждане на събранието. Адвокатските съвети са длъжни да уведомят избраните от общите събрания на колегията делегати за свикването на общото събрание на адвокатите от страната. Общото събрание на адвокатите от страната се провежда през последната събота и неделя на месец февруари и се счита за редовно, ако присъстват 2/3 от делегатите. При липса на кворум събранието се отлага с един час и се провежда независимо от броя на присъстващите. Решенията се вземат с обикновено мнозинство от присъстващите адвокати. Гласуването е явно, освен за избор

на Висш адвокатски съвет и на негов председател, на Висш контролен съвет и на Висш дисциплинарен съд и негов председател. Допуска се гласуване по пълномощие, като един делегат може да представлява само един делегат. Упълномощеният представя изрично пълномощно при регистрацията си за участие в общото събрание на адвокатите от страната.

Общото събрание на адвокатите от страната се състои от представители на адвокатските колегии при норма на представителство един делегат на 40 адвокати. Ако колегията е с по-малко от 40 членове, тя се представлява от един делегат. Когато броят на членовете на колегията е с над 40 членове, но не съответства на установена норма на представителство, на повече от 20 членове се избира един делегат. В общото събрание на адвокатите от страната участват по право без право на глас председателите и секретарите на адвокатските съвети, както и членовете на висшите органи на адвокатурата. Делегатите, избрани за общото събрание, запазват мандата си до следващото общо събрание.

Общото събрание на адвокатите от страната:

1. разглежда и приема отчета на Висшия адвокатски съвет, доклада на Висшия контролен съвет и отчета на Висшия дисциплинарен съд;

2. избира председател и членове на Висшия адвокатски съвет и на Висшия дисциплинарен съд, както и членове на Висшия контролен съвет.

Изборът на членове и председател на Висшия адвокатски съвет и на Висшия дисциплинарен съд, както и на членове на Висшия контролен съвет, се извършва от общото събрание на адвокатите от страната по правилата, предвидени за избор на органи на адвокатската колегия. Членовете и председателите на висшите органи на адвокатурата се избират за срок 4 години. Предложенията за кандидатите за членове на съответните органи, включително за председател на Висшия адвокатския съвет и на Висшия дисциплинарен съд, трябва да бъдат направени във Висшия адвокатски съвет в 30-дневен срок преди датата на общото събрание. В 14-дневен срок преди деня на избора избирателната комисия изпраща на адвокатските съвети предложените кандидатури, които незабавно ги обявяват. Никой не може да бъде избран за повече от два последователни мандата в един орган. Не може да бъде избран за член на Висшия адвокатски съвет, Висшия контролен съвет и на Висшия дисциплинарен съд адвокат, който е избран в адвокатски съвет, контролен съвет или дисциплинарен съд на адвокатска колегия. Делегат на общото събрание на адвокатите от страната може да оспори законосъобразността на избора с жалба чрез Висшия адвокатски съвет пред Върховния касационен съд в 7-дневен срок от обявяването на резултатите от избора.

Върховният касационен съд разглежда жалбата в 14-дневен срок от постъпването ѝ в открито заседание в състав под председателството на председателя на съда и с участието на главния прокурор или негов заместник и се произнася с решение в 14-дневен срок. Когато изборът е незаконосъобразен, Върховният касационен съд предписва на Висшия адвокатски съвет провеждане на нов избор. Общото събрание на адвокатите от страната се свиква в едномесечен срок от съобщаване на решението на Върховния касационен съд за провеждане на нов избор. До избора на нови органи досегашните продължават да изпълняват задълженията си.

Висш адвокатски съвет:

Висшият адвокатски съвет е юридическо лице със седалище град София.

По силата на член 118 на ЗА Висшият адвокатски съвет се състои от петнадесет членове и десет резервни членове. Резервните членове участват в заседанията на съвета със съвещателен глас. За членове на Висшия адвокатски съвет могат да бъдат избирани адвокати, които имат най-малко 15 години адвокатски стаж. При напускане или отсъствие в продължение на повече от три месеца на редовен член той

се замества с всички права от резервния член, получил най-много гласове при избора.

Структурата и работата на Висшия се регламентират в чл. 119, чл. 120 и чл. 121 на ЗА. Адвокатски съвет избира от основните си членове двама заместник-председатели и секретар. Висшият адвокатски съвет определя помощни органи, които се ръководят от членовете на съвета. Висшият адвокатски съвет заседава най-малко веднъж в месеца. Съветът може да бъде свикан на извънредно заседание от председателя или от 1/3 от членовете с писмена покана до останалите, изпратена в 14-дневен срок преди заседанието. Заседанието е редовно, ако присъстват 2/3 от членовете на Висшия адвокатски съвет. Решенията се вземат с обикновено мнозинство на присъстващите членове. При равен брой гласове решаващ е гласът на председателя. ИВ заседанията на Висшия адвокатски съвет със съвещателен глас може да участват: 1/4 от председателите на адвокатските съвети от страната; председателят на контролния съвет и председателят на дисциплинарния съд. В рамките на мандата на Висшия адвокатски съвет всеки един от председателите на адвокатските съвети има участие за срок от една година по ред, установен от Висшия адвокатски съвет. В заседанията на Висшия адвокатски съвет може да участва и заместник-председател на Софийската адвокатска колегия. Висшият адвокатски съвет издава наредбите, предвидени в закона, и приема Етичния кодекс на адвоката. По въпроси от текущата си дейност, както и в случаите, предвидени в този закон, Висшият адвокатски съвет се произнася с решение.

Фикциите на Висшия адвокатски съвет се регламентират в чл. 122 на ЗА. Висшият адвокатски съвет: 1. свиква и провежда общо събрание на адвокатите от страната и подготвя и представя отчет пред него; 2. определя встъпителните вноски и годишните вноски на адвокатите за бюджета на Висшия адвокатски съвет въз основа на продължителността на адвокатския стаж; 3. се произнася по жалби срещу избори на органи на адвокатски съвети; 4. се произнася по жалби срещу решения на общи събрания на адвокатската колегия и срещу решения на адвокатски съвети; 5. се произнася по жалби срещу решения на адвокатските съвети относно допускането до изпит на адвокати и младши адвокати и срещу отказа за вписване в единните регистри; 6. изготвя образци за документи и книгата на адвокатските колегии и адвокатските съвети, които се водят от адвокатските съвети, и образци на протоколите на изборителната комисия и изборното бюро; 7. поддържа единните регистри на адвокатите, на младшите адвокати и на адвокатските дружества; 8. води Единния регистър на чуждестранните адвокати, на които е признато правото да се явяват като защитници пред български съд; 9. организира център за обучение на адвокати и определя условията и програмите за обучение за повишаване на квалификацията им; 10. управлява и стопанисва имуществото на Висшия адвокатски съвет; 11. дава становище по проекти за нормативни актове и прави предложения за усъвършенстване на законодателството; 12. прави предложения до председателя на Върховния касационен съд и до председателя на Върховния административен съд за издаване на тълкувателни решения и изготвя становища по тях; 13. приема щата и определя възнагажденията на служителите; 14. осигурява и одобрява разходите, свързани с дейността на Висшия контролен съвет и Висшия дисциплинарен съд. .

Задълженията на главния секретар на Висшия адвокатски съвет са описани в чл. 123, ал. 1 на ЗА и прокламират, че главният секретар: 1. ръководи дейността по непосредствено изпълнение на решенията на Висшия адвокатски съвет и финансово-стопанската дейност; 2. организира заседанията и подготвя материалите за тях; 3. координира дейността на секретарите на адвокатските съвети в страната; 4. ръководи и организира работата на служителите и на помощния персонал; 5. координира дейността на помощните органи на съвета; 6. осигурява технически и административно цялата дейност на Висшия адвокатски съвет. Организирането, ръководството

и представяването на работата на съвета се осъществява от председателя на Висшия адвокатски съвет (чл. 124, ал. 1, ЗА). Председателят на Висшия адвокатски съвет изпълнява задължения, произтичащи от закона, наредбите, решенията на общото събрание на адвокатите от страната и решенията на Висшия адвокатски съвет.

Правомощията на председателя се прекратяват с изтичане на мандата, подаване на оставка, трайна невъзможност да изпълнява задълженията си поради тежко заболяване, за срок по-дълъг от една година, или смърт. (чл. 125, ал. 2, ЗА)

Висш контролен съвет:

Висшият контролен съвет се състои от петима членове. За негови членове могат да бъдат избирани адвокати, които имат най-малко 15 години адвокатски стаж. Контролният съвет избира председател от своя състав. Висшият контролен съвет извършва проверки на финансовата дейност на Висшия адвокатски съвет и контролира дейността на контролните съвети на адвокатските колегии.

Висшият контролен съвет се отчита пред общото събрание на адвокатите от страната

Висш дисциплинарен съд:

Висшият дисциплинарен съд се състои от петнадесет членове, в това число председател. За негови членове могат да бъдат избирани адвокати, които имат най-малко 15 години адвокатски стаж. Старшинството на членовете на Висшия дисциплинарен съд се определя по продължителността на адвокатския им стаж. (чл. 128, ЗА) Чл. 129. (1) На Висшия дисциплинарен съд като първа инстанция са подсъдни дисциплинарните дела, образувани срещу членове на адвокатските съвети, на контролните съвети и дисциплинарните съдилища на колегиите, на Висшия адвокатски съвет, на Висшия контролен съвет и на Висшия дисциплинарен съд. (чл. 129, ал. 1, ЗА). Висшият дисциплинарен съд разглежда като втора инстанция жалбите срещу решенията на дисциплинарните съдилища при адвокатските колегии. (чл. 129, ал. 1, ЗА). Висшият дисциплинарен съд разглежда делата в състав председател и четири-ма членове. Делата срещу членове на Висшия адвокатски съвет, Висшия контролен съвет и Висшия дисциплинарен съд се разглеждат от 7-членен състав, председателстван от председателя на Висшия дисциплинарен съд. Решенията на Висшия дисциплинарен съд като първа инстанция подлежат на обжалване чрез Висшия дисциплинарен съд до Върховния касационен съд в 14-дневен срок от постановяването им по реда на чл. 7, ал. 7. (чл. 130, ал. 2) На Висшия дисциплинарен съд като първа инстанция са подсъдни дисциплинарни дела образувани срещу членове на адвокатски съвети, на контролни съвети и дисциплинарните съдилища на колегиите, на Висшия адвокатски съвет, на Висшия контролен съвет и на Висшия дисциплинарен съд.

Висшият дисциплинарен съд разглежда като втора инстанция жалбите срещу решенията на дисциплинарните съдилища при адвокатските колегии.

Наказанията по делата са от порицание и глоба до лишаване от правото да бъде упражнявана адвокатската професия за срок между три месеца и пет години. Решенията, касаещи лишаване от право да бъде упражнявана адвокатска професия се изпращат на Председателя на Висшия адвокатски съвет за изпълнение на процедурата за обнародването им в "Държавен вестник".

Висшият дисциплинарен съд разглежда делата в състав председател и четири-ма членове. Делата срещу членове на Висшия адвокатски съвет, Висшия контролен съвет и Висшия дисциплинарен съд се разглеждат от 7-членен състав, председателстван от председателя на Висшия дисциплинарен съд.

Едно от най-важните събития в историята на Висшия дисциплинарен съд в България е националното съвещание на тема "Етичният кодекс на адвоката. Проблеми на дисциплинарното производство", където от 120 години насам на едно място

се събират Висшия дисциплинарен съд и дисциплинарните съдилища от всички адвокатски колегии в страната. (2005 г.)

Заключение:

Съвременното правораздаване във всичките му направления и на всички нива е немислимо без добре организирана и правилно функционираща адвокатура. Но тази изключителна важност на адвокатурата не е плод само на настоящето, но и на миналото. Хвърляйки поглед към Древното римско право ще се убедим колко стабилни са традициите в областта на адвокатурата, в правната уредба на нейната дейност, в правилата за съществуване на адвокатската помощ. Това връщане към нейната история, неизменно е свързано както с проследяването на континуитета не само в правното регулиране, но и в професионалната дейност на юристите, а също и с припомнянето на някои практики, които могат да са носители на полезни идеи за съвременността. Съществуваща от времето на законите на Ману (III век пр. н. е.) – свободна и независима, адвокатската професия следва неотклонно икономическото и общественото развитие, запазвайки същността си и увеличавайки ролята си. В световен мащаб днес тя е подложена на въздействието на много и комплексни, понякога разтърсващи фактори, които определят нейното рационализиране и формите на модерното ѝ упражняване.

Литература:

- Закон за адвокатурата
- Етичен кодекс на адвоката
- Списание „Адвокатски преглед” - Брой 4 от 2000 г.
- Списание „Адвокатски преглед” - Брой 7 от 2008 г.
- www.vas.bg – Висш адвокатски съвет

Прилики и разлики в правния режим на Европейското кооперативно дружество и кооперацията

автор: Светлана Битунска

The article focuses on the similarities and differences in the regulation of businesses and the European Cooperative Society cooperative under the Cooperatives Act. The main purpose is to reveal the similarity between them and the reasons therefore may be a sign of identity. Furthermore, comparative analysis of regulatory standards it is a reference to the proximity of the European Cooperative Society with limited liability company.

Key words: European Cooperative Society, a cooperative, joint stock company, similarities, differences, a new legal form

Въведение:

Със законодателна промяна през 2007 г. беше създадена допълнителна „Глава А” в Закона за кооперациите. С нея бе въведена в националното ни законодателство една нова форма на сдружаване, а именно Европейското кооперативно дружество. ЕКД е форма на наднационално и трансгранично сдружаване. То е една от трите нови правно-организиранни форми за осъще-ствяване на търговска дейност наред с Европейското дружество и Европейско-то обединение по икономически интереси. Въвеждането му е резултат от при-съединяването на България към Европейския съюз и непосредственото приложение на общностното законодателство на територията на страната. Европейското кооперативно дружество е уредено в разпоредбите на Регламент (ЕО) № 1435/2003 относно устава на Европейското кооперативно дружество. Освен от нормите на Регламента ЕКД се регулира от устава си, както и субсидиарно от нормите на националното законодателство на съответната държава-членка.

ЕКД (Societas Cooperativa Europea) е специфичен вид дружество, който не съответства пряко на нито един от видовете търговци по смисъла на чл. 1 ТЗ. Притежава редица сходни черти с кооперациите, но същевременно има и белези, по които съществено се различават. ЕКД е хибридна форма съчетаваща черти както на кооперацията(КООП), така и на акционерното дружество.

Изложение:

Прилики между Европейското кооперативно дружество и кооперацията

Съгласно чл. 1 ЗК кооперацията е сдружение на физически лица с променлив капитал и с променлив брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват търговска дейност за задоволяване на техните икономически, социални и културни интереси. Както следва от наименованието на ЕКД е кооперативно сдружение и има статут на кооперация. Чл. 9 от Регламент №1435/2003 изрично прогласява принципа за недискриминация. Нормата въвежда изискването всяка държава-членка, на територията, на която е регистрирано седалище на ЕКД, да го третира като кооперация, съгласно законодателството на тази страна.

Както кооперацията, така и ЕКД са юридически лица. ЕКД придобива такова качество по силата на самия регламент.

Относно специфичните цели на ЕКД чл. 1, параграф 3 от Регламента ги определя като задоволяване потребностите и/или развиване на икономическа и/или социална дейност на членовете му. Така формулирана целта му тя е аналогична на целта за съществуването на кооперацията – задоволяване на икономически, социални и културни интереси на членовете на кооперацията. При кооперацията тези цели се постигат с извършване на търговска дейност, докато при ЕКД целите се реализират чрез сключване на споразумения между членовете във връзка с осигуряване

на стоки и услуги или извършването на определена работа в рамките на дейността, която ЕКД упражнява или възлага за извършване.

Специфичен белег на ЕКД са неговите членове, освен качеството членове, се явяват и работници, потребители или доставчици, които пряко са свързани и участват в дейността на кооперацията. За кооперациите това е само възможност, но не и задължение. Съгласно чл. 9 ал. 2 ЗК кооперация, която има за предмет на дейност производство на стоки и извършване на услуги, може да осигури на член-кооператор работа по трудово правоотношение с кооперацията.

Една от основните характеристики на кооперацията е нейният променлив капитал и членски състав (чл. 1 ЗК). Напълно в съответствие с това е и разпоредбата на чл. 1 параграф. 2 на регламента- ЕКД е сдружение с променлив капитал и променлив брой членове. И при двете образования размерът на капитала се променя съобразно с броя на членовете и техните дялови вноски. Измененията на капитала не изискват изрично изменение на уставите на сдруженията.

Членовете на кооперацията отговарят за задълженията ѝ до размера на дяловете си вноски (чл. 31 ал. 6 ЗК). Това е принципното положение, няма пречка да бъде предвидено в устава, че членовете на кооперацията отговарят за задълженията ѝ до определена сума над дяловете си вноски. По същия начин, ограничена отговорност носят и членовете на ЕКД, които отговарят според записания капитал, ако не е предвидено друго при учредяване на дружеството. Различие се наблюдава при изписването на името на кооперацията и ЕКД. Когато членовете на ЕКД са с ограничена отговорност, такова обозначение се изписва заедно със самото му наименование. При кооперациите това обявяване не е необходимо.

При прекратяване на членството си бившите кооператори или наследниците им имат право на внесените дялови, допълнителни и целеви вноски, актуализирани по установения нормативен ред, на попадащия се дивидент, както и на заемите, предоставени на кооперацията, включително попадащите се лихви (чл. 14, ал. 1 ЗК). Вноските, дивидентът, заемите и лихвите се изплащат на бившите кооператори или на наследниците им след приемане на годишния финансов отчет, при условие, че те са погасили всички свои задължения към кооперацията. По сходен начин, загубата на членство в ЕКД дава право на изплащане на дела от записания капитал, намален пропорционално със загубите на собствен капитал на ЕКД. Сумите се изчисляват на база годишния баланс за отчетния период, през който е възникнало правото на изплащане. (член 16 от Регламента).

Прилика между двете образувания има и по отношение тежестта на гласовете на всеки член-кооператор при вземане на решения. Чл. 19 ЗК прогласява, че при гласуване всеки член има прави на един глас независимо от размера на дяловата си вноска. Аналогична е разпоредбата на чл. 59 регламента, според който всеки член на ЕКД разполага с право на глас, независимо от броя на дяловете, които притежава.

Сходството между ЕКД и кооперациите се подкрепя и затвърждава от редица разпоредби на Регламента, които пряко препращат към норми от вътрешното законодателство, по специално към Закона за кооперациите. По този начин се цели важни въпроси за съществуването и функционирането на ЕКД да бъдат уредени от вътрешни норми на държавата по регистрация.

Самото учредяване на ЕКД се урежда от приложимия закон за кооперациите в държавата, в която ЕКД установява своето седалище (член 17). Учредителите на ЕКД изготвят неговия устав съгласно предвидените разпоредби, отнасящи се до учредяване на кооперации под юрисдикцията на държавата членка, в която е седалището на ЕКД (член 5, пара. 2). По същия начин за отговорността на членовете на управителния, надзорния или административния орган за причинени на дружеството вреди, се препраща към разпоредбите, които се прилагат към кооперациите в държавата-членка, в която е установено седалището на ЕКД (член 51). Организацията и провеждането на Общото

събрание, както и процедурите за гласуване, се уреждат от законите на държавата-членка, в която е установено седалището на ЕКД (Член 53).

Разлики между Европейското кооперативно дружество и кооперацията

Както беше споменато в началото освен многобройни прилики, които доближават ЕКД до кооперацията, налице са и съществени различия по някои от основните им характеристики, заради които не може да се говори за тъждество между тях.

Съществена характеристика на кооперацията е, че нейни учредители могат да бъдат само физически лица, като законът поставя изискване за техния минимален брой, който не може да бъде по-малък от 7 дееспособни физически лица. (чл. 2 ЗК) При ЕКД кръга от лица, които могат да станат учредители е доста разширен. То може да се учреди от пет или повече ФЛ, от две или повече ЮЛ или пет и повече от ФЛ и ЮЛ. Изискването е те да са установени или да са под юрисдикцията на най-малко две държави-членки. Възможно е ЕКД да се учреди и по произволен начин, чрез сливане на две и повече кооперации, ако най-малко две от тях са под юрисдикцията на различни държави-членки или чрез преобразуване на кооперация, учредена според законодателството на една държава-членка, със седалище и адрес на управление в Общността, ако най-малко две години има дъщерно дружество или клон в друга държава-членка. Под сливане се разбира както вливане, така сливане чрез учредяване на ново ЮЛ. ЕКД в този случай се различава от уредените у нас кооперативни съюзи, които са обединение на минимум 7 кооперации. При преобразуването няма нито прекратяване, нито възникване на ново ЮЛ. При сливане е налице хипотеза, при която има прекратяване без ликвидация, съпътствано с възникване или не на ново ЮЛ. При кооперативните съюзи няма прекратяване, но има възникване на ново ЮЛ. Доколкото ЕКД обичайно се свързва със създаването на условия за трансгранично обединяване на кооперации, трябва да се обърне внимание на факта, че учредяване на ЕКД може да има както с, така и без каквото и да било начално участие на кооперации.

Разлика има и във възможността за предоставяне на членство. В кооперациите членове могат да бъдат само физически лица, за юридическите това е недопустимо. Докато, ако в устава не е предвидено друго, членството в ЕКД може да бъде придобивано от физически и юридически лица. Членовете - юридически лица, се считат за членове в качеството им на потребители поради факта, че представляват собствените си членове, при условие че физическите лица, които са техни членове, имат качеството на потребители.

ЕКД бележи съществено отклонение от общия режим на кооперациите по повод на изискването за минимален капитал. За кооперациите по Закона за кооперациите няма изискване за необходим минимален капитал нито за учредяване, нито за съществяване. Казано е, само че ако в срок от една година от вписването на кооперацията тя няма никакво имущество, по искане на прокурора се прекратява или заличава (чл. 5 ЗК). При учредяване и за функциониране на ЕКД трябва да има записан капитал в минимален размер от 30 000 EUR (член 3, пара. 2 и 4 от Регламента). В уставът се определя минимум, под който записаният капитал не може да бъде намаляван за изплащане на дялове на членовете, които преустановяват участието си в ЕКД. При всички положения капиталът не може да пада под законоустановения размер от 30 000 EUR. Капиталът на ЕКД е разделен на поименни дялове, докато за българските кооперации дяловете на кооператорите се състоят от техните встъпителни и дялови вноски. (срв. чл. 1 ал. 2; чл. 3 и 4 Регламента и чл. 29 и чл. 30 ЗК)

Записаният капитал на ЕКД се представлява от дяловете на членовете - дяловете са в националната валута, но ако ЕКД е със седалище извън еврозоната, тогава дяловете може да са в евро. Налице е една особеност на дяловете – възможно е да бъдат установени няколко категории дялове. Разпоредбите на устава могат да гласят, че различните категории дялове дават различни права по отношение разп-

ределението на приходите. Дяловете, които дават еднакви права, са от една и съща категория. ЗК предвижда възможност с устава да се установи минимална и/или максимална стойност на дяловата вноска, но няма изискване за номинална стойност, която да е еднаква по класове.

Отклонение при ЕКД от режима на кооперациите може да се открие и по отношение на оценката на апортните вноски, които се правят от членовете на ЕКД. Съгласно Регламента, относно назначаването на експерти и извършването на оценка на непарични вноски в ЕКД се прилага законодателството относно акционерните дружества в държавата-членка, в която ЕКД има седалище (член 4, пара. 6). По различен начин стои въпроса при кооперациите по ЗК, където апортните вноски се оценяват от три вещи лица, определени от управителния съвет на кооперацията.

Структурата на ЕКД също бележи отклонение спрямо тази на кооперациите. Кооперацията има двустепенна система на управление, която включва общо събрание, управителен и контролен съвет. Органите на ЕКД включват Общо събрание, съпътствано от надзорен и управителен орган (двустепенна система) или административен орган (едностепенна система), в зависимост от приетия с устава вариант.

Регламентът дава възможност на ЕКД да предвиди в устава си емисия от ценни книжа, различни от акции и облигации, които дават особени привилегии на притежатели им. Тези ценни книжа могат да бъдат записани както от членове, така и от външни за ЕКД лица. Те не водят до придобиване на членство в ЕКД и съответно не дават право на глас в общото събрание. Притежателите им все пак могат да присъстват на заседанията на общото събрание, а ако уставът предвижда, те могат да сформират отделно свое събрание, чието становище да се съобразява по въпросите, касаещи техните специфични права и интереси. Издаването на ценни книжа е типично за АД, а не за кооперациите. Ценните книжа, издавани от ЕКД имат характеристика на дългови ценни книжа, които като цяло стоят по-близо до режима на облигациите, отколкото на акциите.

При кооперациите принципно положение е непрехвърлимостта на членственото правоотношение. При определени в устава условия и при разрешение на Общото събрание или управителен съвет или административния орган на ЕКД всеки негов член може да прехвърли дяловете си на друг член на съответното сдружение.

Прилики на Европейското кооперативно дружество с акционерното дружество

В общ преглед приликите на ЕКД с АД са в няколко отношения:

Имат изискване за минимален капитал за учредяването и функционирането им.

Дяловете в капитала, които имат своя номинална стойност и не могат да бъдат продавани под нея.

Съществува възможността за увеличаване на капитала чрез неразпределената печалба за съответната отчетна година.

Могат да извършват емитиране на ценни книги - при ЕКД те имат характера на дългови книги, с което стоят по близо до облигациите отколкото до акциите. И двата вида предоставят на притежателите им определени привилегии.

При оценяването на апортните вноски представляващи движимо и недвижимо имущество то следва да бъде извършено от 3 независими експертни лица, назначени от длъжностното лице по регистрацията от Агенцията по вписванията. Това е правилото на чл. 72 ТЗ, което се прилага субсидиарно в резултат на изрична норма на Регламента.

Възможността за прехвърляне на членството е характеристика за акционерните дружества, което има своето проявление и при ЕКД.

Националното законодателство за акционерните дружества ще намери съответно приложение относно съдържанието на писмата и документите, предназначени за трети лица. (член 10, пара. 1).

ЕКД се вписва в държавата-членка по седалището си в посочения от законодателството на тази държава-членка регистър съгласно правото, което се прилага към акционерните дружества (член 11, пара. 1)

Националното законодателство за акционерните дружества ще намери съответно приложение относно изискванията за публикуване и обявяване на актове и обстоятелствата при ЕКД (член 11, пара. 5 и член 12, пара. 1).

Заключение:

Изложените обстоятелства показват, че ЕКД притежава характеристики, които го сродяват с кооперациите, но същевременно проявява и специфики, присъщи за акционерното дружество. В българската правна теория господства разбирането, че ЕКД е нова, хибридна форма на сдружаване, различна от кооперациите и акционерните дружества, но опираща се на елементи заимствани и от двете. Самият Регламент № 1435/2007 използва доста широк диапазон от термини - „кооперативно предприятие“, „кооперативи“, „кооперации“. Регламентът визира ЕКД в някои случаи като дружество (чл. 1 пара. 2), но в други като кооперация (чл. 59).

ЕКД все пак се третира като кооперация въпреки отклоненията в редица отнoшения от общия режим на кооперациите по ЗК.

Приобщаването на ЕКД към кооперациите следва да се обясни с водеща цел при този тип образувания – задоволяване потребностите на членовете, постигнато чрез взаимопомощ и сътрудничество. Техните членове обичайно изцяло или части са клиенти, работници и служители или доставчици.

Кооперативната същност на ЕКД следва да се потърси и в особеното значение, което заема лично участие и съдействие на членовете за постигане целите на дружеството. Това намира израз във възможността Уставът на ЕКД да предвиди изплащане на дивидент на членовете пропорционално на извършените от тях сделки с ЕКД или на извършената в полза на последното работа. ЕКД не може да допусне участие в печалбата на лица, които не са негови членове или да им позволи да участват в негови сделки, освен, ако уставът предвижда друго. Членовете на ЕКД подлежат на изключване, когато сериозно нарушат своите задължения или допуснат действия, които противоречат на интересите на ЕКД (член 15). Тези характеристики са далечни на дружествата на капитала, за които е непривично и правилото „един член – един глас“. В този връзка следва да се отбележи, че по повод на ЮЛ-членове на ЕКД, Регламентът уточнява, че те се считат за членове в качеството им на потребители поради факта, че представляват собствените си членове, при условие че физическите лица, които са техни членове, имат качеството на потребители.

Именно в целите и приоритета на личността следва да се търси кооперативна същност на ЕКД, като същевременно с това се отчитат и спецификите, които го отличават от общия режим на кооперациите.

Литература:

[1] <http://eur-lex.europa.eu>

[2] <http://lex.bg>

[3] Стефанов, Г. Търговско право –специална част 2009

Кооперативен съюз

автор: Стелияна Боянова Димитрова;

Същност и учредяване.

Това е особено юридическо лице, за което субсидиарно се прилагат правилата за кооперацията, но то не е кооперация. Кооперативният съюз (КС) е особен търговец. Той се образува само и единствено от кооперации. В неговия състав не могат да взимат участие търговски дружества като акционерно дружество, дружество с ограничена отговорност и др., т. е. то е юридическо лице от затворен характер. Целта му е чрез обединението на няколко кооперации да се постигне обща цел чрез съредоточаване на ресурси и усилия.

Кооперативния съюз е обединение на кооперации, като критериите за обособяване не са правни, а териториални, отраслови или др. Учредяването на кооперативния съюз следва реда за учредяване на една кооперация. Общото събрание на кооперациите учредители трябва да приемат решение за създаване на кооперативен съюз. Трябва да има минимум 3 кооперации учредители. Общите събрания на кооперациите-учредители взимат решение за учредяване на кооперативния съюз. Членовете на техните управителни органи са тези, които взимат участие в управлението на съюза, въпреки че това не е изрично посочено в Закона за кооперациите, но се подразбира. Управителният съвет на кооперативния орган изпълнява и представителни функции. Взима решение относно състава на управителния съвет на кооперативния съюз, но обикновено той е съставен от председателите на управителните съвети на кооперациите-членки. Кооперативните съюзи могат да образуват свои съюзи, федерации, но за тях няма специални правила.

Функции на кооперативните съюзи.

Те не са изброени изчерпателно в закона. Кооперативните съюзи не се занимават със стопанска и търговска дейност. Кооперативния съюз изпълнява планиращи и координационни функции, защитава интересите на кооперациите членове пред трети лица – международни и държавни органи и т. н.

Органи на кооперативния съюз

Това са Общо събрание, Управителен съвет и Контролен съвет. Има разлика в състава на органите. Общото събрание се състои от председателите на управителните съвети на кооперациите членове, то е периодично действащ орган и се свиква веднъж на 4 години. Членовете на управителните съвети на кооперативния съюз се избират за срок от 3 години от общото събрание на кооперативния съюз. Управителният съвет се събира поне веднъж на 3 години. Управителния съвет може да избере от своя състав изпълнителен комитет, като определи правомощията му и начина за взимане на решение. Правила за контролния съвет не са предвидени. Факултативен орган е изпълнителният съвет, който замества фигурата на изпълнителния директор.

Фондове на кооперативния съюз.

При Кооперативния съюз могат да се образуват парични фондове за взаимно подпомагане, за образование, за квалификация и други. Фондовете се образуват по решение на общото събрание на съюза. Средствата на тези фондове се набират от отчисления от печалбата на членуващите в тях кооперации.

Съдебен контрол.

Всички решения и действия на всички органи на кооперацията подлежат на съдебен контрол при противоречие със закона или устава. Разликата с чл. 74 ТЗ е, че могат да се атакуват и действие и то на всички органи.

1) Споровете са подсъдни на районния съд – това е анахронизъм, защото по ТЗ всички спорове и производства са пред окръжния съд.

2) Ищец може да е всеки член на кооперацията, но активно легитимиран е и кооперативния съюз, в който кооперацията членува, прокурора и контролният съвет на кооперацията. Към ищца могат да се присъединяват и други членкооператори, както и контролният съвет. Присъединените се страни могат да поддържат ища дори ищецът да се оттегли.

3) Сроковете са преклузивни.

За член-кооператора срокът е 2-седмичен от деня на вземането на решението (ако не е присъствал, 2седмици от уведомяването за решението). При оспорване на действието срокът е 2седмичен от узнаването за тях.

Контролният съвет може да заведе иск в 2седмичен срок от приемане на решението или извършване на действието, защото се предполага, че той следи тези неща.

Кооперативния съюз може да заведе иск в 2седмичен срок от узнаването или уведомяването за решенията или действията.

Във всеки случай искът не може да се предаде по-късно от 3 месеца от приемане на решението или извършване на действието.

4) Съдът извършва преценка само за законосъобразност и не може да реши спора по същество. Съдът може да отмени изцяло или отчасти решението/действието или да го потвърди. Решението на съда подлежи на обжалване по общия ред. Това е конститутивен иск. Съдът като обезпечителна мярка може да спре изпълнението на решението или действието до постановяване на решение по делото.

5) С новия Закон за кооперациите се въведе иск за защита на имуществени и неимуществени права, които са накърнени от органи на кооперацията. Този иск е сходен с иска е сходен с иска по чл. 71 ТЗ. Той може да бъде съединен и с иска против решения и действия на органи на кооперацията.

История

През ноември 1907 г. е учреден първият съюз с национален обхват - Главният съюз на българските земеделски кооперации, който през 1914 г. приема наименованието "Общ съюз на българските земеделски кооперации". Той става един от основните инициатори за създаване на общо кооперативно сдружение в България под наименование Централен кооперативен съюз.

В началото на 1947 г. са функционират общо 21 кооперативни съюзи и центри. На тяхна основа през октомври 1946 г. се учредява Централният кооперативен съюз. На 2 април 1947 г. той е регистриран в дружествения търговски регистър с определение № 949 на Софийския областен съд, фирмено отделение (ДВ, бр. 78/05. 04. 1947 г.)

Първоучредители на Централния кооперативен съюз са 8 съюзи и центри: Общ съюз на българските земеделски кооперации; Общ съюз на занаятчийските кооперации; Горски кооперативен съюз; Съюз на тютюневите кооперации; Лозаровинарска кооперативна централа; „Ведома” - централа на чиновническите кооперации; Съюз на железничарските кооперации и „Задруга” ООД на популярните банки, които се сливат в общо кооперативно сдружение с ограничена отговорност под наименование „Централен кооперативен съюз – Коопцентър” със седалище в гр. София за срок от 101 год.

Литература

1. Стефанов, Г. “ Кооперативно право”, изд. ” Абагар” 1998г;
2. www.lawsbg.com;
3. www.bg.wikipedia.org

Председател на кооперация

автор: Юлия Миткова Николова

Председателят е задължителен, изпълнителен, едноличен орган за управление на кооперацията. Неговата компетентност е законова (изключителна) и уставна. Изключителната компетентност на председателя е уредена в чл. 26, ал. 2 ЗК. Според този текст, който отразява модела на управление на кооперацията, председателят участва както във вътрешното, така и във външното управление (представителството) на кооперацията.

Вътрешното управление е с оперативен характер и има две проявни форми – организиране изпълнението на решенията на общото събрание и управителния съвет, и ръководството на текущата дейност на кооперацията. Следователно за разлика от другите органи за управление на кооперацията председателят е нейн постоянно действащ управленски орган.

Съгласно чл. 26, ал. 2, т. 1 ЗК председателят представлява кооперацията като юридическо лице и търговец в нейните външни отношения.

Законовата компетентност на председателя на кооперацията не може уставно да бъде разширяван за сметка ограничаване законовата компетентност на общото събрание, управителния съвет, контролния съвет или комисията по социалната дейност. Тя не може да бъде разширявана и чрез прехвърляне на отделни правомощия от тази компетентност по решения на посочените по-горе кооперативни органи (например за приемане на нови членове, за налагане на санкции на членовете – бележка или предупреждение за изключване, за свикване на общо събрание, за осъществяване на контролни функции и други).

В уставната компетентност на председателя на кооперацията може да се включи решаването на въпроси, чието решаване не е отнесено от ЗК в изключителната компетентност на другите органи за управление (например за изпълномощаване на прокуристи или обикновени търговски пълномощници, за сключване на трудови договори и други). Става дума за приемане на вътрешни управленски решения, а не за тяхното осъществяване във външните отношения (например за самото изпълномощаване или сключване на договор), тъй като то е в представителната власт на председателя на основание чл. 26, ал. 2, т. 1 ЗК. Компетентността на председателя може да бъде разширена и чрез делегиране на отделни правомощия от уставната компетентност на другите кооперативни органи с техни решения *ad hoc*.

Председателят на кооперацията:

1. представлява кооперацията;
  2. организира изпълнението на решенията на общото събрание, на управителния съвет и на органите на кооперативния съюз, в който членува;
  3. ръководи текущата дейност на кооперацията;
  4. сключва и прекратява трудовите договори, наказва и награждава работници и служители на кооперацията и определя трудовите им възнаграждения;
  5. изпълнява и други функции, определени в устава, съобразно закона;
- Законовата компетентност на председателя на кооперацията не може уставно или с решения на останалите кооперативни органи да бъде изключена или съществено ограничена, тъй като това би довело само до формалното съществуване на този едноличен управленски орган или до свеждане на неговите функции само до тези на председател на управителния съвет (например по свикване и ръководене на заседанията на съвета).

Организиране изпълнението на решенията на общото събрание и управителния съвет и ръководене текущата дейност на кооперацията са две тясно свързани с

оглед осъществяването им функции на вътрешното управление. Председателят не само има право, но и е длъжен при ръководене текущата дейност на кооперацията да изпълнява решенията на общото събрание и управителния съвет. Той е подчинен в своята дейност на тези решения.

Но моделът за управление на кооперацията изключва възможността управителният съвет да се намесва в оперативната работа на председателя, като му дава задължителни разпореждания във връзка с изпълнението на приети от него решения. В това отношение председателят на кооперацията е самостоятелен. Управителният съвет не може да изменя или отменя действията на председателя дори ако те противоречат на закона или устава, или са неправилни. Това е законово правомощие само на общото събрание. Въобще законовият модел за управление на кооперацията предпоставя и изисква чрез предоставената компетентност на изпълнителните и контролните органи тяхната независимост и равнопоставеност в отношенията помежду им и подчинението на всички на върховния ръководен орган – общото събрание. Не случайно председателят на кооперацията се избира и освобождава не от управителния съвет, а от общото събрание.

Нямат право пряко да изменят или отменят действия на председателя и контролните органи (контролният съвет и комисията по социалната дейност). И те следва да отнесат дадения въпрос пред общото събрание, а контролният съвет и пред съда. Уставни клаузи, които не съответстват (противоречат) на очертаната модел за управление на кооперацията, са недопустими (например, че управителният съвет може да налага наказания на председателя на кооперацията). Управителният съвет може да прави на председателя на кооперацията бележка и предупреждение за изключване, но не в това му качество, а в качеството му на кооператор поради неизпълнение на членски задължения (например за невнесена изцяло дялова вноска). Но управителният съвет не може да отстранява временно председателя в качеството му на член на кооперацията, тъй като това би противоречало на неговата законово определена органна компетентност.

В теорията е застъпено становище, според което председателят на кооперацията притежава еднолично представителна власт. Това становище може да се подкрепи *de lege ferenda*. *De lege lata* от систематичното тълкуване на чл. 26, ал. 2, т. 1 ЗК във връзка с чл. 3, т. 2 ЗК, който изисква при регистрирането на кооперацията да се представят нотариално заверени образци от подписите на лицата, които я представляват, следва изводът, че представителната власт на председателя не може да бъде отменена (изключена), но може да бъде ограничена, като се въведе колективно представителство – от председателя на кооперацията и друго лице или лица. Но председателят на кооперацията има правното положение на нейн законен (задължителен) представител, поради което на учредителното събрание трябва да се избере не само членовете на управителния и контролния съвет, но и председателят.

В този смисъл е и кооперативната практика. Тя се основава на чл. 3, т. 2 ЗК и създаденото като традиция от отмененото кооперативно законодателство колективно представителство на кооперацията (от управителния съвет, от двама членове на този съвет, от председателя заедно с още един член на изпълнителния комитет).

В кооперативните устави рядко се предвижда еднолична представителна власт на председателя на кооперацията. По правило в този случай уставно се постановява, че при отсъствие на председателя, кооперацията се представлява от заместник – председател или друг член на управителния съвет или от двама членове на този съвет.

Във външните отношения на кооперацията уставните ограничения на представителната власт на председателя имат действие само ако третите лица са били недобросъвестни при сключване на съответната сделка (знаели са за ограниченията). Недобросъвестността трябва да се докаже от кооперацията, за да не породи сделката правни последици за нея. Ако третите лица са били добросъвестни (не са

знаели за ограниченията), сделката поражда действие за кооперацията и съответното трето лице. Следователно налага се същото разрешение, което дава чл. 235, ал. 4 ТЗ относно ограниченията на представителната власт на овластените от съвета на директорите или от управителния съвет на акционерното дружество лица.

Председателят на кооперацията придобива това качество от момента на избирането му от общото събрание и го губи от момента на освобождаването. Вписването и отписването от регистъра имат декларативно действие и могат да ползват третите добросъвестни лица. Така например, ако председателят на кооперацията сключи сделка след избирането му, но преди да бъде вписан в регистъра, тази сделка е действителна, ако третото лице е било недобросъвестно, т. е. знаело е, че лицето, с което договаря, е избрано за председател на кооперацията. И обратно, когато председателят е освободен от общото събрание, но е сключил сделка, преди да бъде отписан от регистъра, тази сделка поражда последици, ако третото лице не е знаело за прекратената представителна власт. Ако то е знаело за това, вписването не може да го ползва и кооперацията може да не признае сделката за сключена от нейно име и за нейна сметка.

ЗК не изисква изрично председателят на кооперацията да е нейн член, както и да е член на управителния съвет. Съгласно чл. 26, ал. 1 ЗК определя само императивно, че председателят на кооперацията е председател и на управителния съвет и участва в неговата работа с равен глас.

Законът определя мандат на председателя на кооперацията. Той се избира за срок от четири години. Той е председател и на управителния съвет и участва в неговата работа с равен глас, а също така по право е и негов член. От това следва, че председателят на кооперацията също трябва да отговаря на изискванията: за дееспособност; да не е в брачни или родствени връзки до определена степен с членове на управителния и контролния съвет и други. В качеството си на член на управителния съвет председателят на кооперацията ще отговаря солидарно с останалите членове за причинените ѝ вреди. Но организационната отговорност на председателя на кооперацията може да се реализира само в това му качество, а не в качеството му на член на управителния съвет. А това е така, тъй като организационното правоотношение между кооперацията и нейния председател има друго съдържание в сравнение със същото между кооперацията и членовете на управителния и контролния съвет. Председателят на кооперацията е нейн едноличен орган за управление с уредена от ЗК и уставите компетентност (права и задължения). И въпреки че основанията за прекратяване на организационното правоотношение на председателя и на членовете на управителния съвет поначало съвпадат, те имат самостоятелно действие.

При избора на един член на кооперацията за неин председател се реализира неговото законово и уставно право и задължение да участва в управлението. Предложеният за председател може да си направи отвод, с което ще се откаже от правото да участва в управлението на кооперацията като неин председател. Този извод трябва да се приеме от общото събрание, с което кооператорът ще се освободи от задължението си да участва в управлението. Следователно едно лице става председател на кооперацията в качеството си на неин член (при осъществяване на едно членско право и задължение). Председателят на кооперацията може да упражнява това право възмездно или безвъзмездно според постановките на кооперативните устави.

В чл. 26, ал. 4 ЗК е предвидена възможност за предсрочно прекратяване на мандата на председателя чрез подаване на оставка с тримесечно предизвестие. Управителният съвет е длъжен да свика общо събрание за избор на нов председател. Заедно с това съгласно чл. 26а основанията за прекратяване биват:

1. трайна обективна невъзможност да изпълнява задълженията си;
  2. когато системно не изпълнява или нарушава изискванията на закона и устава;
  3. когато злоупотребява с доверието и уронва доброто име на кооперацията;
  4. при причинени вреди от неговите действия;
- Прекратяване има още в случай на смърт на председателя.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. „Кооперативно право” част I – проф. Георги Стефанов, изд. „Абагар” 1998г.;
2. Закон за кооперациите

Общо събрание на кооперацията

автор: Мерлин Мехмед Юдает

Общото събрание е върховен орган и се състои от всички членове на Кооперацията, колективен орган с най-широка компетентност. От анализа на чл. 15, ал. 3 от ЗК следва, че компетентността на общото събрание е три вида – изключителна, уставна и остатъчна.

Изключителната компетентност е определена основно в чл. 15, ал. 2 ЗК. Общото събрание на кооперацията:

1. приема, изменя и допълва устава;
2. определя броя на членовете на управителния и контролния съвет и ги избира и освобождава с тайно гласуване;
3. избира и освобождава председателя на кооперацията;
4. избира пълномощници за общото събрание на кооперативния съюз, в който членува кооперацията;
5. определя регистриран одитор, когато годишният финансов отчет на кооперацията подлежи на независим финансов одит при условията на ЗСч;
6. дава съгласие за сключване на договор с прокуристи;
7. одобрява отчета на управителния съвет за годишната дейност, приема годишния финансов отчет на кооперацията и одиторския доклад и разпределението на печалбата след изслушване на заключението на контролния съвет;
8. одобрява отчета на контролния съвет;
9. взема решение за членуване и за прекратяване на членството в кооперативни съюзи и в търговски дружества;
10. одобрява основни насоки за развитие на дейностите на кооперацията;
11. определя средствата за дейността на контролния съвет на кооперацията;
12. опрощава парични задължения към кооперацията и отсрочва или разсрочва изпълнението им;
13. взема решения за придобиване или разпореждане с недвижими имоти и с вещни права върху тях;
14. утвърждава решението на управителния съвет за приемане на нови членове;
15. изключва членове;
16. взема решение за събрание на допълнителни и целеви парични вноски на членовете;
17. отменя решенията и действията на другите органи на кооперацията, които противоречат на закона или устава или са неправилни;
18. взема решение с тайно гласуване по резултатите от финансовите ревизии на кооперацията в търсене на отговорност от виновните лица;
19. взема решение за преустройство и прекратяване на кооперацията и за обявяването и в ликвидация;
20. освобождава от отговорност председателя на кооперацията и членовете на управителния и контролния съвет;
21. избира в трудово-производителните кооперации комисия по социална дейност, която изпълнява и функциите на комитет по условия на труд; съставът и се формира съгласно разпоредбите на Закона за безопасни и здравословни условия на труд;

В уставна на кооперацията законовата (изключителната) компетентност на общото събрание на кооперацията може да се разшири или стесни (ограничи).

Уставът не може да предвиди отнемане от общото събрание на представителната функция на председателя на кооперацията, както и на правото на контрол-

ния съвет да дава заключения по отчета на управителния съвет, баланса и разпределението на общия доход.

Компетентността на общото събрание на кооперацията не може да бъде разширявана и за сметка на задължителното съдържание на устава.

Уставното ограничаване на законовата компетентност на общото събрание е допустимо само като отделни въпроси се уредят в устава. Това ограничаване е условно, тъй като общото събрание е компетентно да изменя и допълва устава.

Общото събрание е редовно, което се провежда един път годишно и приема отчета за дейността на кооперацията, и извънредно, като броят на извънредните общи събрания не е минимално или максимално лимитиран от закона.

По правило общото събрание се свика от управителния съвет. Свикването трябва да стане чрез писмена покана, разгласена по ред, определен в устава. Разгласяването може да се извърши чрез разлепване на поканите в общодостъпни места, изпращането им на членовете с препоръчани писма, чрез местния печат и др. В кооперативните устави трябва да се посочи срок от поканата до провеждане на общото събрание. Този срок трябва да е подходящ, т. е. да дава възможност на всички членове да присъстват на събранието. Продължителността на срока зависи от броя на кооператорите, териториалното разпределение на различните звена и дейности, мястото на провеждане на събранието и др. В уставите следва да се посочи и брое-нето на първия и последния ден на срока, като първият ден може да тече от изпращане или от получаване на поканата, а денят на провеждане на общото събрание да се брои или да не се брои. Ако това не е направено, следва да се приеме, че срокът започва да тече от деня на разгласяването, като денят на провеждане на общото събрание не се брои.

Поканата трябва да съдържа въпросите, които ще бъдат разгледани на заседанието на общото събрание. Те трябва да бъдат посочени кратко, но ясно.

Общото събрание не може да взема решения по въпроси, които не са вписани в дневния ред (поканата). Единственото изключение от това изискване е възможно, ако на заседанието присъстват всички членове и те единодушно се съгласят с разглеждането и решаването на въпроси, непосочени в поканата.

Освен дневния ред поканата трябва да посочва деня, часа и мястото, където ще се проведе заседанието на общото събрание. Но непосочването на мястото не води до нередовност на поканата, тъй като следва да се предполага, че заседанието ще се проведе в седалището и адреса на кооперацията.

Управителният съвет трябва да свика общо събрание не само по собствена инициатива, но и по искане на контролния съвет или на най-малко 1/3 от членовете на кооперацията. Чл. 16, ал. 3, т. 2 ЗК признава право на контролния съвет и на 1/3 от членовете да искат от управителния съвет само свикване на извънредно общо събрание, но текстът следва да се тълкува разширително, като това право се признае и за свикване на редовно общо събрание. Трябва да се има предвид, че приемането на годишен план за провеждане на редовно и извънредни общи събрания не отменя изискването за свикването им чрез покана.

Искането трябва да е писмено, мотивирано и да посочва дневния ред. Ако то се прави от 1/3 от членовете, следва да е приложен и техен списък със съответните подписи. Не е задължително в искането да се определят денят, часът и мястото на заседанието. Това определяне ще става в поканата на управителния съвет.

Ако управителният съвет не свика в 14-дневен срок общо събрание, то може да се свика пряко от контролния съвет или от най-малко 1/3 от членовете чрез покана, която трябва да отговаря на всички изисквания на чл. 16, ал. 1 ЗК.

Неспазването на реда за свикване на общото събрание води до недействителност на приетите от него решения, въпреки спазването на всички изисквания за неговото провеждане (кворум, мнозинство на гласовете и други).

ЗК не съдържа разпоредби относно провеждането на общото събрание. Редът за провеждането следва да се уреди в кооперативните устави.

Заседанието на общото събрание трябва да се открие от представител на този орган или лица, които са го свикали – председателят на управителния или на контролния съвет или представител на най-малко 1/3 от членовете. Ако общото събрание има постоянен председател той следва да открие заседанието. При откриването трябва да се провери спазен ли е редът за свикване на общото събрание и да се установи необходимият кворум според точките на дневния ред. След откриване на общото събрание следва да се избере неговото ръководство – председател, секретар, комисии и да се приеме дневният ред.

За заседанието на общото събрание трябва да се води протокол. Задължителното съдържание на протокола следва да се определи в кооперативните устави. В него трябва да се вписват датата на провеждане на заседанието, имената на председателя и секретаря, констатациите за правилното свикване на общото събрание и за необходимия кворум, дневния ред, направените предложения и изисквания, резултатите от гласуването и приетите решения. Протоколът трябва да се подпише от председателя и секретаря на събраниято.

Съгласно чл. 17 ЗК предвижда два вида кворум на общото събрание – присъствие на повече от половината членове и присъствие на повече от 2/3 от членовете. Вторият кворум е изключение и се изисква при вземане на решения за приемане на устава, за преустройство и за ликвидация на кооперацията. Ако не се явят необходимият брой членове, събранието се провежда един час по-късно, независимо от броя на присъстващите.

По принцип гласуването е явно. Тайното гласуване е изключение и е допустимо в два случая – когато законът изрично го постановява, или когато общото събрание е взело решение и в други случаи да се гласува тайно. При всички случаи гласуването трябва да е изрично. Недопустимо е гласуване чрез конклюдентни действия. За разлика от общите събрания на капиталовите търговски дружества общото събрание на кооперацията не може да приема решения неприсъствено. Решенията трябва да се приемат на заседание и да се протоколират. Не е допустимо гласуване с телеграма, писмо и други, както и отделно гласуване (преди или след общото). Решенията, които са приети, без да е проведено заседание, са недействителни.

По правило решенията на общото събрание влизат в сила от приемането им освен ако в тях не е посочен срок за влизане в сила. Този момент се отнася за членовете, които не са присъствали на заседанието или не са присъствали, но са били редовно поканени. За членовете, които не са присъствали и не са били редовно поканени, решенията имат действие от съобщаването им.

Някои решения на общото събрание пораждат действие само във вътрешните отношения на кооперацията. Други решения имат значение за външните отношения на кооперацията (например за разпореждане с недвижими кооперативни имоти или за опрощаване, отсрочване или разсрочване на парично задължение на член).

Използвана литература:

1. „Кооперативно право“ част I – проф. Георги Стефанов, изд. „Абагар“ 1998г. ;
2. Закон за кооперациите

Обстоятелства, изключващи обществената опасност и противоправността на деянието

автор: Зоран Николов

Circumstances eliminating the public threat and the illegality of the act: The public threat and the illegality of the act are some of the main legal institutes of The Criminal law. The circumstances, which eliminate the public threat are established in order to be given a better protection to the citizens. This way they can defend their own rights by causing damage to the criminal figure.

Key words: Public Threat, Illegality of The Act, Criminal Figure, Criminal Law, Damage

ВЪВЕДЕНИЕ

Обществената опасност представлява противоречие между деянието и обществените отношения, изразяващо се в увреждане или застрашаване на тези обществени отношения, то е обективно по своя характер, тоест не е достатъчно едно деяние само от гледна точка на субективните му особености да бъде в противоречие с определен кръг обществени отношения.

Противоправността е другото основно свойство на престъплението. Тя представлява противоречие на конкретно деяние с наказателноправните норми.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Всяко деяние се извършва в определени условия, при които то оказва увреждащото си действие върху обществото. Обществената опасност като обективно свойство на деянието пряко се влияе от тези конкретни условия, при които е извършено деянието. Тези условия обаче могат да бъдат най-различни, включително и такива, че да създадат такова правно положение, в чиито режим принципно противоправно общественоопасно и наказателноукоримо деяние се оказва непротивоправно, наказателнонеукоримо и най-вече общественополезно. Друга хипотеза е условията на конкретното деяние да са такива, че деянието да не е годно да увреди или застраши субекта, тоест привидно осъществява конкретен престъпен състав, но в действителност това не е така.

Деяние, при което е налице изключващо обществената опасност и противоправността обстоятелство, е толкова непротивоправно и общественополезно, колкото и деяние, при което изначално липсва обосноваващо противоправността и обществената опасност основание. Не бива да се създава погрешна представа, че обстоятелствата, които са предмет на настоящия труд, изключват обществената опасност и противоправността на деянието впоследствие, тоест деянието първоначално е било противоправно и общественоопасно, а след това е настъпила промяна. Тук не става въпрос за някаква поредност, редуване във времето между деянието и обстоятелството, а за едно логическо единство. В действителност деянието, при което е налице изключващо противоправността и обществената опасност обстоятелство, не е било никога противоправно.

Обстоятелствата, изключващи обществената опасност и противоправността на деянието биват няколко вида.

1) Неизбежна отбрана

Неизбежната отбрана представлява съразмерна на нападението защита за отблъскване, от страна на нападнатия или на трето лице, на едно непосредствено противоправно нападение посредством увреждане на правните блага на нападателя.

Чл. 12, ал. 1 НК гласи: „Не е общественоопасно деянието, което е извършено при неизбежна отбрана - за да се защитят от непосредствено противоправно нападение държавни или обществени интереси, личността или правата на отбраняващия

се или на друго чрез причиняване вреди на нападателя в рамките на необходимите предели.”

Налице са различни схващания в теорията относно правната същност неизбежната отбрана. Според едни тя е естествено право на всеки човек, че тя е проява на борбата за съществуване (Хуго Гроций, Кистяковски). Други твърдят, че неизбежната отбрана е архаизъм от епохата на талиона. Трети смятат, че атакуващият посредством своето нападение унищожавя върховенството на правния ред и затова защитата, макар да представлява увреждане на нападателя, е правноирелевантна (Фихте). Четвърти поддържат тезата, че чрез нападението се отменя правното състояние (Кант). Пети мислят, че нападнатият е призован да накаже проявената чрез нападението промяна. Повечето от тези теории са остарели и отхвърлени. Аз приемам становището на акад. Никола Долапчиев, споделяно и до днес. Според това схващане основанието на неизбежната отбрана се съдържа в самото право. Отбраняващият се упражнява своето право на защита против застрашаване или увреждане на определено благо. По принцип защитата на правото е предоставено на държавата, но би било излишен педантизъм да се следва това правило праволинейно, тъй като с оглед добруването на обществото по-удачно е да не се чака да настъпят общественоопасните последици от деянието. Редно е нападнатото лице да има право да противодейства на увреждането по начин, посредством който ще може да запази своето благо, своя интерес, своите права възможно най-неувредени, но това трябва да стане така, че да не бъде увреден прекомерно атакуващия (превишаване пределите на неизбежната отбрана).

Неизбежната отбрана е останка от самоуправството, което в миналото е било единственото средство за защита на правото и едва след засилването на държавната власт е било изместено, но този институт и до днес остава актуален и неотменим. Днес, разбира се, вече е позволено единствено и само самоотбранителното самоуправство, целящо запазването на едно съществуващо правно основание против едно нападение. И понеже наказателното право е от системата на публичното право, в него също е имплементиран принципът „Каквото не е позволено, е забранено”, проявление на който е забраната на нападателното самоуправство, целящо да промени обективната действителност или да възстанови правния мир. Тези правомощия са изключителна компетентност на държавната власт, само и единствено държавата има право да възстанови нарушения правен порядък, само тя може да налага наказания.

Между наказателната репресия, осъществявана от страна на държавата, и неизбежната отбрана, осъществявана от нападнатото лице или трето лице, е налице изключително съществена разлика, те стоят на различни плоскости в правния мир. Докато при първото се цели възстановяване на правното положение, на един съществуващ правен порядък, то при второто целта е не да се възстанови, а да се препячства необходимостта да се прилага наказателна репресия, цели се запазване на едно правно състояние на обективната действителност, целта е да се защитят благата на нападнатия от противоправното нападение.

За да е налице неизбежна отбрана, необходими са няколко предпоставки.

❖ Нападение

То трябва да е налице, за да има изобщо отбрана. Нападението представлява положително човешко действие, чрез което се поставя в опасност или се уврежда чуждо благо. Бездействието също се счита за нападение, когато е наказуемо, напр. неосвобождаването на затворник след изтърпяване на наказание лишаване от свобода в пенитенциарно заведение.

❖ Непосредственост

Тя следва да се схваща относно времето, а не спрямо мястото или спрямо нещо друго. Непосредствено е онова нападение, което следва да започне в изключително кратък срок или което е започнало вече, но не е завършено. За да се прецени непосредствеността, достатъчно е да е налице сериозна и близка опасност от нападение, но не и само една проста заплаха. Важно е да се отбележи също така, че срещу бъдещо нападение неизбежна отбрана е недопустима. Няма неизбежна отбрана и срещу едно минало нападение.

❖ Противоправност

Според обективното право противоправно е онова деяние, което навлиза в съгласие с наказателноправните норми. Важно е да се отбележи, че що се касае до противоправността не се изисква някакъв субективен елемент, тоест не е необходимо нападателят да е пълнолетен, да е вменяем. Също така от значение е да се спомене, че неизбежната отбрана представлява едно правомерно деяние. В този ред на мисли неизбежната отбрана срещу неизбежната отбрана е немислима, недопустима, невъзможна. Но неизбежна отбрана срещу неизбежна отбрана в условията на превишаване пределите на неизбежната отбрана от страна на нападения е напълно допустима. Все пак в Наказателния кодекс е посочено, че отбраната следва да не превишава прекомерно по вид и размер нападението.

Що се отнася до есенцията на неизбежната отбрана, то тя всъщност не представлява предотвратяване на престъпления, тя е право за защита на благата на нападения, за защита на правното му положение. Представлява интерес положение, че отбраняващият се не е нужно да има право върху защитаваното благо, необходимо е нападащият да няма право. В този ред на мисли крадецът има право да се отбранява срещу грабежните действия по отношение на откраднатата вещ на трето лице, макар да няма право на собственост над вещта.

Неизбежната отбрана не представлява субсидиарен способ за запазване на правното положение на нападения. Не е необходимо той да няма абсолютно никаква друга възможност за защита на своите блага. Например нападеният не е длъжен да предпочете бягството пред противонападението или пък да сигнализира надлежните органи, преди да предприеме опити за запазване на своето нападения благо.

Що се отнася до пределите на неизбежната отбрана, следва да се уточни, че неизбежната отбрана е допустима до вида и размера на нападения, като поради естеството на институтите е невъзможно абсолютно изкрystalизиране на критерий относно точката, в която е налице превишаване пределите на неизбежната отбрана. Това положение е по-скоро ориентировъчно, което не означава, че не е задължително, разбира се. Има се предвид, че би било налице превишаване пределите на неизбежната отбрана тогава, когато отбраната е по-силна и упорита, отколкото нападението. Превишаването пределите на неизбежната отбрана е правоукоримо, наказуемо е на общо основание, щом чрез него е осъществен състава на някое престъпление, например причиняване на тежка телесна повреда или смърт поради непредпазливост. Интерес представлява фактът, че в случая наказуемостта бива изключена, ако превишаващият пределите на неизбежната отбрана, действа в състояние на уплаха или душевен смут. Тук законодателят няма предвид състояние на гняв, омраза, а състояние на астеничен афект.

Редно е да споменем и т. нар. мнима неизбежна отбрана. Тя е налице тогава, когато деецът счита, че се намира в условията на неизбежна отбрана, макар в действителност той да не е в такава. В случая деецът е в грешка. Затова тя не е неизбежна отбрана, срещу нея е позволена насрещна неизбежна отбрана. Интересен въпрос тук е въпросът за предпазливостта, тоест дали деецът е могъл и дали е бил длъжен да предвиди, че не се намира в условията на неизбежна отбрана.

2) Крайна необходимост

„Не е общественоопасно деянието, което е извършено от някого при крайна необходимост – за да спаси държавни или обществени интереси, както свои или на друго имотни блага от непосредствена опасност, която деецът не е могъл да избегне по друг начин, ако причините от деянието вреди са по-малко значителни от предотвратените.“ Това гласи разпоредбата на чл. 13, ал. 1 НК. От този текст могат да се направят следните изводи:

❖ Крайната необходимост е състояние на непосредствена опасност за някакви правноохраняеми интереси, блага. Тази опасност непосредствено и пряко застрашава държавните или обществените интереси, лични или имотни блага. Опасността може да възникне по различен начин – бедствие с природен или социален произход, внезапни злополуки и тъй нататък. Крайната необходимост дотолкова и дотогава, доколкото и до когато трае опасността.

❖ За да е налице условие на крайна необходимост, трябва да няма друга безвредна възможност за запазване на благата, интересите.

Деянието при крайна необходимост трябва да има такава насоченост, че да цели отстраняване на неизбежната по безвреден начин непосредствена опасност. То е ограничено и по своите последици. То трябва да причини вреди, които са по-малки от предотвратените. Намесата на дееца трябва да доведе до намаляване на съвкупния обем на щетите. Тоест деянието при крайна необходимост е вредоносно, но общественополезно (прилика с неизбежната отбрана). Логично деянието, извършено при крайна необходимост е допустимо само при наличието на опасност за някакъв правноохраняем интерес или благо.

Не бива да се смесват институтите на неизбежната отбрана и крайна необходимост. Макар да имат някои прилики, двата института притежават и съществени разлики. Те имат различни насочености. За неизбежна отбрана говорим, когато е налице противоправно нападение, то е източник на опасността, докато при крайната необходимост източник е някакъв природен или социален катаклизъм, някакво бедствие (пожар, наводнение). Съществува разлика и по отношение пределите на двете защитни деяния. За неизбежната отбрана е необходимо да няма явно несъответствие с противоправното нападение по опасност и по характер, но при деянието, извършени при крайна необходимост, се изисква причинените вреди да са задължително по-малки от предотвратените. Друга разлика е, че при неизбежната отбрана няма изискване тя да бъде непременно успешна. Обратното важи за деянието, извършено в условията на крайна необходимост.

3) Задържане на престъпник

Това обстоятелство, изключващо противоправността и обществената опасност на деянието е предвидено в чл. 12а, ал. 1 НК, чиято разпоредба гласи: „не е общественоопасно причиняването на вреди на лице, извършило престъпление, при неговото задържане за предаване на органите на властта и предотвратяване възможността за извършване на друго престъпление, ако няма друг начин за неговото задържане и ако при това задържане не е допуснато превишаване на необходимите законосъобразни мерки.“

Този институт е приложим, когато е налице бягащо или укриващо се лице, което е извършило престъпление. В тази хипотеза се приема, че нанасянето на вреди е общественополезно. Трябва да се отбележи също така, че този институт съдържа два елемента: лишаване дееца от свобода и евентуални увреждания. Тук също е възможно превишаване необходимите мерки за задържането на дееца. Това ще е налице тогава, когато нанесените вреди явно несъответстват на съпротивата на дееца.

4) Малозначително деяние

Разпоредбата на чл. 9, ал. 2 НК гласи, че „Не е престъпно деянието, което макар формално и да осъществява признаците на предвидено в закона престъпление, поради своята малозначителност не е общественоопасно или неговата обществена опасност е явно незначителна.“

Двете хипотези, визирани в текста са такива, че е възможно дадено деяние да съдържа признаците на известен състав само привидно, без обективно да е общественоопасно или без да е такова в достатъчна степен, защото при конкретните условия то не е от естество да засегне въобще обществените отношения, които са негов обект, или пък това засягане може да бъде само съвсем незначително. Въпросната малозначителност може да варира. Малозначително в най-висока степен ще бъде такова деяние, което въобще не може да окаже отрицателно въздействие върху съществуващите отношения или това негово въздействие е толкова лишено от значение, че в действителност не застрашава реално тия отношения, поради което то не е общественоопасно. Малозначителността обаче може да бъде такава, че без да изключва обществената опасност на деянието, обосновава една нейна явна незначителност, тоест такава ниска степен, която не е достатъчна, за да бъде извършеното третирано като престъпление от съответен вид.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Практическото значение на обстоятелствата, изключващи обществената опасност, трансформиращи едно общественоопасно деяние в обществено полезно с оглед запазване на едно по-висше благо, е изключително голямо. Визираните в настоящия труд институти предоставят възможност на правните субекти да реализират непосредствена защита на свое или чуждо право, а от друга страна се прави по-добра преценка относно индивидуализирането на наказанието от съда.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Гиргинов, А. , Наказателно право – Обща част, Софи-Р, С. , 2009г.
- [2] Долапчиев, Н. , Наказателно право – Обща част, БАН, С. , 1994г.
- [3] Владимирова, Р. , Христова, К. , Стефанов, Н. , Наказателно право – Обща част, Сиела, С. , 2009г.
- [4] Владимирова, Р. , Лекционен курс по Наказателно право – Обща част, Р. 2012г.

За контакти:

Зоран Георгиев Николов, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: zoran902@dir. bg, телефон: 0884617904

Смъртно наказание

автор:Николай Николаев

Capital punishment, the death penalty, death sentence, or execution is a legal process whereby a person is put to death by the state as a punishment for a crime. Crimes that can result in a death penalty are known as capital crimes or capital offences. The term capital originates from the Latin capitalis, literally "regarding the head" (referring to execution by beheading). [1]

На света има много истини, въпреки тяхната очевадност и натрапчивост хората не ги забелязват или, ако ги видят, те не разбират значението им.

Човекът, какъвто го познаваме днес: чувствителен, състрадателен, изпълнен с надежда, любов, е изправен пред опасността да изчезне, ако не му достигнат сили да се пребори с надвисналата го опасност. Той трябва да победи убиецът като го убие, защото генът на убиец е безскрупулен и не би се спрял пред нищо. Хуманността и толерантността ще ни заличат

В исторически план смъртната присъда съществува още от древността. В почти всяко общество, в един или друг момент, се е прилагало смъртно наказание, както като наказание за извършено престъпление, така и като мярка срещу политическото дисидентство. В повечето случаи, смъртно наказание се е прилагало само за определени престъпления, като убийство, шпионаж, държавна измяна, както и като част от военното право. В някои държави престъпленията от сексуален характер, като изнасилване, кръвосмешение, изневяра, содомия също се наказват със смъртно наказание, а в някои ислямски държави така се наказват и религиозните престъпления, като апостасията и богохулството. Някои държави наказват със смърт организирането на трафик на наркотични вещества, в Китай – търговията с жива плът, както и корупцията. Във военното право, смъртни присъди са издавани за малодушие, дезертъорство, неподчинение и участие в метеж. Днес смъртното наказание се прилага в 58 държави, като в 95 то е премахнато. [2]

В България за първи път смъртното наказание е въведено официално от Хан Крум.

Смъртната присъда в Третата българска държава е въведена на 21 февруари 1896 г. Тя е за измяна на отечеството, убийство на държавния глава, предумишлено убийство.

В продължение на 102 години наказанието се изпълнява, но на 10.12.1998 година 38-то Народно събрание отменя смъртното наказание в Република България под натиска на Европейския съюз като едно от редицата условия, които България трябва да изпълни, за да стана член на Европейския съюз. Така смъртното наказание се заменя с доживотен затвор без право на помилване.

Убийството е посегателство върху човешкия живот, което е най-голямото човешко благо и като такова трябва да се защитава по най-строг начин от закона. Съгласието на пострадалия не изключва неговата обществена опасност и наказанието. Тук следва въпросът за евтаназията. По мое мнение евтаназията не е лишаване на живот. Тя е помощ към тежко болен пациент, която способства за бързата му и безболезнена смърт. Да, щом той иска да умре може да го направи сам, но тогава отзвукът в обществото ще е друг. Хората ще сочат близките му като самоубиецът от покрива на блока, а не като човекът избрал да умре благодарение на възможността, която науката и законът му позволяват

На 01.10.1999 година, държавите членки на Съвета на Европа приемат Протокол № 6 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, относно премахването на смъртното наказание:

чл. 1 – премахване на смъртното наказание. Никой не може да бъде осъден на смърт или екзекутиран.

чл. 2 – смъртно наказание по време на война – налага се само в случаите определени от закона и в съответните му разпоредби.

10. 10. 2007 година след съвместна декларация на Европейския съюз и Съвета на Европа е определен "Европейски ден срещу смъртното наказание". Не случаен е крахът на Европа през последните 30 години в икономическото и научното и развитие благодарение на хуманното и толерантно развитие на континента, загърбващо силовите методи и отдаващо се все повече на меката ръка съпроводено от създаване на редица правозащитни организации бранещи и създаващи благоприятен живот на "онеправданите" престъпници, същевременно с това загърбващи правата на жертвите.

Исходната точка на противниците на смъртното наказание е, че това е нарушение на най-основното право - правото на живот. За тях прилагането на смъртното наказание е морално неприемливо, жестоко неправилно от юридическа гледна точка и може прекалено често да доведе до убийството на невинни хора, действие, което не може да бъде поправено. Противниците на смъртното наказание излагат и факта, че хората изпълняващи смъртното наказание: законодателят, съдията, съдебните заседатели и физическият изпълнител на смъртната присъда се превръщат в убийци като подсъдимия.

Противниците на смъртното наказание забравят факта, че и основно исконно човешко право е и правото на свобода, което бива заличено с влизането в сила на каквото и да е било съдебно решение постановяващо лишаване от свобода. По хуманната логика на противниците на смъртното наказание трябва да сметнем всяка друга присъда, която изисква излежаване на присъдата в пенитенциално заведение: затвор, поправителен дом или затворническо общежитие като неприемливо, неморално, нарушаващо човешките права и да искаме отмяна на тези законови мерки за борба с престъпността. Нещо, което вероятно мъдрее в главите на редици морални законодатели търсейки прехрана в организации за защита на човешките права.

Да, съдът не е безгрешен и никога няма да бъде. Всекидневието на съда е изпълнено с грешки. Къде виновно, къде по непредпазливост, къде поради други причини. Съдът е общност от хора, които работят в него и тези хора са част от обществото, а каквато и длъжност да заема човекът той не е и не може да бъде безгрешен. Това трябва ли да означава, че съдът трябва да бъде премахнат? Не, както и смъртното наказание трябва да съществува. Можеш да прецениш грешно, могат да последват гибелни ефекти, но целта на този вид наказание е да покаже на социума, че лишаването на живот е най-тежкото престъпление и за него трябва да се прилага равно по сила наказание, което в случая се явява – смърт. Когато всички факти по едно дело са известни, когато всички доказателства сочат убиецът той трябва да бъде осъден на смърт.

Законодателят, съдът и физическия изпълнител на наказанието не са избрали да отнемат човешки живот, а самият деец с извършването на противоправното деяние сам се е обрекъл на тази съдба прекрочвайки законите и моралните нрави, издавайки си сам смъртната присъда. Смъртната присъда действа като един от основните закони на Нютон от класическата механика, което гласи: "Всяко действие има равно по големина и противоположно по посока противодействие". За смъртното наказание то би звучало така: "Наказанието смърт на виновно извършилия убийство е пряко следствие на неговото действие". Моментата на виновно извършеното убийство се явява убийство на две лица. Едновременно убийство на пострадалия и

на самия деец, което се явява самоубийство на деецът. Самоубийството само по себе си не представлява престъпление.

Наказанието се налага с цел: да се поправи и превъзпита осъденият към спазване законите и добрите нрави, да се въздейства предупредително върху него и да му се отнеме възможността да върши други престъпления и да се въздейства възпитателно и предупредително върху другите членове на обществото.

По каква методика един хладнокръвен убиец ще се превъзпита и ще започне да спазва законите, след като е лишен от свободата си до живот и как ще подежда предупредително това наказание върху него при положение, че той ще прекара остатъка от живота си в затвор? Как лишаването от свобода до живот ще му позволи да не върши други престъпления? След като един затворник знае, че няма какво повече да губи пред него се отваря една огромна врата за действия в рамките на мястото за изтърпяване на самото наказание. Каквото и противоправно деяние да извърши от тук нататък за него, то ще бъде едно правно нищо, ще остане безнаказано.

В пенитенциалното заведение убиецът ще го крепи надеждата, че един ден ще може да излезе на свобода. Било то чрез бягство или ново решение на съда. Така той може да изгуби десетки години в блян за свобода, с планове за нови убийства, дори и за отмъщение към правораздавателната система.

Изправен пред смъртта, знаейки, че утре ще умре, за извършителя на умишленото убийство ще има много по-голяма вероятност да осъзнае постъпката си, да се разкае. Само по този начин присъдата ще изпълни две функции: разкаяние и наказание.

Поставяйки деецът в затвора, давайки му безплатен дом, храна, отопление, грижейки се обществото за него какво възмездие получават близките на пострадалия? Те самите са принудени да плащат всички негови консумативи и прищявки в затвора. Псевдо-състрадателността е достигнала до такива нива, че един убиец попадайки в затвора може да си осигури много по-комфортен живот, отколкото един трудещ се човек.

Защо пък да не дадем отличен живот на един сериен убиец, живеещ в своя перверзен свят, разказвайки истории за извършените от него зверствата, възхищавайки се от изкуството му да убива?

Именно защото умишленото убийството е много по-тежко наказание от останалите видове престъпления, не можем да го приравним към тях и рестрикциите към него трябва да са много по-тежки от останалите. Смъртната присъда се явява идеалния начин за наказание за подобен вид престъпление.

**РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“АНГЕЛ КЪНЧЕВ”**

**СТУДЕНТСКА НАУЧНА
СЕСИЯ
СНС'13**

П О К А Н А

**Русе, ул. "Студентска" 8
Русенски университет
"Ангел Кънчев"**

Юридически факултет

**СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС'12**

Под общата редакция на:
проф. д-р Л. Дачев

Отговорен редактор:
проф. д-р Ангел Смрикаров

Народност българска
Първо издание

Формат: А5
Коли: 9,625
Тираж: 20 бр.

ISSN 1311-3321

ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР
на Русенски университет “Ангел Кънчев”